

BISERICA ORTODOXĂ

REVISTA SFINTEI EPISCOPII A ALEXANDRIEI ȘI TELEORMANULUI
ANUL XXI, NR. 2, IULIE - DECEMBRIE 2019

BISERICA ORTODOXĂ

Revista Sfintei Episcopii
a Alexandriei și Teleormanului

ANUL XXI, NR. 2
Iulie – Decembrie
Editura Cartea Ortodoxă
Alexandria 2019

COMITETUL DE REDACȚIE

Președinte
Preasfințitul Părinte Episcop
† Galaction

Vicepreședinte
P.C. Pr. Dr. Ciulei D. Marian

Membri
P.C. Pr. Păunescu Eugen-Cătălin
Consilier Administrativ-Bisericesc
Stângă Alin-Vasilică
Redactor responsabil

Tehnoredactare – Marius-Cătălin Diaconescu
Copyright 2019 © Editura Cartea Ortodoxă
– Toate drepturile rezervate –
ISSN 1582-1544

Cuprins

PASTORALĂ LA NAȘTEREA DOMNULUI

† **GALACTION**, Episcopul Alexandriei și Teleormanului 5

ARTICOLE ȘI STUDII

Documente privind satul Talpa

Maria VERTAN 15

Puterea Cuvântului, a numelui și a imaginii

Elena Diana BORUNDEL 25

Chipuri de slujire a bisericii strămoșești: patriarhii Nicodim Munteanu și Iustin Moisesescu

Pr. Loredan STAN 52

Maica Domnului, „Doamna Rugăciunii”, în opera Sfântului Grigore Palama – partea I

Lector Univ. Dr. **Dana Gabriela SISEA**,

Pr. Răzvan Lucian SISEA 69

Evoluția formulării dogmei trinitare de la teologia Părinților Apostolici la literatura apologetică – partea I

Pr. Constantin Daniel DUMITRU 95

Pluralismul și toleranța religioasă. Perspective misionare

Drd. George Constantin CODREANU 130

VIAȚA BISERICEASCĂ

Agenda de lucru a Preasfințitului Părinte Episcop Galaction
Secretar Eparhial Pr. **Vasile NEACȘU** 145

BISERICA ÎN DIALOG CU MODERNITATEA

Atitudinea teologică contemporană față de știință. Părintele
Dumitru Stăniloae
Tache CONSTANTIN 163

RESTITUIRI

Lauda țăranului român
Liviu REBREANU 176

† GALACTION

**DIN MILA LUI DUMNEZEU EPISCOP AL
SFINTEI EPISCOPII A ALEXANDRIEI ȘI
TELEORMANULUI
TUTUROR DREPTCREDINCIOȘILOR CREȘTINI,
CINULUI MONAHAL, PREA CUCERNICILOR
ȘI PREA CUVIOȘILOR PĂRINȚI
DIN ACEASTA SFÂNTĂ ȘI DE DUMNEZEU
PĂZITĂ EPISCOPIE,
HAR ȘI PACE DE LA HRISTOS DOMNUL
IAR DE LA NOI PĂRINTEASCĂ ÎMBRĂȚIȘARE
ȘI ARHIEREASCĂ BINECUVÂNTARE**

*„Și aceasta este viața veșnică: Să Te cunoască pe Tine, singurul
Dumnezeu adevărat, și pe Iisus Hristos
pe Care L-ai trimis.”
(Ioan XVII, 3)*

Iubiții noștri fii duhovnicești,

Să-I mulțumim Bunului Dumnezeu pentru că ne-a dăruit puterea de a mai trece încă un an al vieții noastre și de a ne bucura împreună la acest ceas de Sfântă Prăznuire.

Recunoștința față de Dumnezeu se cuvine să fie atitudinea noastră permanentă, cu certitudinea că, numai din mila și binecuvântarea Sa,

trăim fiecare zi a vieții noastre. Sărbătoarea Nașterii Mântuitorului Iisus Hristos este cu adevărat praznic „al vieții”, după cum El Însuși ne încredințează, zicând: *„Eu am venit ca lumea viață să aibă și din belșug să aibă.”*¹

Fiul lui Dumnezeu, izvor al vieții și al nemuririi, Cel prin care toate s-au făcut, cele văzute și cele nevăzute, *„S-a deșertat pe Sine, chip de rob luând, făcându-Se asemenea oamenilor, și la înfățișare aflându-Se ca un om”*², dar fără de păcat, pentru ca să ne răscumpere prin jertfa Sa de păcatul neascultării lui Adam din Rai, să ne scoată din blestem și din robia morții, să ne împace cu Dumnezeu și să ne facă vrednici din nou de a dobândi viața cea veșnică. *„Căci n-a trimis Dumnezeu pe Fiul Său în lume ca să judece lumea, ci ca să se mântuiască, prin El, lumea.”*³

Încă din primele pagini, Sfânta Scriptură ne vorbește despre grădina cea din Eden, în care protopărinții noștri au fost așezați, despre cei doi pomi din mijlocul ei – pomul Vieții și pomul cunoștinței binelui și răului și despre căderea primilor oameni. Căzând în ispita diavolului și alegând să guste din pomul cunoștinței, din care Dumnezeu a poruncit să nu mănânce, Adam a pierdut Viața și s-a supus morții chiar din acea clipă, împlinindu-se cuvântul Făcătorului Său care îi spusese: *„în ziua în care vei mânca din el, vei muri negreșit!”*⁴ Alegând cunoștința cea lipsită de comuniunea cu Dumnezeu, Adam alege astfel calea cea fără de lumină, cea a întunericului, a cunoașterii parțiale, imperfecte și, inevitabil, calea morții. Însă Dumnezeu, în marea Sa iubire față de oameni n-a răbdat ca *„făptura Sa să fie înghițită de pieire”* ci, la *„plinirea vremii”*⁵, a rânduit ca, prin Întruparea Fiului Său *„poporul care stătea în întuneric să vadă lumină mare, iar celor ce ședeau în latura și în umbra morții să le răsară lumina.”*⁶

¹ Ioan X, 10;

² Filipeni II, 7;

³ Ioan III, 17;

⁴ facere II, 17;

⁵ Galateni IV, 4;

⁶ Matei IV, 16;

În acest sens, Sfântul Evanghelist Ioan ne spune: „Întru El era viață și viața era lumina oamenilor”⁷ căci „Cuvântul era Lumina cea adevărată care luminează pe tot omul, care vine în lume”⁸, iar Mântuitorul ne încredințează zicând: „Cel ce-Mi urmează Mie nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina Vieții.”⁹

Acest înțeles adânc al Tainei Nașterii Mântuitorului Iisus Hristos este rezumat și frumos exprimat în troparul Sfintei Sărbători de astăzi: „Nașterea Ta, Hristoase Dumnezeu nostru, răsărit-a lumii lumina cunoștinței; că întru dânsa cei ce slujeau stelelor de la stea s-au învățat să se închine Ție, Soarelui dreptății, și să Te cunoască pe Tine, Răsăritul cel de sus, Doamne, slavă Ție!”¹⁰

Înțelegem, așadar, că Hristos Domnul, Cel ce pentru noi se naște, este Lumina lumii. În El și prin El lumea dobândește lumina cunoștinței celei adevărate, a cunoștinței despre Dumnezeu, despre mântuirea și sfințirea omului. Prin Sfântă Nașterea Sa, Hristos ne dăruiește lumina de a-L cunoaște pe Dumnezeu ca Tată iubitor al nostru, al tuturor oamenilor, de a înțelege voia și poruncile Sale. Ne dăruiește puterea de a cunoaște, prin credință, că în Fiul Său stă mântuirea noastră și că așa cum El S-a făcut asemenea nouă și noi trebuie să ne străduim cu toată ființa să devenim asemenea cu El, să ne schimbăm viața noastră din temelii pentru a moșteni viața cea veșnică.

Această lumină a cunoștinței ni se oferă, prin Sfânta Naștere tuturor. Însă modul și măsura în care noi ne împărtășim din ea diferă în funcție de disponibilitatea sufletească, de credința și de curăția inimii fiecăruia dintre noi. În această privință Nașterea Domnului se aseamănă cu sămânța din pilda semănătorului, care încolțește, crește și aduce rod înșutit numai în sufletele bune și credincioase.

Așa s-au petrecut lucrurile și în vremea Nașterii, în timp, a Fiului lui Dumnezeu. Deși îngerii au luminat cerul și au adus cântări de slavă, iar

---

⁷ Ioan I, 4;

⁸ Ioan I, 9;

⁹ Ioan VIII, 12;

¹⁰ Mineiul pe Decembrie, Troparul, glasul al 4-lea, p. 385;

steaua a strălucit în văzul tuturor, vestind venirea în trup a Pruncului Dumnezeuiesc, întregul Betleem dormea. Dormeau Irod și păzitorii lui, dormeau și învățații Ierusalimului. Numai câteva persoane s-au învrednicit de a se împărtăși de „*lumina cunoștinței*”. Cea dintâi a fost Maica Domnului, Preasfânta Fecioara Maria, căreia îngerul Gavriil îi descoperise la Bunavestire că Cel zămislit într-însa „*va fi mare și Fiul Celui Preaînalt se va chema.*”¹¹ Însă Fecioara Preacurată „*păstra toate aceste cuvinte, punându-le în inima sa*”¹², ca pe o taină, taină ce avea să se dezlege în chip lămurit abia prin Sfânta Înviere.

De „*lumina cunoștinței*” s-a învrednicit apoi și dreptul Iosif căruia, tot prin înger, Dumnezeu îi vestește că Cel zămislit în Fecioara Maria „*este de la Duhul Sfânt. Ea va naște Fiu și vei chema numele Lui: Iisus, căci El va mântui poporul Său de păcate*”.¹³

S-au învrednicit apoi și cei trei magi din răsărit; ei nu sunt simpli călători, ci sunt căutători de Dumnezeu, sunt pelerini. Ei nu vin la Betleem din simpla curiozitate de a-L cunoaște pe Împăratul Cerurilor, ci ei vin să I se închine. De aceea Dumnezeu îi călăuzește prin steaua care nu respectă ordinea firească a cerului, ci ea este însăși minunea Luminii care se revarsă peste lume. În urma închinării și magii primesc arătare de la înger: ei iau înștiințare în vis ca pe altă cale să se întoarcă în țara lor. Lumina cunoștinței îi schimbă ființial: de acum ei pornesc pe altă cale a vieții lor, calea arătată de Însuși Dumnezeu.

„*Soarele dreptății*” și „*Răsăritul cel de sus*” a mai împărtășit din „*lumina cunoștinței*”, în acea vreme, și pe păstorii cei cu sufletul curat. Ei au primit vestea Nașterii Sfinte tot prin îngeri, mesageri ai cerului, de unde vin, de altfel, toate ale Praznicului, din mila și binecuvântarea lui Dumnezeu. Ei, care se încălzeau la foc împrejurul peșterii de unde a răsărit Lumina cea veșnică, îi preînchipuie pe oamenii simpli și rugători care sunt chemați să privească și să primească lumina cerului. Datorită curăției inimii lor și distanța pe care o parcurg este mai mică. Ei sunt și

¹¹ Luca I, 32;

¹² Luca II, 19;

¹³ Matei I, 20-21;

mărturisitori ai minunii, căci văzând Pruncul Dumnezeiesc „*au vestit cuvântul grăit lor despre acest Copil. Și toți câți auzeau se mirau de cele spuse lor de către păstori.*”¹⁴ Mărturia lor arată vocația misiunii întregii Biserici, cler și credincioși, aceea de a „*propovădui Evanghelia la toată făptura.*”¹⁵

Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos s-a săvârșit în timp „*la plinirea vremii*”, însă taina mântuirii noastre este din veșnicie, pentru că: „*Iisus Hristos, ieri și azi și în veci, este același.*”¹⁶ Evanghelia venirii Sale în trup a rămas neschimbată, mereu aceeași, dar mereu tot mai vie și mai proaspătă. De aceea, la fiecare sărbătoare a Crăciunului, creștinii sunt chemați să se închine Dumnezeiescului Prunc. Dar noi nu Îl putem vedea în trup, așa cum au avut bucuria păstoriei și magii, ci nouă ni s-a dat puterea și darul de a ne apropia de El și de a ne împărtăși din roadele cele bogate ale Sfintei Sale Nașteri, prin credință. Pe lângă multele daruri cu care l-a binecuvântat Dumnezeu pe om este și acela al credinței, cu ajutorul căreia, noi creștinii, primim descoperirea adevărilor mântuitoare. Credința este făclia care ne călăuzește viața pe drumul nostru pământesc. Credința este o putere mare, atât de mare, încât nu-i poate ține piept nici o suferință a trupului sau necaz al sufletului nostru. Această credință mare i-a însuflețit pe Sfinții Apostoli în propovăduirea Evangheliei, încât să poată spune:

„*Ocărâți fiind, binecuvântăm. Prigoniți fiind, răbdăm. Huliți fiind, ne rugăm.*”¹⁷ Credința reprezintă aripile sufletului nostru și este cea dintâi condiție a mântuirii, din partea omului. „*Cel ce va crede și se va boteza se va mântui; iar cel ce nu va crede se va osândi*”¹⁸ ne spune glasul Mântuitorului din Scripturi, deoarece El a venit „*ca tot cel ce crede în El, să aibă viață veșnică.*”¹⁹

---

¹⁴ Luca II, 17-18;

¹⁵ Marcu XVI, 15;

¹⁶ Evrei XIII, 8;

¹⁷ 1 Corinteni IV, 12-13;

¹⁸ Marcu XVI, 16;

¹⁹ Ioan III, 15;

Străbătând vremea postului rânduit pentru întâmpinarea slăvitei Sărbători de astăzi, am auzit în biserică citindu-se Evanghelia despre dregătorul cel bogat. Acesta vine la Mântuitorul și Îl întreabă: „*Bunule Învățător, ce să fac ca să moștenesc viața de veci?*”²⁰ Această întrebare poate fi și pe buzele noastre, ale tuturor: *Ce să facem, cum să ne trăim viața aceasta pentru a dobândi viața cea de veci?* Teologhisind despre binecuvântările Întrupării Mântuitorului Hristos, Sfânta Biserică ne oferă multe învățături care să ne ajute să pătrundem mai ușor taina minunată: Dumnezeu se face Om pentru ca noi să devenim dumnezei; El a luat sărăcia noastră, pentru ca noi să ne îmbogățim; Hristos, chipul lui Dumnezeu fiind, a luat chip de rob pentru ca noi să ne împărtășim de chipul Împăratului cerurilor; El a lăsat atotputernicia și nemurirea Sa pentru a ne arăta puterea dumnezeirii în slăbiciune și în moarte. Ce schimb minunat și binecuvântat! Pentru a ne bucura de toate aceste daruri și noi trebuie să urmăm calea lui Hristos: calea smereniei, calea iubirii și a slujirii aproapelui, calea jertfei de sine în favoarea celorlalți, lucrând toate în așa fel încât să fim vrednici de numele de creștini pe care îl purtăm. În fond aceasta este definiția creștinismului dată de Sfinții Părinți ai Bisericii: asemănarea cu Dumnezeu atât cât îi este cu putință omului.

Dreptmăritori creștini,

„*Taina cea din veac ascunsă*” a Nașterii Fiului lui Dumnezeu s-a descoperit atunci, în Betleemul Iudeii, pe vremea regelui Irod, dar continuă să se descopere mereu, an de an, ca și atunci, în Betleemul sufletelor noastre. De aceea noi trăim această Taină sub semnul prezentului, ca pe o realitate permanentă. Trăitori și mărturisitori, în vremea lor, ai Tainei Sfintei Întrupări, Sfinții Părinți ai Bisericii noastre ne-au lăsat adevărate comori neprețuite de cugetare adâncă ce continuă să aducă și astăzi mult folos sufletelor noastre și să sporească bucuria Sfintei Sărbători.

Astfel, Sfântul Ioan Damaschin (†749) arătând însemnătatea praznicului, ne învață zicând: „*Astăzi se naște Fiul lui Dumnezeu cel Unul-Născut, strălucirea slavei Sale, Chipul veșniciei și al ipostasului Său,*

---

²⁰ Luca XVIII, 18;

Logosul și hotarul Tatălui, prin care El a făcut veacurile, prin care s-au făcut cele văzute și cele nevăzute. Căci Logosul Tatălui S-a făcut trup în chip neschimbat de la Duhul Sfânt și din Fecioara Maria, și mijlocitor între Dumnezeu și om este Cel singur Iubitor de oameni, zămislit în preacurata mitră a Fecioarei, nu din voie sau poftă sau unire bărbătească, ci de la Duhul Sfânt, asemeni celei dintâi nașteri a lui Adam; și S-a făcut ascultător Tatălui, vindecând neascultarea noastră prin luarea asupra Sa a firii noastre.”²¹

Prin neascultare, omul a făcut loc în sine morții, ca expresie a propriei libertăți folosite în mod greșit. Omul moare nu din cauza ființei sale de muritor, căci nu a fost creat spre moarte ci spre viață; el moare deoarece se depărtează de Dumnezeu, Care este Viața lumii. Omul pleacă de la Viață și refuză comuniunea cu Cel ce i-a dat viață, devenind stricăcios prin păcat și, în cele din urmă, muritor. Pentru a birui moartea și stricăciunea intrate în trupul omului prin păcat era necesar ca Fiul lui Dumnezeu să se îmbrace în acest trup și să le biruie pe acestea, ființial, din interior.

Ne aduce lumină în această privință Sfântul Atanasie cel Mare (†373), apologetul inspirat al Întrupării, când ne lămurește astfel: „Trebuie știut că stricăciunea care s-a produs nu era în afara trupului, ci străbătuse în el și era nevoie ca, în locul stricăciunii, să pătrundă în el Viața; precum intrase moartea în trup, așa să intre și Viața în el. Dacă moartea ar fi fost în afara trupului, se cădea să rămână și Viața în afara lui. Dar de vreme ce moartea pătrunsese în trup și stăpânea asupra lui, fiind venită cu el, era nevoie ca și Viața să pătrundă în trup, ca îmbrăcând Viața, trupul să lepede stricăciunea. Astfel, dacă Cuvântul ar fi fost în afara trupului și nu în el, moartea ar fi fost biruită căci n-ar fi avut putere împotriva Vieții, dar ar fi rămas în trup stricăciunea. De aceea s-a convenit să îmbrace Mântuitorul trupul, ca, unindu-se cu Viața, să nu mai rămână muritor în moarte, ci ca unul ce a îmbrăcat nemurirea, să rămână nemuritor în înviere. De

---

²¹ Sfântul Ioan Damaschin, *Cuvântări la sărbători împărătești, la sărbători ale Maicii Domnului și la Sfinți*, Editura IBMO, București, 2010, p. 22;

*aceea a îmbrăcat El trupul, ca aflând moartea în trup, în el să o nimicească.*²²

Înțelegem că pentru a se întâlni cu moartea, Cuvântul trebuia să o întâlnească într-un trup, adică acel trup trebuia să moară. Dar El, fiind Viața, a îngăduit morții să lucreze numai până ce s-a produs ca moarte, iar îndată după aceea a scos trupul de sub efectul ei, biruind moartea în trup.

De aceea era imposibil pentru omul căzut, stăpânit de păcat și de moarte, să se mai întoarcă la curțile Tatălui Ceresc, în desfătarea de odinioară din rai. Numai prin coborârea lui Dumnezeu la om, acestuia îi este posibilă mântuirea, dobândirea vieții celei veșnice spre care a fost creat.

Întărind aceste adevăruri un alt Sfânt Părinte, apărător al dreptei credințe, ne spune: „Căci dacă Acela nu S-ar fi născut trupest, tu nu te-ai fi născut din nou duhovnicește. Dacă Acela n-ar fi primit chipul de rob, tu nu ai fi dobândit slava înfierii: căci de aceea a venit pe pământ Cel din cer, pentru ca tu cel pământesc să fii ridicat spre ceruri. De aceea Hristos S-a deșertat pe Sine, pentru ca noi toți să primim din plinătatea Lui. Moartea Aceluia a devenit nemurirea ta; Pătimirea Stăpânului a devenit înălțarea robului!”²³

Iubiți fii sufletești,

Crăciunul este pentru fiecare dintre noi legat de multe amintiri, de multe emoții încărcate de gustul copilăriei, de o ambianță caldă însoțită de sentimente plăcute în care fiecare se simte mai disponibil și mai bun. Se întâmplă adesea ca, în societatea noastră, secularizată și înclinată spre desacralizare, sublimitatea acestei zile să fie goliță de înțelesul său duhovnicesc și să fie invadată de consumism, care îndeamnă la petreceri, mâncare și băutură fără măsură.

Vorbind despre Întruparea Cuvântului lui Dumnezeu, Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan mărturisește: „și am văzut slava Lui, slavă ca a

²² Sfântul Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor, Tratat despre întruparea Cuvântului. Trei cuvinte împotriva arienilor*, Editura IBMO, București, 2010, pp. 208-209;

²³ Sfântul Amfilohie de Iconium, *Scrieri*, Editura Doxologia, Iași, 2015, p. 159;

*Unuia-Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr.*²⁴ Această mărturisire ar putea fi și cuvântul dreptului Iosif și al Fecioarei Maria, ca o constatare a minunii ce s-a petrecut. Ar putea fi, de asemenea, și cuvântul păstorilor cu sufletul curat sau al înțelepților magi care s-au împărtășit de „*lumina cunoștinței*.” Însă noi, creștinii de azi, putem să spunem din tot sufletul această mărturisire? Vedem noi salva lui Dumnezeu în mijlocul acestei lumi? Are Pruncul Dumnezeiesc loc în inimile noastre? Îl cunoaștem? Îi urmăm sfintele învățături? Iubim noi Biserica Sa pe care a câștigat-o cu scump sângele Său?

La aceste întrebări vom putea răspunde afirmativ numai dacă sufletul nostru e plin de iubire, căci din iubire negrăită față de noi Dumnezeu Se întrupează. Îl vom cunoaște și-I vom putea urma dumnezeieștile învățături numai dacă vom avea iubire căci „*Cel ce nu iubește n-a cunoscut pe Dumnezeu, pentru că Dumnezeu este iubire.*”²⁵

Mântuitorul Hristos ne iubește pe noi, pe toți. Cât S-a aflat pe pământ El n-a căutat nimic pentru Sine, a dăruit vedere orbilor și picioare ologilor, a saturat mulțimile înfometate în pustie, a chemat la viață pe cei cuprinși de moarte, încununându-Și viața cu jertfa cea de bunăvoie de pe Golgota, pentru a mântui neamul omenesc.

Preasfânta Sa Întrupare ne cheamă pe toți la o viață nouă. Să ne amintim că Hristos Domnul blesteamă smochinul neroditor pentru a arăta că nerodirea chemării Lui în oameni înseamnă despărțire de Dumnezeu și moarte veșnică. Regula de aur a unei vieți trăite în duh creștinesc este să te dăruiești pentru binele semenilor, urmând pilda Mântuitorului. În această lumină se cuvine să trăim învățătura Sa despre iubirea aproapelui, învățatură talmăcită de El Însuși prin cunoscutele cuvinte: „*Poruncă nouă dau vouă: Să vă iubiți unul pe altul. Precum Eu v-am iubit pe voi, așa și voi să vă iubiți unul pe altul. Întru aceasta vor cunoaște toți că sunteți ucenicii Mei, dacă veți avea dragoste unii față de alții.*”²⁶

---

²⁴ Ioan I, 14;

²⁵ I Ioan IV, 8;

²⁶ Ioan XIII, 34-35.

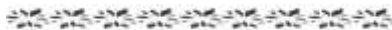
Rugând pe Domnul, Cel Ce pentru noi oamenii s-a întrupat din Sfânta Fecioară Maria, să ne ajute să împlinim aceste învățături în viața noastră, vă îmbrățișăm cu părintească dragoste și vă dorim să petreceți Sfintele Sărbători ale Nașterii Domnului și ale Bobotezei în pace și cu sănătate, iar Anul Nou 2020 să fie luminat și cu mult spor încununat întru toate cele de folos.

La mulți ani!

Al vostru, către Domnul, pururea rugător spre tot binele,

†GALACTION

EPISCOPUL ALEXANDRIEI ȘI TELEORMANULUI

ARTICOLE ȘI STUDII

DOCUMENTE PRIVIND SATUL TALPA

Maria VERTAN

Prezentăm mai jos câteva documente emise în anii 1835-1836 privind istoria satului Talpa, istorie care se leagă, se pare, foarte strâns de cea a satelor învecinate Netoți, Brătășani și Trivalea Moșteni. Proprietățile acestora întinzându-se în județele Teleorman și Vlașca, cauzele legate de acestea erau judecate de judecătoriile din județele Teleorman sau Vlașca, ceea ce înseamnă că informații importante se pot identifica și în arhivele păstrate la Giurgiu.

Prezentele documente contrazic părerile unor localnici despre rolul boierului Anghelache Repezeanu (numit apoi Brătășanu) în evoluția satului Brătășani în sensul că respectivul boier a trăit cu un secol mai târziu față de perioada specificată de preținșii cunoscători.

Documetele sunt scrise, bineînțeles, în limba română cu caractere chirilice.

1. 1835 ianuarie 8. Jalba către domnie a unor moșneni din satul Talpa privind încălcarea moșiei lor de către Anghelache Repezeanu și tatăl acestuia, clucerul de arie Gheorghe Repezeanu (Arh. Naț., Biroul județean Teleorman, fond Tribunalul jud. Teleorman, pachet 95, d. 209/1835, f. 1-1v- 14, orig.).

Priimită 8 gen<a>r<ie> 1835 No. 196

No. 260 fevr<uarie> 2

Priimită gen<a>r<ie> 12 1835 No. 216

Prea înălțate și luminate doamne

Cu plângere jăluim milostivirei mării tale că moșii noștri, având un trup de moșie ce să numește Netofi și Talpa care cade pă 2 județe, Vlașca și Teleorman, acum 25 de ani acei birnici au vândut 322 st<ân>j<eni> dă moșie dintr-acest trup la răposatul biv clucer za harie, Gheorghie Repezeanu de la Rușii dă Vede sud Teleorman, câte lei 6 stânjănu, iar peste 10 ani cluceru au făcut trăsura acelui cumpărători și nu ș-au luat numai st<ân>j<enii> cumpărați, ce dintr-o parte dă loc ne-au cotropit st<ân>j<eni> 198 și dintr-altă parte st<ân>j<eni> 178. Pentru care cotropire a clucerului bătrânii vânzători, cu toate că au arătat prin jalbă răposatului domn Alecsandru Suțul cerând slobozirea st<ân>j<enilor> cotropiți, dar fiindcă s-au rădicat zavera nu s-au făcut nicio urmare. Apoi, murind clucerul și rămâind fii-său moștenitor, adică d<umnea>lui Anghelache Repezeanu, au mai cumpărat și numitul tot din acest trup alți st<ân>j<eni> 103 tot de la acei vânzători ce unii au murit și alții trăesc și noi am rămas făr' de moștenirea părintească. Ci fiindcă noi nu cunoaștem aceste vânzări, nici sântem iscăliți, nici paragrafia împlinită, iar mai vârtos că numitul Anghelache în puțină vreme ne va sorbi și pe noi cu bucățica de pământ ce ne-au mai rămas, de aceea cu plângere ne rugăm Înălțimii tale să fie luminată poruncă unde să cuvine a supune pe d<umnea>lui Anghelache Repezeanu a-și primi de la noi peticu care au cumpărat de la noi dum<nea>lui și răposatul clucer taică-său și să ne sloboază în stăpânirea noastră toate acele cumpărători dimpreună și cu acele cotropiri și într-acest chip cu pravilnic protimisis ce avem și ca niște firești moștenitori ce sântem să ne răscumpărăm strămoșescul nostru pământ în aurite zilele Mării tale.

Robii Mării tale, Ion i Vlaicul i Stancul i Florea și Stancul ot satul Talpa sud Vlașca

(Rezoluția domnească:) Noi, Alexandru Dimitrie Ghica v<oe>v<o>d, cu mila lui Dumnezeu Domn a toată Țara Românească: Dumnealui marele log<o>f<ă>t al Dreptății va lua în băgare de seamă jalba aceasta și va face cuviincioasa punere la cale. 1835 gen<a>rie> 11.

x (Sigiliul domnesc imprimat în chinovar)

Pentru șeful secșii, ss Al. Dimitrescu

(Rezoluția marelui logofăt:) Judecătoria județului Tel<eor>m<a>n să cerceteze jalba aceasta ce au dat jăluitoii către Măria sa prea înălțatul nostru Domn și să dea pravilnică hotărâre. <1>835 genarie 13

Director ss Alecsandru Ghica

2. 1835 februarie 26. Hotărârea Judecătoriei Teleorman în procesul moșnenilor din Talpa cu Anghelahe Repezeanu. (Arh. Naț., Biroul județean Teleorman, fond Tribunalul jud. Teleorman, pachet 95, d. 209/1835, f. 10-11, copie).

No. 49

Judecătoria județului Teleorman

Ioan i Vlaicu i Stan i Florea și Stancu ot Talpa sud Vlașca cu jalba ce au dat către Măria sa vodă prea înălțatul nostru Domn, trecută la No. 216, arată că moșia lor având un trup de moșie ce să numește Netoți și Talpa care cade pă două județe, Vlașca și Teleorman, și că de sânt 25 de ani acești bătrâni au vândut 322 stânjâni dă moșie dintr-acest trup la răposatul clucer za arie Gheorghe Repezeanu, iar peste zece ani au făcut trăsura acelor cumpărători și nu ș-au luat stânjânii cumpărați, ci dintr-o parte de loc le-au cotropit stânjâni 198 și dintr-altă parte stânjâni 178. Pentru care cotropire bătrânii vânzători, cu toate că au fost arătat prin jalbă domnului Alexandru Suțu voivod cerând slobozirea stânjânilor cotropiți, dar, fiind rădicarea zaverii, nu s-au făcut nici o urmare și, murind cluceru Repezeanu, fii-său Anghelache au mai cumpărat tot din acest trup de moșie alți stânjâni 103 de la acei vânzători, fără știrea lor¹. Și ca unii ce sânt neiscăliți și ca un lucru ce este de moștenire părintească, cer a-i răscumpăra atât cumpărătorile clucerului cât și a fii-său Anghelache. A căroră jalbă cu rezoluția cinstitei Mari Logofetii a Dreptății orânduită fiind în cercetarea aceștiia, vătaful de aprozi au înființat la judecată pă amândoa părțile și, întrebat fiind pârâtul a-și da cuvântul, înfățișă înscri-surile ce să văzu:

- leat <1>819 nov<emb>r<ie>. Hotărnicia urmată de d<umnea>lui medelnicerul Hristache Greceanu și d<umnea>lui vt<ori> vist<ier>

---

¹ Fără știrea reclamanților.

Costandin prin care să arată că după jalba ce au dat moșnenii ot satul Netoți Mării sale domnului Alexandru Suțu vodă, orându-iți fiind prin pitacul d<umnea>lor boierilor ispravnici, au făcut trăsura la tot trupul moșii din care au deosibit și stânjăni 322 palme -, cumpărătorile și schimburile d<umnea>lui clucerului Repezeanu, cum și stânjăni 392 palme doă moșnenilor ce au stăpânit fieșcare, zicând că acești stânjăni sânt cumpărați de către tată-său încă în viață până la hotărnicia urmată, iar după moartea tată-său au mai cumpărat însuși tot de la acei moșneni ce să văd cu stânjăni în hotărnicie cu bună învoire, și stânjăni<i> ce să văd cu zapise:

- l<eat> <1>825 d<ecem>vr<ie> 25, de la Stanciul
Bădin pentru stânjăni 3;
- l<eat> <1>825 d<ecem>vr<ie> 25, zăpisul lui Stanciu
Chirițescu 12;
- l<eat> <1>825 d<ecem>vr<ie> 26, zăpisul lui Iordache 3;
- l<eat> <1>825 genarie 10, zăpisul lui Dumitru Bobar 3;
- l<eat> <1>829 genarie 10, zăpisul lui Dumitru zet Luca 4;
- l<eat> 1830 martie 10, zăpisul lui Dumitru podarul 3;
- l<eat> 1830 martie 10, zăpisul lui Radu Coșniță 4;
- l<eat> 1831 iulie 19, zăpisul Dumitrii 8 ½

-----
40 ½

Adăogând iarăși a zice că jăluitorii, deși prin jalba lor zic că au rămas fără moștenirea părintească, dar ei nici moșie au dimpreună cu ceilalți moșneni ce sânt, nici vreo rudă după cădere cu vânzătorii stânjănilor de 40 și jumătate ce s-au cumpărat după moartea tată-său. Pentru care, întrebați fiind jăluitorii de arată de au moșie într-acest trup și ce rudenie sânt cu vânzătorii, ziseră că moșie de la părinții lor și rude nu le-au mai rămas, și că ei cu vânzătorii acelor 40 stânjăni sânt rude, adică moșii lor cu vânzătorii au fost chear veri de-a doilea, care cununați dă ei, și supt acest cuvânt voesc să răscumpere.

Deci, din cercetarea ce s-au făcut și înfățișatele hârtii pentru cumpărătorile a stânjăni 322, fiind urmate mai înainte legiuitei pravili din l<ea>t <1>818 și urmată și hotărnicia la l<ea>t <1>819, zicem că niciun drept nu au să mai ceară protimisis, cum asemenea și pentru

stânjani 40 ½ ce să văd cumpărați dă Anghelache Repezeanu, fiul răposatului clucerului Repezeanu, de la l<eat> <1>825 și până la l<eat> <1>831, neavând nici o cădere de vecinătate sau rudenie cu cădere după pravila partea al 2-lea. cap. 2 lea paragraful de supt lista 13, până la al 4-lea spiță, nu au nici la aceasta drept a cere să răscumpere. De aceea, dar, judecata găsește cu cale ca pârâtul Anghelache să-și stăpânească stânjani dă moșie, întocmai după hotărnicia și după cele ce are, în pace și nesupărat. <1>835 fevr<uarie> 26

Prezedent sărdar Zamfirache Crețeanu

Medelnicer Hristodor Lapate

Costandin Lămotescu

Grefier D. Manolescu

Prezedentu aceștii judecătorii

Scoasă fiind această copie întocmai după cea în original în condică, să adeverează 1835 fevr<uarie> 26.

Prezedent sărdaru Zamfirache Crețeanu

Grefier ss D. Manolescu

3. 1835 mai 19. Adeverința moșnenilor din Talpa că au primit hotărârea judecătorească în procesul cu Anghelache Repezeanu. (Arh. Naț., Biroul județean Teleorman, fond Tribunalul jud. Teleorman, pachet 95, d. 209/1835, f. 7., copie).

Adică noi, cei mai jos iscăliți, dăm această adeverință a noastră la ci<n>st<ita> judecătorie a acestui județ precum să se știe că prin dum<nea>lui suptocârmuitorul plășii noastre Izvorul am primit o carte de hotărâre a cinstiții Judecătorii județului Tel<eor>m<a>n cu No. 49 în pricina ce am avut de judecată cu cluceru za arie Gheorghe Repezeanu i cu Anghelache, fecioru dum<nea>lui. Fiindcă am primit-o, nu lipsirăm a da această adeverință supt ale noastre iscălituri, rugând și pă cinst<ita> suptocârmuire de au adevărit spre mai bun temei. <1>835 mai 19

+ eu Ion sin Stoian ot Talpa Trivalea adeverez

+ eu Vlaico sin Nicula ot tam adeverez

+ eu Stan brat Vlaico ot tam, adeverez

+ eu Florea sin Sandu ot tam, adeverez

+ eu Stanciu brat Vlaico ot tam, adeverez

4. 1835 mai 29. Porunca Divanului judecătoresc civil către Judecătoria Teleorman de a verifica valabilitatea apelului care divan făcut de moșnenii din Talpa și alte sate învecinate. (Arh. Naț., Biroul județean Teleorman, fond Tribunalul jud. Teleorman, pachet 95, d. 209/1835, f. 4-4v, orig.).

No. 548

No. 1212, mai 29.

Prezedentul Divanului judecătoresc civil

Cinstittii Judecătorii a județului Tel<eor>m<a>n

Din coprinderea alăturatei copii dupe jalba ce au dat către această prezedenție Ion i Vlaicul i Florea și Stancul de la satul Talpa sud Vlașca împreună și cu ceilalți de la satul Pitarul sud Vlașca și Sandul, Ion i Petre i Ilie i Stan dimpreună și cu alții de la satul Slobozia dintr-acel județ va vedea acea judecătorie zioa întru care s-au arătat jăluitoarii cu această apelație către prezedenția acestui divan împotriva însoțitei cărți de judecată a acei judecătorii cu l<eat> <1>835 fevr<uarie> 26 ce s-au dat asupra pricinii dintre unii din jăluitori cu Anghelache Repezeanul. Și fiindcă în numita carte de judecată nu s-au văzut însemnată zioa întru care li s-au dat lor ca să poată cunoaște de le-au trecut de la zioa priimirii sorocul de două luni ce s-au legiuit pentru darea apelațiilor către acest divan împotriva cărților de judecată ale judecătoriilor de întâia cercetare, nu s-au putut priimi mai sus pomenita apelație a lor, ci numai s-au însemnat spre știință zioa întru care s-au arătat cu dânsa.

De aceea se scrie acei judecătorii ca față cu amândouă prigonitoare părți să cerceteze când s-au dat jăluitoarilor această carte de judecată și, de să va dovedi că de la zioa priimirii ei și până la zioa întru care s-au arătat jăluitoarii cu mai sus pomenita apelație către această prezedenție le-au trecut legiuitul soroc fără a fi fost zăticniți întru darea ei din vreo pricină pravilnică, atunci să-și aducă judecătoria această carte a sa de judecată întru săvârșire cu urmare întocmai și să înștiințeze divanului. Iar de să va dovedi, dimpotrivă, că de la zioa întru care vor fi priimit ei acea carte de judecată și până când s-au arătat cu apelația de mai sus pomenită nu le-au trecut legiuitul soroc sau că și de le va fi trecut, vor fi fost însă zăticniți întru

darea ei din vreo pricină pravilnică să înștiințeze judecătoria divanului cu întreagă deslușire, întorcând și mai sus numita carte de judecată înapoi, înștiințând și din ce pricină în cartea de judecată nu să văd trecute numele tuturor jăluitoilor ce s-au arătat cu această apelație. <1>835 maiu 27.

Prezedentu Divanului C. Filipescu

{Rezoluția președintelui Judecătoriei Teleorman:} Să se cerceteze fără întârziere, să se urmeze întocmai coprinderii acestii porunci.

Ss Z. Crețeanu

Pentru d. grefier ss... ²

5. 1836 septembrie 28. Porunca Judecătoriei Teleorman către postelnicul Stan Boșoagă de a hotărâni proprietățile lui Anghelache Repezeanu-Brătășanu și ale celor din satul Talpa. (Arh. Naț., Biroul județean Teleorman, fond Tribunalul jud. Teleorman, pachet 95, d. 209/1835, f. 9, ciornă).

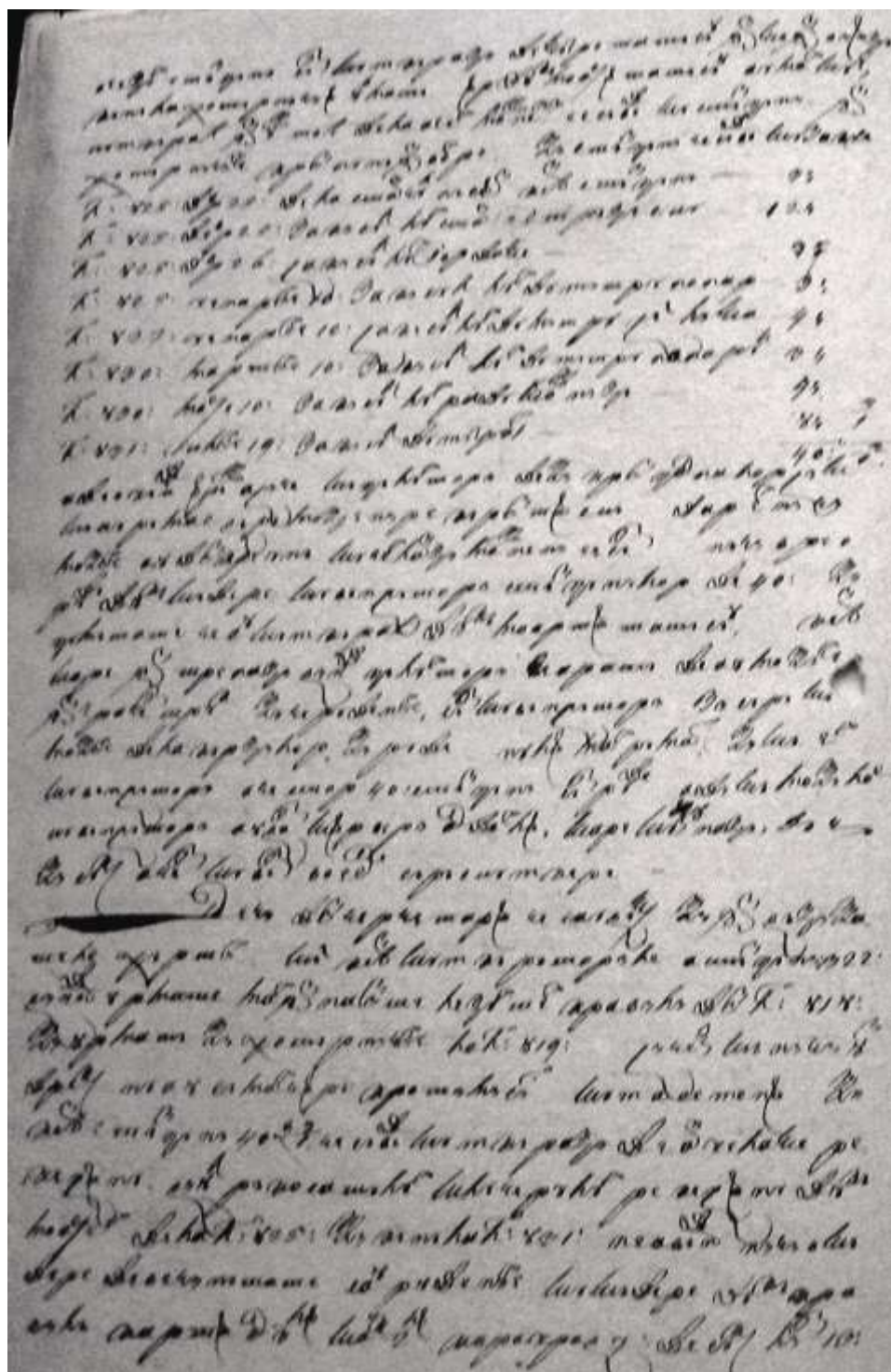
Poruncă către d<umnealui> post<elnic> Stan Boșoagă <1>836 sept<em>vr<ie> 28, No. 2471

Fiindcă după hotărârea cinstiului Divan judecătoresc Secsia sivilă cu No. 67 dată asupra anaforalii aceștii judecătorii cu No. 49 din leat <1>835 în pricina dintre moșnenii ot Talpa cu d<umnealui> Anghelache Brătășanu pentru cotropirea ce zic moșnenii că urmează a să face mai întâi hotărânicia coprinsă întrânsa și pe urmă la înfățișarea ce au avut la această judecătorie numiții, însuși d<umnealui> Anghelache s-au mulțumit a fi iarăși d<umnea>ta hotarnic. De aceea pă temeul jurnalului încheiat și duhul pomenitei hotărâri să scrie d<umitale> ca să mergi în fața locului și, după povața pravilii urmând de față cu toți vecinii răzași, având în vedere și acea hotărâre, să pui în lucrare facerea hotărânicii coprinsă și rămâind toate părțile mulțumite să pui și pietre statornice, iar mulțumindu-se, atunci numai să faci și carte din parte-ți arătând deslușire de toate încunjurările și să-i îndreptezi la judecătorie la pravilnică hotărâre.

---

² Ilizibil.

PUTEREA CUVÂNTULUI, A NUMELUI ȘI A IMAGINII

Elena Diana BORUNDEL

Puterea Cuvântului

După cum cunoaștem din *Sfânta Scriptură*, Dumnezeu a făcut tot universul prin Cuvântul Său. Cuvântul nu este un simplu element de comunicare în acest caz, ci este Logosul, Cea de-a doua persoană a Sfintei Treimi, „*prin Care toate s-au făcut și fără El nimic nu s-a făcut din ceea ce s-a făcut.*” (Ioan, 1, 3) ¹ Sfântul Ioan Evanghelistul ne spune că „*Întru început era Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu și Cuvântul Dumnezeu era.*” (Ioan, 1,1) El este din veșnicie și participă la nașterea timpului odată cu creația. Este Fiul Cel Unul Născut, Care din Tatăl S-a născut, după cum scrie în *Evanghelie* (Ioan, 1, 18) și mărturisim în *Crezul ortodox*.

Prin împlinirea poruncilor Logosului, puterea cuvântului său se răsfânge asupra celui care crede și a celor din jurul său, căci „*oricine aude aceste cuvinte ale Mele și le îndeplinește, asemenea-se-va bărbatului înțelept care a clădit casa lui pe stâncă. Și a căzut ploaia, au venit râurile mari, au suflat vânturile și au bătut în casa aceea, dar ea n-a căzut, fiindcă era întemeiată pe stâncă.*” (Matei 7, 24, 25)² Cel ce nu face ascultare, în sensul neîmplinirii poruncilor, pierde legătura cu Ziditorul și totodată puterea de

---

¹ *Biblia*, Ed. IBMBOR, București, 2001; toate referințele se vor face la această ediție.

² Sfântul Teofilact, Arhiepiscopul Bulgariei, *Tâlcuirea Sfintei Evanghelii de la Matei*, Editura Sofia, București, 2007, p. 21.

a face orice, căci Domnul a zis: „*fără de Mine nu puteți face nimic.*” (Ioan 15, 5-6; 9-10)³ Există o strânsă legătură între cuvânt și faptă. Vedem cum Domnul a zis să se facă, să fie și s-au făcut toate. „*Nu oricine Îmi zice Doamne, Doamne, va intra în Împărăția Cerurilor, ci cel care face voia Tatălui Meu Celui din Ceruri*”⁴, așa cum a făcut-o Însuși Mântuitorul până la moarte și înviere, fiindu-ne exemplu de netăgăduit.

După *Geneză*, omului i s-au dat alte legi, căci pe cea din rai nu a împlinit-o. Porunci spre împlinire, spre călăuzire, pe care le-a consemnat Moise. Dar cum a transmis el aceste învățături către poporul său, fiind om ca și noi, este o întrebare frecventă pentru care primim răspunsul doar prin credință. Sfântul Vasile cel Mare în *Hexaemeron*, ne spune că „*Moisi, care a fost învrednicit, la fel ca îngerii să vadă pe Dumnezeu față către față, el ne istorisește cele pe care le-a auzit de la Dumnezeu.*”⁵ Sfântul Ioan Gură de Aur susține același lucru în *Omiliile la Facere*, că fiecare cuvânt al *Scripturii* este dumnezeiește insuflat, având un înțeles profund, chiar un dublu sens, și vom vedea mai apoi ce spune exegeza, căci nu sunt cuvintele lui Moise, ci ale lui Dumnezeu.⁶ Tot Dumnezeu a pus pe buzele prorocilor cuvinte înțelepte și tot El a dat putere înțeleghătoare Sfinților Părinți pentru tâlcuirea lor și a *Scripturii*. „*Să primim cu multă recunoștință cuvintele Scripturii; să nu trecem de măsura noastră, nici să iscodim cele mai presus de noi, așa cum au pățit dușmanii adevărului, care, voind să cerceteze totul cu propriile gânduri, nu s-au gândit că este cu neputință omului să cunoască desăvârșit creația lui Dumnezeu*”, ne îndeamnă Sfântul Ioan Gură de Aur.⁷ „*Sfânta Scriptură este unică prin faptul că ea conține un mesaj universal de sorginte divină. Înțeles prin credință ca fiind Cuvântul lui Dumnezeu adresat oamenilor, și nu, simplu, cuvintele omului despre Dumnezeu, Scriptura se*

---

³*Ibidem*, p. 20.

⁴*Ibidem*.

⁵Serafim Rose, *Cartea Facerii, Cartea Lumii și omul începuturilor*, Editura Sofia, București, 2011, p. 60.

⁶*Ibidem*, p. 61.

⁷*Ibidem*.

adresează fiecărei epoci, indiferent de caracteristicile istorice și culturale ale ei”, fiind atemporală.⁸

Puterea Cuvântului actualizează evenimente vechi testamentare prin întrupare, lucrarea divină clădindu-se pe sinergia dintre divinitate și receptivitatea umană. Paul Evdochimov numește sinergia, „*energie teandrică*” actul omenesc corelat cu cel dumnezeiesc. Tipurile trecute, devin prefigurări ale celor viitoare.⁹ Atât exegeza, cât și predicarea Cuvântului biblic ori cateheza prin (imagine) icoane, presupun o vocație călăuzită de Duhul Adevărului. Logosul s-a transmis prin profeți, „*Tu (Ieremia) vei fi gura mea*” (Ieremia 15, 19), în scris prin *Sfânta Scriptură*, pe cale orală prin Sfânta Tradiție, dar și prin icoană având ca numitor comun Revelația.¹⁰

Sfânta Scriptură poate fi interpretată în multe feluri. Amintim tratatul lui Thoma de Aquino, *Summa theologiae, Despre Dumnezeu*, care cuprinde problema folosirii diferitelor sensuri ca cel istoric, etiologic, analogic, alegoric sau ca cel literal, anagogic, tropologic sau moral.¹¹ Unul dintre capitole dezbate locul și rolul metaforei. Pe de o parte se susține faptul că nu este necesar a se folosi metafore în *Sfânta Scriptură* deoarece ele aparțin poeziei umile și nu se potrivesc științei teologice supreme, această doctrină are rolul de a exprima adevărul, iar creaturile cele mai apropiate de Dumnezeu ca sfințenie ar trebui să fie din cele sublime și nu din cele mai modeste. Pe de altă parte, teologul obiectează prin faptul că este necesară folosirea figurilor de stil pentru a reda o imagine care în mod firesc are un impact vizual mai puternic, că cei care au parte de astfel de revelații își înalță cugetul la divinitate, iar ultimul argument este că acest mod este mai ușor de înțeles, sufletul evită eroarea, iar „*divinul este ascuns de cei nedemni*.”¹² Thoma de Aquino mărturisește că „*autorul Sfintei Scripturi este Dumnezeu, a cărui putere nu este numai să-și acomodeze vorbele la*

---

⁸John Breack, *Puterea Cuvântului în Biserica dreptmăritoare*, Editura IBMBOR, București, 1999, p. 26.

⁹*Ibidem* (vezi Prefața), *passim*.

¹⁰*Ibidem*, pp 113, 114.

¹¹*Ibidem*, p. 112; Thoma de Aquino, *Summa theologiae, Despre Dumnezeu*, Editura Științifică, București, 1997, p. 52.

¹²Thoma de Aquino, *op. cit.*, pp. 52-53.

semnificațiile lor, ci chiar pe om să-l facă astfel, ba chiar lucrurile. Așadar, precum în toate științele vorbele își au semnificația lor, tot așa au un sens propriu în această știință, în așa fel încât înseși lucrurile semnificate prin cuvinte să semnifice și altceva.”¹³

Dacă pătrundem în aria alegorică a exegezei alexandrine, influențate de Platon, Cuvântul este Lumina, Piatra (Stânca), Apa vie, Pâinea cea de toate zilele, etc. Dar nu este de neglijat nici sfera istorică a raționalismului antiohian influențat de Aristotel. Astfel cele două curente hermeneutice au format o dihotomie indisolubilă în cadrul înțelegerii Cuvântului¹⁴. Origen este cel care atrage atenția asupra celor două sensuri ale *Scripturii*, atât cel literal cât și a celui spiritual. „*Scriptura se prezintă pe sine mai puțin ca un Cuvânt al lui Dumnezeu, și mai degrabă ca o mărturie a darului nou și de viață făcător al lui Dumnezeu, ca o putere creatoare...*”¹⁵ Apostolul Pavel explică în *I Corinteni* că Trupul lui Hristos este atât pâine euharistică, cât și ekklesia, ce definește o comuniune a credincioșilor botezați. Apoi, că băutura și mâncarea duhovnicească cu care s-a hrănit în pustie poporul lui Israel, „*au băut, pentru că beau din piatra duhovnicească, ce avea să vină. Iar piatra era Hristos.*” Hristos era prezent în mijlocul poporului său, piatra fiind prototipul istoric (...) *Piatra – necunoscută poporului – a fost aleasă prin voința divină ca să fie locus-ul istoric în care Fiul lui Dumnezeu, Cuvântul veșnic, creator și dătător de viață, să Se manifeste către ei.*”¹⁶ În *Vechiul Testament* Moise a lovit stânca și izvorând apă a potolit setea poporului ce rătăcea în deșert. Într-un alt episod, Iacob pleacă de la casa părintească și înnoptând și-a pus o piatră sub căpătâi. Dormind a avut un vis revelator, cel al urcușului, al scării dumnezeiești, din capul căreia i-a vorbit Dumnezeu, făcându-i o promisiune. Și sculându-se dimineată a zis: „*Cât e de înfricoșător locul acesta!; el nu-i altceva decât casa lui Dumnezeu; aceasta este poarta cerului!*” (Facere 28, 17), și luând *piatra, a pus-o stâlp* și a turnat pe ea untdelemn, numind locul Betel, adică „Casa lui Dumnezeu”

---

¹³*Ibidem*, p. 54.

¹⁴*Ibidem*, p. 47.

¹⁵*Ibidem*, p.36.

¹⁶ *Idem*, pp. 39-40

(Facere 28, 17). Lupta lui Iacob cu îngerul s-a finalizat după ce a primit binecuvântarea, ceea ce a determinat schimbarea numelui în Israel, care se traduce în mai multe feluri („Dumnezeu să Se arate puternic”; „Cel ce se luptă cu Dumnezeu” sau „Dumnezeu se luptă”), atunci a numit locul acela Penuel care înseamnă „Fața lui Dumnezeu” (Facere, 32, 28-30).

În *Noul Testament*, piatra, elementul metaforic, este Petru, apostolul pe a cărui mărturisire se va întemeia Biserica. Hristos își întreabă apostolii „*Dar voi cine ziceți că sunt?*” (Matei 16, 15). Petru, fiind inspirat de Duhul Sfânt, Îl mărturisește ca Domn și Dumnezeu, spunând: „*Tu ești Hristosul, Fiul lui Dumnezeu Cel Viu.*” (Matei 16, 17) Atunci Mântuitorul îi spune „*Fericit ești Simone, fiul lui Iona, că nu trup și sânge ți-au descoperit aceasta, ci Tatăl Meu Cel din ceruri. Și Eu îți spun ție că tu ești Petru și pe această piatră voi zidi Biserica Mea și porțile iadului nu o vor birui. Și-ți voi da cheile împărăției cerurilor...*” (Matei 16, 17)

Spre ajutorul omului, Mântuitorul a lăsat Sfintele Taine ale Bisericii. Una din ele se referă la cuvânt și mărturisire, pe de o parte a credinței, după cum am văzut mai sus, că Hristos este Fiul lui Dumnezeu, iar pe de cealaltă parte încredințându-I păcatele pentru a fi iertate. Din Taina Spovedaniei sau a Pocăinței aflăm că, în cadrul ei, omul se află față în față cu Hristos, prin mijlocirea preotului duhovnic, ce este doar un martor, care poate lega și dezlega păcatele pe pământ, prin succesiune apostolică care este Taina Hirotoniei. Domnul Iisus a instituit aceste Taine, în cazul acesta, a Tainei Spovedaniei, dând putere ucenicilor Săi și zicând: „*Luați Duh Sfânt; căroră le veți ține păcatele, ținute vor fi și căroră le veți ierta, iertate vor fi, și orice veți dezlega pe pământ va fi dezlegat și în cer.*” (Matei 17-19)¹⁷

Părintele Cleopa ne dezvăluie cele patru părți ale acestei Taine a Mărturisirii, care cuprinde: durerea inimii, spovedania prin viu grai înaintea duhovnicului, facerea canonului și dezlegarea păcatelor. Despre felul lacrimilor, părintele dezvoltă ideea plânsului, arătând că numai unul

---

¹⁷ Ilie Cleopa, *Îndreptar pentru Spovedanie*, ediția a II-a, Editura Mănăstirea Sihăstria, 2010, p. 6; Hierotheos Vlachos, *Psihoterapie ortodoxă, continuare și dezbateri*, Editura Sofia, București, 2007, p. 302.

anume este folositor pentru suflet și nu oricare, ci cel cu părere sinceră de rău că greșim în fața lui Dumnezeu, acela asemenea al fiului risipitor.¹⁸ Toate aceste etape sunt strâns legate între ele și dacă una lipsește Taina nu este împlinită. „*Iar de vom zice că păcat nu avem, pe noi înșine ne înșelăm și adevărul nu este în noi, iar dacă ne vom mărturisi păcatele, credincios și drept este Dumnezeu, ca să ne ierte nouă păcatele și să ne curățească pe noi de toată întinăciunea și nedreptatea.*” (1 Ioan 1, 8-9)¹⁹ Mărturisirea păcatelor este un act de responsabilitate al omului înzestrat cu liber arbitru. Pentru ajutorul său, omului i s-au dat legi morale, pozitive și anume poruncile dumnezeiești. Indiferentismul față de împlinirea lor întunecă chipul lui Dumnezeu în om, care ajunge să nu se mai ghideze după rațiunea duhovnicească, ci după instincte precum necuvântătoarele. Renunțând la păcate și mărturisindu-se, primește iertarea și revine la starea firească, inițială, prin pocăință (ieșubah). Omul care nu s-a întors la starea paradisiacă, riscă să-L confunde pe Dumnezeu Cel personal cu forțe ale naturii.²⁰

Datoria Ortodoxiei este să păstreze adevărurile de credință prin exegeză, ca funcție intrinsecă a Bisericii dreptmăritoare, pentru că este o disciplină teologică și nu laică. „*Teologia este infinit mai mult decât o știință*” ne spune părintele profesor John Breck.²¹

„*Nu numai cu pâine va trăi omul, ci cu tot cuvântul care iese din gura lui Dumnezeu*” (Matei 4, 4), ne spune Mântuitorul. Aici cuvântul lui Dumnezeu are rol de făgăduință.²² Interesantă este remarca profesorului Barrois care scrie că evenimentele istorice ale relației poporului Israel cu Dumnezeu fie se reduc la promisiuni și împliniri, ceea ce implică Cuvântul și cuvântul, fie se raportează la prototip-antitip.²³ Trebuie menționat aici jurământul, definit ca „*invocare a lui Dumnezeu sau a unei persoane sfinte sau a unui lucru sfânt pentru confirmarea sau întărirea adevărului unei*

---

¹⁸Ne vorbește Părintele Cleopa, vol. 2, Editura Mănăstirea Sihăstria, 2004, p. 35.

¹⁹*Ibidem*, p. 5.

²⁰Cârstoiu Justinian, *Profeții mesianice*, Editura Phoenix, Brașov, 2002, p. 148.

²¹*Ibidem*, p. 44.

²²<https://doxologia.ro/cuvinte-duhovnicesti/nu-numai-cu-paine-va-trai-omul-ci-cu-tot-cuvantul-care-iese-din-gura-lui> accesat online 30-03-2018

²³*Ibidem*, p. 38.

anumite afirmații sau a sincerității unei promisiuni ... este de la sine înțeles că cel ce se jură se supune judecății lui Dumnezeu și că este gata să primească orice fel de pedeapsă în caz de neadevăr sau nesinceritate a cuvintelor lui.”²⁴ Jurământul este un element ancestral condiționat de credința în judecata lui Dumnezeu ca restaurator al lumii căzute. Luarea în deșert a numelui Domnului și mărturia mincinoasă împotriva aproapelui sunt aspecte negative ale jurământului rânduit de Dumnezeu (Ieșire 22, 11). Jurământul era un act cuprins în cult, deoarece se invoca numele divin (Facere 31, 53; Judecători 8, 19). Acesta, fiind făcut pe numele lui Dumnezeu, se subînțelege că trebuia să fie adevărat. Acesta era motivul pentru care era oprit jurământul fals.²⁵

Hristos în *Noul Testament* interzice jurământul spunând: „Eu însă vă spun vouă să nu vă jurați nicidecum.” (Matei 5, 34)²⁶ Se știe că Însuși Dumnezeu a făcut legământ cu Avraam, Isaac și Iacob, apoi cu David. Prima făgăduință i-a fost făcută lui Avraam în Haran, apoi se repetă la stejarul lui Mamvri (Facere 18, 18). Repetarea făgăduinței divine în forme diferite scoate în evidență valoarea ei raportată la istoricul mântuirii pregătit în Vechiul Testament și realizat în *Noul Testament*.²⁷ Făgăduințele lui Dumnezeu au fost necesare, ca și în alte situații, din cauza necredinței sau împietririi inimii oamenilor în relația cu El. Dar acestea au fost cazuri excepționale. Credincioșia lui Avraam și comportamentul său frumos față de Dumnezeu îl face vrednic de binecuvântări divine, fapt de care beneficiază și urmașii lui și întreaga omenire.²⁸

Sfântul Grigorie Teologul spune că nu este nevoie de jurământ atâta timp cât cuvântul și purtarea îl încredințează pe aproapele de adevăr. Sfântul Ioan Gură de Aur subliniază faptul că jurământul pe *Evanghelie* (care este Cuvântul Adevărului, Dumnezeu Cuvântul) „care interzice jurământul,

---

²⁴ Georgios Mantzaridis, *Morala Creștină*, II, *Omul și Dumnezeu, omul și semenul, poziționări și perspective existențiale și bioetice*, Editura Bizantină, București, 2006, p. 383.

²⁵ Justinian Cârstoiu, *op. cit.*, p. 224

²⁶ Georgios Mantzaridis, *op. cit.*, p. 385

²⁷ Justinian Cârstoiu, *op. cit.*, p. 63.

²⁸ *Ibidem*.

constituie injurie sau curată nebunie”.²⁹ Cert este că jurământul încalcă cea de a treia poruncă a Decalogului prin care se ia numele Domnului Dumnezeu în deșert, căci nu ai pe ce să juri căci nimic nu e făcut de om, ci toate sunt de la Dumnezeu, pe de o parte, iar pe de altă parte, presupune credința religioasă, ceea ce este un nonsens pentru omul ne-religios.³⁰

La prima vedere pare paradoxală ideea că Dumnezeu Cuvântul s-a făcut om ca să moară pentru om, apoi să învieze și să învieze și omenirea. Toată această scenă se raportează la puterea unui cuvânt sau semn, sau lucru, ce poartă în el antinomia morții și a vieții. Acesta este „*cuvântul Crucii, care este nebunie pentru elini, piatră de poticnire pentru evrei și o superstiție irelevantă pentru gândirea modernă*”³¹, și nu poate fi acceptat rațional, căci logica sa e transcendentă și se percepe cu inima prin credință, iar credința puternică, fiind un dar divin, poate muta și munții. Acest cuvânt trebuie purtat atât „*în inimă cât și pe buze*”, cu alte cuvinte mărturisit, căci altfel nu are valoare.³²

Întruparea înseamnă unirea omului cu Dumnezeu. „*Pe această puternică acceptare a unirii dintre Cuvântul lui Dumnezeu și firea umană fundamentează Sfântul Chiril scopul răscumpărării: Cuvântul nu s-a făcut om ca să elibereze sufletele din închisoarea trupurilor lor, ci să mântuiască și trupul, care, prin păcatul neascultării, a căzut la moarte.*”³³

Cuvântul tămăduitor îl întâlnim adeseori atât în *Vechiul* cât și în *Noul Testament*. Vom aminti aici pilda vindecării slugii sutașului, pe care o cunoaștem și nu putem rămâne insensibili la desfășurarea secvenței. Sutașul din Capernaum, Îl roagă pe Iisus să-i vindece sluga. Domnul Se oferă să meargă la el, dar sutașul nu vrea să-L deranjeze și spune: „*Doamne, nu sunt vrednic să intri sub acoperișul meu, ci numai zi cu cuvântul și se va vindeca sluga mea. Că și eu sunt om sub stăpânirea altora și am sub mine*

²⁹Georgios Mantzaridis, *op. cit.*, p. 387

³⁰Georgios Mantzaridis, *op. cit.*, p. 383

³¹Breck John, *op. cit.*, p. 126.

³²*Ibidem*, p. 127.

³³Christoph Schonborn, *Icoana lui Hristos*, Editura Humanitas, București, 2011, p. 90.

ostași și-i spun acestuia: *Du-te, și se duce; și celuilalt: Vino, și vine; și slugii mele: Fă aceasta, și face.* Auzind, Iisus s-a minunat și a zis celor ce veneau după El: *Adevărat grăiesc vouă: la nimeni, în Israel, n-am găsit atâta credință. Și zic vouă că mulți de la răsărit și de la apus vor veni și vor sta la masă cu Avraam, cu Isaac și cu Iacov în împărăția cerurilor. Iar fiii împărăției vor fi aruncați în întunericul cel mai din afară; acolo va fi plângerea și scrâșnirea dinților. Și a zis Iisus sutașului: Du-te, fie ție după cum ai crezut. Și s-a însănătoșit sluga lui în ceasul acela.”* (Matei 8, 5-13; Luca 7, 1-10)³⁴ Oare nu ar fi firească concluzia că depinde de credința omului și de relația lui cu Dumnezeu însănătoșirea trupezască și sufletească? Preafericitul Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, enumeră în predica sa din ianuarie 2013, intitulată „*Iisus Hristos, Vindecătorul sufletelor și al trupurilor*”, o sumă de vindecări pe care le-a făcut Mântuitorul Hristos în timpul celor trei ani de propovăduire, și anume: *un lepros* (cf. Matei 8, 2-4; Marcu 1, 40-45 și Luca 5, 12-15); *sluga sutașului în Capernaum* (cf. Matei 8, 5-13) pe care am prezentat-o mai sus; *soacra lui Petru* (cf. Matei 8, 14-15 și Marcu 1, 29-31); *cei doi demonizați din ținutul Gadarei* (cf. Matei 8, 28-34; 9,1); *slăbănogul din Capernaum* (cf. Matei 9, 1-8); *doi orbi și un mut din Capernaum* (cf. Matei 9, 27-35); *un lunatic* (cf. Matei 17, 14-23); *fiica femeii cananeence* (Matei 15, 21-28); *orbul din Betsaida* (cf. Marcu 8, 22-26); *o femeie care de doisprezece ani avea curgere de sânge* (cf. Luca 7, 11-16); *femeia gârbovă* (cf. Luca 13, 10-17); *cei zece leproși* (cf. Luca 17, 12-19); *orbul din Ierihon* (cf. Luca 18, 35-43), *slăbănogul de la scăldătoarea Vitezda* (cf. Ioan 5, 1-15); *orbul din naștere* (cf. Ioan 9, 1-38). De asemenea, Mântuitorul Hristos săvârșește și trei minuni de înviere din morți, și anume, înviază pe: *fiul văduvei din Nain* (cf. Luca 7, 11-16), *fiica lui Iair* (cf. Luca 8, 41-56) și pe *Lazăr, prietenul Său* (cf. Ioan 11, 1-44).³⁵

³⁴<http://www.diane.ro/2014/07/pilda-vindecarii-slugii-sutasului.html>, accesat online 30.03.2018.

³⁵Predica Preafericitului Părinte Patriarh Daniel la Duminica a XXIX-a după Rusalii (a celor zece leproși), <http://basilica.ro/iisus-hristos-vindecatorul-sufletelor-si-al-trupurilor/>, accesat online 30.03.2018.

Cuvântul bun, adevărat și pozitiv are valoare, în timp ce cuvântul rău propagă o energie negativă în jurul său. Ne confruntăm adeseori cu cuvinte grele spuse la mânie, dar Domnul nostru Iisus Hristos a dat poruncă să ne iubim unii pe alții așa cum ne-a iubit El, să nu aducem mărturie mincinoasă împotriva aproapelui, prin clevetiri, osândiri, jigniri și nici cu gândul să nu greșim, căci osândă vom primi la Judecată. Sfântul Ioan Gură de Aur spune: „*Oameni suntem și de multe ori gândim sfaturi rele, necuvioase și de ocară, dar să nu lăsăm ca gândurile să se facă cuvinte, strâmtorându-le jos să se facă slabe și să piară*”.³⁶ Găsim în numeroase locuri din Sfânta Scriptură în Psalmi, în Pildele lui Solomon referiri la judecată și rezultatul ei. „*Nu judecați, ca să nu fiți judecați. Căci cu judecata cu care judecați, veți fi judecați și cu măsura cu care măsurați vi se va măsura*” (Matei 7, 1-5). În Evanghelia după Luca găsim „*Nu judecați și nu veți fi judecați; nu osândiți și nu veți fi osândiți; iertați și veți fi iertați*.” (Luca 6, 37)³⁷

Gândul este cuvântul nespus care are aceeași putere și efect ca și cuvântul spus. Acțiunile vin ca urmare a unui gând. Odată generată ideea, eul nostru dorește să o concretizeze. Cuvintele au rădăcina în inima omului. „*Faguri de miere sunt cuvintele cele bune, iar dulceața lor este vindecarea sufletului*” găsim în Pildele Evanghelice, și în altă parte, Hristos a spus: „*Cuvântul cel aspru deșteaptă mânie, iar limba celor înțelepți învață cele bune*.”³⁸

Cuvântul bun este binecuvântare, iar cel rău poate fi blestem. Amintindu-ne de Noe, discernem cele două tipuri de cuvântări, un blestem aruncat asupra lui Ham, fiul necuviincios, care se răsfârâge asupra lui coborându-l la starea cea mai josnică, de sclav, și două binecuvântări date celorlalți doi fii ai săi, Sim și Iafet, cărora le prezice un viitor bun prin pronia dumnezeiască.³⁹

---

³⁶Buta Dragoș, *Bârfa (clevetirea) și urmările ei*, Editura Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, Suceava, 2010, p. 15.

³⁷*Ibidem*, p. 6.

³⁸*Ibidem* p. 31.

³⁹Justinian Cârstoiu, *op. cit.*, p. 57.

Sfântul Ioan Scărarul sfătuiește ca „*cel ce voiește a birui duhul grăirii de rău să nu ocărăscă pe cel ce a căzut, ci pe demonul care l-a ispitit.*” Și tot dânsul, făcând o frumoasă comparație, ne spune: „*Așa cum apa stinge focul, tot astfel și osândirea stinge harul lui Dumnezeu.*”⁴⁰ Diogene a fost întrebat care fiară vatămă mai tare, iar el răspunzând a zis: „*Din cele sălbatice, clevetitorul iar din cele domestice, măgulitorul.*”⁴¹ De cele mai multe ori grăirea de rău, grăirea în deșert, sau cum i se mai spune, multa vorbire, îndreptățirea, etc. se datorează mândriei omenеști, opusă smereniei și iubirii aproapelui. Aceasta nu poate fi alungată fără o relație armonioasă cu Dumnezeu, căci omul e neputincios, dar „*la Dumnezeu toate sunt cu putință.*” (Marcu 10, 27)

Puterea Numelui

Ce înseamnă a avea o relație armonioasă cu Dumnezeu? Înseamnă a te putea baza pe El, a-I încredința viața, problemele, grijile, a-I fi recunoscător pentru toate darurile și bucuriile, a-L considera Cel mai bun prieten și confident, a-I putea vorbi oricând fără a sta la coadă, fără a face anticameră și fără a te costa consultația când ai o dilemă. Înseamnă să te poți împărtăși cu El în orice împrejurare, contemplând cosmosul cu toate simțurile și să-L slăvești pentru minunile pe care le face. Omul, deși neputincios din cauza căderii în păcat, are totuși o unealtă care îl poate salva, cu condiția credinței. Anume, chemarea lui Dumnezeu în ajutor. Și această invocare a numelui Său are puterea sfințitoare. Filozoful Ernest Bernea ne spune că „*Adevăratul om apare atunci când omul interior devine stăpânul celui exterior, atunci când inteligența și spiritul ne îndeamnă să facem ordine și să ierarhizăm tot ceea ce ne alcătuiește integral ființa.*”⁴² Chemarea lui Dumnezeu se face în mod direct, sincer, prin rugăciune, pronunțând numele Său fie sonor, fie în gând. Episcopul Kallistos Ware vorbește despre legătura dintre rugăciune și tăcere. Monahii și sihaștrii caută cu

---

⁴⁰Sfântul Ioan Scărarul, *Scara Raiului*, Editura Învierea, Timișoara, 2004, pp. 157-158.

⁴¹Buta Dragoș *op. cit.*, p. 22.

⁴²Ernest Bernea, *Cel ce urcă muntele*, Editura Ars Docendi, București, 2008, p. 87.

dinadinsul liniștea, dar mai degrabă liniștirea cea care e numită de Sfinții părinți isihie. Aceasta este o stare de calm ce este caracterizată prin concentrarea, limpezirea minții și disponibilitatea de a se ruga sau a asculta prin gânduri ce îți transmite Dumnezeu. Sfântul Ioan Sinaitul, numit și Scărarul, găzduiește în textele sale fundamentul isihasmului ortodox, preluat din *Sfânta Scriptură* de Sfinții Părinți ai începuturilor creștine. El împarte în două categorii caracteristice această stare, și anume isihia trupească (somatică) și isihia sufletească. Cea trupească face referire la disciplinarea simțurilor, și mai pe larg Sfântul Nicodim Aghioritul dezvoltă această filozofie duhovnicească în cartea sa *Paza celor cinci simțuri*, referindu-se la păcat, iar cea sufletească, este o știință a gândurilor care prin discernământ sunt selectate și se aleg ca cele bune să se sălășluiască în inimă, iar cele rele să fie îndepărtate din gând, înainte să prindă rădăcină. Se cheamă știință pentru că Sfântul arată și metoda prin care se poate ajunge la această stare.⁴³

Discernământul gândurilor este numit în termen duhovnicesc *trezvie*. Sfântul Grigorie al Tesalonicului, tâlcuind cuvintele Sfântului Macarie, spune: „*Deci acolo se cade a iscodi dacă Darul a scris înăuntru legile Duhului, în organul cel domnitor, în scaunul Darului, unde este mintea și toate gândurile sufletului, adică în inimă.*” Acest adevăr îl mărturisește și toată ceata Sfinților Părinți, dar mai cu seamă cei numiți trezvitori.⁴⁴

Vlădica Antonie Mărturisitorul spune că Sfântul Vasile cel Mare recomandă monahilor să se îngrijească de înfrânarea gurii de la poftirea mâncărilor, dar și de la judecată, ori vorbirea de rău sau degeaba, ori de la osândirea aproapelui etc. ca să nu dea socoteală în Ziua Judecății. „*Păzește toate simțurile tale – spune Sfântul Vasile – căci ele sunt asemenea unor uși, prin care intră în suflet fie moartea, fie viața.*”⁴⁵ Rugăciunea este

---

⁴³Hierotheos Vlachos, *Psihologia existențialistă și psihoterapia ortodoxă*, Editura Bizantină, București, 2007, p. 93.

⁴⁴Bălan Ioanichie, *Ne vorbește părintele Cleopa*, vol. 15, Ed. Mănăstirea Sihăstria, Vânători-Neamț, 2006, p. 134.

⁴⁵Vlădica Antonie Mărturisitorul, *Calea rugăciunii lăuntrice. Manualul isihiei*, Editura Egumenița, Galați, p. 131.

un bun necesar pentru că deține toate bunătățile pe care le va primi fiecare la momentul potrivit. Nu e zbucium, nici griji, ci „*curățește inima și atunci poți să-L vezi pe Dumnezeu. Dumnezeu se face văzut credincioșilor. Dumnezeu se descoperă celor credincioși, adică celor care urmează cu trezvie și practică tot mai mult asceza rugăciunii minții.*”⁴⁶

Sfinții Părinți alocă numeroase învățături acestui capitol, scriind culegeri pentru *zidirea sufletească* și făcând ascultare de cuvintele: „*Rugați-vă neîncetat.*” (1 Tesaloniceni 5, 17) Dar la Apostol Pavel găsim scris: „*noi nu știm să ne rugăm cum trebuie*” (Romani 8, 26). Iar cugetările Sfinților ne spun: „*Așadar, ceea ce este folositor și ziditor pentru fiecare dintre noi știe numai Dumnezeu; de aceea să și lăsăm acest lucru în voia Lui. Și spun acest lucru nu ca să te împiedic să te îndrepti cu cererile tale către Dumnezeu; dimpotrivă, te rog să-I ceri de toate, și lucruri mărunte, și lucruri importante.*”⁴⁷

Numeroase exemple de rugăciuni de cerere făcute cu *umilință* (care provin de la cuvântul latin *humus*, ceea ce înseamnă pământ roditor⁴⁸) și pocăință sinceră, sau de rugăciuni aduse spre slava lui Dumnezeu întâlnim în Psalmi, în Faptele Apostolilor, etc. Unul din cei mai frumoși Psalmi este Psalmul 142:

„*Doamne, auzi glasul meu, ascultă cererea mea, întru credincioșia Ta; auzi-mă, întru dreptatea Ta.*

Să nu intri la judecată cu robul tău, că nimeni din cei vii nu-i drept înaintea Ta.

Vrăjmașul prigonește sufletul meu și viața mea o calcă în picioare; făcutu-m-a să locuiesc în întuneric ca morții cei din veacuri.

---

⁴⁶Arhimandrit Emilianos Simonopetrul, *Tâlcuiri la Filocalie*, vol. III, Sfântul Isihie, *cuvânt despre trezvie*, Editura Sfântul Nectarie, Arad, 2008, p. 298.

⁴⁷*Despre Rugăciune și trezvie în învățăturile Sfinților Părinți*, tipărită cu binecuvântarea PS Părinte Galaction, Episcopul Alexandriei și Teleormanului, Editura Cartea Ortodoxă, Editura Egumenița, Galați, p.153.

⁴⁸Mitropolitul Antonie de Suroj, *Școala rugăciunii*, Editura Sofia, Editura Cartea Ortodoxă, București, 2006, p. 46.

Mâhnit e duhul în mine și inima mea încremenită înlăuntrul meu.

Adusu-mi-am aminte de zilele cele de demult;cugetat-am la toate lucrurile Tale, la faptele mâinilor Tale m-am gândit.

Tins-am către Tine mâinile mele, sufletul meu ca un pământ însetoșat.

*Degrad auzi-mă, Doamne, că a slăbit duhul meu. Nu-Ți întoarce fața Ta de la mine, ca să nu mă asemăn celor ce se pogoară în mormânt (...).*⁴⁹

Sfântul Nil evocă dimensiunea cosmică a rugăciunii, în sensul că ea nu se rezumă doar la relația om-Dumnezeu, ci pe măsură ce sufletul se deprinde cu ea, capătă o asemenea lărgime, încât cuprinde întreaga lume duhovnicească, întreg universul.⁵⁰

Prin chemarea numelui lui Iisus, neîncetat, se ajunge la dragostea față de El și nu numai, căci „Orice veți cere de la Tatăl întru numele Meu, vă va da vouă” (Ioan 16, 23) și totodată „ori ce veți cere întru numele Meu, aceea voi face, ca să se proslăvească Tatăl întru Fiul.” (Ioan 14,13)⁵¹

Aici putem desluși o relație de fraternitate cu Hristos și filiație cu Tatăl, în sensul că „celor câți L-au primit, care cred în numele Lui, le-a dat putere să devină fii ai lui Dumnezeu, cei ce nu din sânge, nici din voie trupească, nici din vrere bărbătească, ci de la Dumnezeu s-au născut. Și Cuvântul trup S-a făcut și S-a sălășluit întru noi și noi văzutu-I-am slava ca pe slava Unuia-Născut, din Tatăl, plin de har și de adevăr.” (Ioan 1, 12-14)

În afară de acestea, numele lui Iisus este o adevărată terapie, pe care psihoterapeuții ortodocși o numesc logoterapie. Mai înainte de toate, omul trebuie să-și asume neputința și lipsurile în fața lui Dumnezeu. Astfel smerindu-se, lasă loc și-I dă putere lui Dumnezeu să lucreze prin el. „Harul dumnezeiesc este cel care ajută libertatea în dezvoltarea ei pozitivă

⁴⁹Psaltirea prorocului și împăratului David; Biblia, ed. cit., p. 779.

⁵⁰Arhimandrit Vitti Evsevios, *Tâlcuiri la Filocalie*, vol. 4, Sfântul Nil Ascetul, despre rugăciune, Editura Sfântul Nectarie, Arad, 2009, p. 127.

⁵¹Nicodim Aghioritul, *Paza celor cinci simțuri*, diortosită după cea de la Sfânta Mănăstire Neamț din 1826, Editura Egumenița, Galați, p. 265.

și vindecă stările în care omul se simte fără puterea de a le depăși”, ne spune Mitropolitul Hierotheos Vlachos.⁵²

În prefața cărții *Puterea numelui*, pr. prof. dr. Constantin Galeriu, expune cele trei trepte ale rugăciunii, anume cea vocală, exterioară, cea cu gândul, interioară, și a treia, cea lăuntrică, treaptă ce culminează cu „*acea stare de comuniune în care Duhul Sfânt se roagă în noi, Duhul se roagă în noi cu suspine negrăite.*” (Romani 8, 26)⁵³ Pentru că sufletul și trupul având o legătură originară inseparabilă, rugăciunea minții, determină și mișcarea trupului prin gest, împreunând mâinile sau îngenunchind, așa cum am citit mai sus și este scris în *Psalmul 142*.⁵⁴

Rugăciunea cuprinde în centru Numele lui Hristos care este *numen praesens*, *Dumnezeu este cu noi*, ceea ce se traduce din Emanuel. Prorocul Isaia a vestit cuvântul Domnului ca semn spunând: „*Iată, Fecioara va lua în pântece și va naște fiu și vor chema numele Lui Emanuel.*” (Isaia 7, 14) Când Sfântul Arhanghel Gavriil o binevestește pe Maica Domnului că va lua în pântece și va naște fiu, imediat primește revelator și numele „*și vei chema numele lui Iisus.*” (Luca 1, 31)⁵⁵ Aici se poate observa concret puterea de propagare a energiei cuvântului, dar nu e vorba despre unul oarecare, ci despre Însuși Logosul, Cuvântul dumnezeiesc valabil și real în veci și din veșnicie. Atemporalitatea Lui fiind o caracteristică de necontestat, asemenea adevărului și puterii pe care o are. Iar puterea este reflectată în fapt, astfel, Cuvântul nu rămâne doar cu calitatea Sa de sunet rațional și inteligibil, ci se întrupează, devenind și Fiul Omului concomitent cu firea Sa dumnezeiască.

În iudaism, Numele lui Dumnezeu nu era pronunțat. Se considera că este prea devastator ca să se pronunțe. „*Această înțelegere ebraică a numelui se transmite de la Vechiul Testament la Noul Testament. Demonii sunt alungați și oamenii sunt vindecați prin numele lui Iisus, căci Numele*

---

⁵² Hierotheos Vlachos, *op. cit.*, p. 92.

⁵³ Episcop Kallistos Ware, *Puterea numelui, Rugăciunea lui Iisus în spiritualitatea ortodoxă*, Asociația filantropică medical creștină Cristiana, București, 1992, p. 9.

⁵⁴ *Psaltirea prorocului și împăratului David*; Biblia, ed. cit., p. 779

⁵⁵ *Ibidem*, p.10.

este putere. Odată ce această putere a Numelui este apreciată la valoarea ei, multe texte cu care ne-am familiarizat dobândesc un înțeles mai deplin și tărie...”⁵⁶ În schimb, ce era caracteristic poporului lui Israel, era profetismul mesianic ca instituție religioasă. Cuvântul *profet* înseamnă înțelept, interpret al cuvintelor altcuiva, tâlmaci, trimisul Domnului, totodată erau apologeți ai conștiinței morale și veghetori, arătând calea cea dreaptă a credinței. Ei ascultau de Dumnezeu (Iahve) printr-un glas lăuntric sau printr-o viziune. Iată cum Cuvântul se completează cu Imaginea.⁵⁷

Invocarea Numelui Său, face ca El să pătrundă în inima omului, transformându-l în hristofor, purtător de Hristos. Ne amintim când Sfântul Apostol Pavel a spus „*nu eu sunt cel ce mai trăiesc, ci Hristos este Cel ce trăiește în mine.*” (Galateni 2, 20) Iar Mântuitorul ne învață „*Rămâneți întru Mine și Eu întru voi*” căci „*Cine rămâne întru Mine și Eu întru el, acela va aduce roadă multă.*” (Ioan 15, 4)⁵⁸ Repetarea cât de deasă a rugăciunii inimii „*Doamne Iisuse Hristoase, miluiește-mă!*” este esența comuniunii. În Evanghelia de la Matei găsim „*că unde sunt doi sau trei adunați întru numele Meu, acolo sunt și Eu în mijlocul lor.*” (Matei 18, 20) Astfel Domnul Iisus Hristos ne încredințează că Numele Său este putere. O interpretare a celor *doi sau trei* a fost ca uniune a celor trei facultăți, sau daruri, cu care a fost înzestrat omul, anume voința, rațiunea și simțirea.

Părintele Hristofor Panaghiotis, în articolul său „*Inima duhovnicească a creștinului*” din octombrie 2007, explică faptul că „*în antropologia creștină ascetică, inima este sinteza și centrul ființei umane, a funcțiilor și facultăților spirituale omenești. Adâncul ei, consideră Sfântul Marcu Ascetul, este mintea, tronul sau locul în care Se sălășluiește, prin Botez, Hristos Domnul și Duhul Sfânt. Fiind de natură spirituală, inima se află la hotarul dintre Dumnezeu și noi ... Inima este profunzimea indefinibilă a trupului și a sufletului; în ea, mintea omului se poate adânci în adâncurile lui Dumnezeu. Omul întreg este legat de Dumnezeu prin inimă și minte,*

⁵⁶*Ibidem*, p. 37.

⁵⁷Justinian Cârstoiu, *op. cit.*, p.11.

⁵⁸Mărturisirea unui pelerin despre lucrarea plină de har a rugăciunii lui Iisus: *Pelerinul rus*, traducere de Gherontie Cruceada, Editura Egumenița, Galați, p. 170.

această rădăcină a sufletului care își are sediul în El.”⁵⁹ Acad. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae consideră că cea mai prețioasă comoară a Ortodoxiei este Rugăciunea lui Iisus căci ea mângâie sufletele oamenilor și e ca un balsam pentru inimi.⁶⁰ Ea aduce plânsul cu părere de rău pentru păcate, care aduce pacea.⁶¹

Dar să ne amintim și de *Rugăciunea Domnească* pe care Însuși Mântuitorul a spus-o, învățându-i pe ucenicii Săi cum trebuie să se roage. În ea se amintește de Dumnezeu: „*Tatăl nostru Carele ești în ceruri, sfințească-Se numele Tău.*” „*Rugăciunea Domnească se deosebește de celelalte rugăciuni prin puterea ei (prin ea ne rugăm împreună cu Iisus Hristos), prin ușurința de a fi înțeleasă (ea este rugăciunea oricui crede în Dumnezeu, pe cât este de restrânsă în cuvinte, pe atât este de cuprinzătoare în sens) și prin bogăția cugetărilor ei (avem cereri pentru toate trebuințele sufletești și trupești). Prin această rugăciune, Domnul ne învață să ne rugăm pentru toată lumea, nu doar pentru noi*”, a explicat pentru ziarul *Adevărul* preotul Jean Ion⁶². „*Particula Carele nu este cunoscutul pronume relativ Care, ci, în limbajul bisericesc, echivalentul lui cel care sau cel ce, adică un determinativ cu valoare de apozitie. Dacă expresia ar suna: Tatăl nostru Care ești în ceruri, aceasta ar însemna că-I spunem astfel spre a-L deosebi de un tată care nu este în ceruri. Spunând însă: Carele ești în ceruri, înseamnă că „a fi în ceruri” face parte din identitatea Sa. ... Numele lui Dumnezeu e sfânt prin definiție. V-am vorbit cândva despre ce înseamnă a-L binecuvânta pe Dumnezeu. Aici e ceva asemănător. A sfinți numele lui Dumnezeu este a-I rosti întotdeauna numele cu sentimentul că și noi participăm, prin iubire, la sfințenia Lui, că numele Său se sfințește înlăuntrul nostru. Altfel, poate fi*

---

⁵⁹ Hristofor Panaghiotis, <https://www.crestinortodox.ro/religie/inima-duhovniceasca-crestinului-69523.html>, accesat online 30.03.2018.

⁶⁰ Episcop, Kallistos Ware *Puterea Numelui, Rugăciunea lui Iisus în spiritualitatea orthodoxă*, Asociația filantropică medicală creștină Cristiana, București 1992, p.16.

⁶¹ Arhimandrit Emilianos Simonopetritul, *Tâlcuiri la Filocalie*, vol. I, Avva Isaia, *cuvinte ascetice*, Editura Sfântul Nectarie Arad, 2008, p.133.

⁶² http://adevarul.ro/locale/constantatatal-nostru-intelesurile-ascunse-rugaciunii-inseamna-vie-imparatia-ta-li-cerem-domnului-paine-spunem-amin-explicatiile-preotilor-1_550075dd448e03c0fd761d53/index.html, accesat online 10.04.2018.

răceală „științifică”, deferență, respect, și nimic mai mult”⁶³, scria într-un articol Înaltpreasfințitul Bartolomeu Anania.

Numele primit la tunderea în monahism reprezintă o schimbarea omului celui vechi cu cel nou, o noua identitate ființială. Prin întâlnirea cu Dumnezeu, prin chemarea Sa, omul suferă o transformare pe care o întâlnim în numeroase cazuri vechi și nou testamentare. Obiceiul schimbării numelui are rădăcini simbolistice străvechi. Așa cunoaștem pe Avram care a căpătat numele de Avraam, pe Simon care s-a chemat Petru etc. Și în acest caz nu avem de-a face cu o schimbare de nume, ci de o adăugare de nume nou și calificativ la numele original. În articolul din ziarul *Lumina*, din 13 iunie 2010, Dumitru Manolache scrie: *„În cazul lui Petru, este foarte posibil ca Mântuitorul să-i fi adăugat acest nume pentru că în Sfintele Evanghelii și în Faptele Apostolilor sunt mai multe persoane cu numele de Simon, Petru fiind doar un calificativ explicativ. De altfel, Petru se pare că a primit acest nume ceva mai târziu, deoarece avea deja un calificativ explicativ, „fiul lui Iona”, iar scopul a fost acela de a arăta misiunea lui și a celorlalți apostoli în lucrarea Bisericii. Trebuie să remarcăm că și după Învierea Mântuitorului, Acesta i se adresează lui Petru cu numele lui original, de naștere, adică Simon.”*⁶⁴

În articolul aceluiași ziar, găsim că *„din punct de vedere creștin, problematica în discuție este o chestiune mai greu de abordat, pentru că expresiile teologice în acest sens sunt puține. În Vechiul Testament, ca și în alte culturi vechi, există o strânsă legătură între sufletul cuiva și numele acestuia. Personalitatea, cu toate particularitățile și energia ei, este într-un anumit sens prezentă în nume. „A cunoaște numele unei persoane înseamnă a dobândi puțința de a pătrunde în adâncurile ființei ei și de acolo să intri în relație cu ea”, spune Înalt Preasfințitul Kallistos Ware, Mitropolit de Diokleia. De aceea, o schimbare a numelui înseamnă o schimbare hotărâtoare în*

⁶³<https://www.crestinortodox.ro/credinta/tatal-nostru-rugaciunea-domneasca-139731.html>, accesat online 10.04.2018.

⁶⁴Dumitru Manolache, *Schimbarea numelui nu este o practică creștină*, <http://ziarullumina.ro/schimbarea-numelui-nu-este-o-practica-crestina-27587.html>, accesat online 16.04.2018.

viața unui om. În tradiția ebraică, a invoca numele unei persoane înseamnă a o face prezentă efectiv. Iată de ce numele are o importanță cu totul specială. Înalt Preasfinția Sa mai spune „că tot ce este adevărat în cazul numelor omenești este adevărat la un nivel incomparabil mai ridicat în cazul Numelui dumnezeiesc” și, pe cale de consecință, „a invoca Numele lui Dumnezeu cu atenție și în mod deliberat înseamnă a te duce pe tine în prezența Lui, a te deschide față de energia Lui, a I te oferi ca un instrument și ca o jertfă vie în mâinile Lui.” De aici, importanța covârșitoare a numelui fiecăruia dintre noi.⁶⁵

Două motive stau la baza schimbării numelui în monahism, unul pentru lepădarea vieții anterioare și amintirea permanentă a acestui lucru, iar al doilea motiv, pentru a avea drept pildă sfântul a cărui nume a fost preluat. Numele este strâns legat de persoană, iar schimbarea numelui presupune o schimbare morală a persoanei. Tunderea în monahism, ce se face de bunăvoie, simbolizează o naștere din nou, o renaștere a omului și de aceea i se schimbă și numele. Aceasta presupune un jurământ în fața lui Dumnezeu, numit vot, care cuprinde lepădarea de avere, ascultarea și curăția trupească și sufletească. Fără aceste condiții nimeni nu poate deveni monah.⁶⁶ Sfântul Nectarie socotea că monahismul tradițional este o „cale a desăvârșirii în duh, spre care fiecare tinde după voie și putință.”⁶⁷

Puterea imaginii

Știm că imaginea *Cortului Sfânt*, din punct de vedere simbolic, reprezintă o prefigurare a Împărăției lui Dumnezeu și este prototipul Bisericii creștine ca uniune după modelul divin „Eu și Tatăl Meu una suntem” (Ioan 10, 30), aidoma Sfintei Treimi, dar și ca lăcaș de cult.⁶⁸ În

---

⁶⁵*Ibidem*.

⁶⁶<https://www.pemptousia.ro/2013/02/de-ce-se-schimba-numele-cuiva-atunci-cand-devine-monah/>, accesat online 16.04.2018.

⁶⁷ Monah Teoclit Dionisiatul, *Sfântul Nectarie din Eghina, făcătorul de minuni. Viața și opera (1846-1920)*, Editura Sofia, București, 2003, p. 333.

⁶⁸Dumitru Abrudan, Emilian Cornițescu, *Arheologie Biblică*, Editura IBMBOR, București, 1994, p. 211.

același timp, trupul este mădular al lui Hristos. Omul este templu al Duhului Sfânt. Noi nu suntem ai noștri, suntem ai lui Dumnezeu. „*Sau nu știți că trupul vostru este templu al Duhului Sfânt, Cel ce este în voi, Cel pe care de la Dumnezeu Îl aveți?; și că voi nu sunteți ai voștri?*” (I Corinteni 6, 19)

Rolul Bisericii, așa cum este el înțeles în Ortodoxie, este universal, apofatic și totodată catafatic. O armonizare trecută și prezentă ce s-a născut odată cu *Geneza omului-templu*, apoi s-a prefigurat prin *Arca Noetică*, după care a urmat construirea *Chivotului Legii* și *Cortului Mărturie* și mai târziu a Templului lui Solomon ce găzduia tronul văzut al Celui Nevăzut. Prezența materiei receptată rațional și prin simțuri este confirmată atât de *Sfânta Tradiție* cât și de *Vechiul Testament*. Pe de altă parte, aspectul nemărginirii universale a Templului ceresc, al Împărăției cerurilor, a nevăzutului, al neauzitului și necuprinsului, departe de lumea sensibilă, se află în concordanță cu valoarea nedefinită a sufletului, pentru care Domnul S-a jertfit de bună voie: „*Pentru că ce-i va folosi omului dacă va câștiga lumea întreagă, dar sufletul și-l va păgubi? Sau ce va da omul în schimb pentru sufletul său?*” (Matei 16, 26)

Imaginea sensibilă, tributară simțurilor, este reflectarea imaginii apofatice revelate. Contemplația sau revelația este definită ca descoperire dumnezeiască sau modalitate prin care Dumnezeu se descoperă oamenilor din dragoste pentru ei, pentru a-i face să cunoască adevărurile, voia și lucrarea Sa, să-L cinstească, să-i împlinească voia și să se mântuiască. Două moduri de descoperire sunt percepute în raport cu doctrina ortodoxă: cea pe cale naturală și cea pe cale supranaturală, prin minuni și semne.⁶⁹ Urmărind istoria, cele vechi testamentare au corespondență în cele nou testamentare. Astfel cercetând, aflăm că Biserica s-a constituit la *Cincizecime*, adică la a cincizecea zi după *Învierea Domnului Iisus Hristos*, când a fost trimis Duhul Adevărului, Mângâietorul, care să vegheze asupra omului. În iudaism, această sărbătoare se prăznuia în sinagogi, aducându-se jertfe de pâine și împodobindu-se locașul cu frunze verzi. Slujitorii citeau

---

⁶⁹Ene Braniște, Ecaterina Braniște, *Dicționar de cunoștințe religioase*, Editura Andreiană, Sibiu, 2010, p. 374.

poruncile primite de Moise pe Muntele Sinai.⁷⁰ Sărbătoarea amintea de primirea *Legii* celei vechi, iar după rânduiala *Noului Testament*, creștinii sărbătoresc *Coborârea Duhului Sfânt* sub forma unor limbi ca de foc, când Apostolii au început să vorbească în limbi diferite dar propovăduind aceleași învățături ale Mântuitorului. Odată cu acest eveniment impresionant s-a constituit Biserica.⁷¹

Episcopul de Huși, Preasfințitul Corneliu, consideră că: „*Ziua întemeierii Bisericii adună popoarele, indiferent de națiunea, starea socială, mentalitate, și le așează în lumea Învierii, căci centrul cuvântului, adresat de Apostolul Petru celor prezenți, a avut ecoul unei schimbări a propriei vieți, prin Taina Botezului*” și că fiecare persoană umană „*constituie o valoare unică, dar care, spre a atinge plenitudinea, nu poate rămâne izolată, ci trebuie să tindă spre comuniune, în vederea mântuirii.*”⁷² Corespondentul *Chivotului Legii* și a *Sfintei Sfintelor* în Biserica creștină este *Paharul Euharistic*, respectiv *Altarul*, unde duminica la Sfânta Liturghie se săvârșește jertfa nesângeroasă a lui Hristos. Practic în Potir se află Hristos, Cel ce cu puterea Sa schimbă lumea și o restaurează. Imaginea lumii se repară, se înfrumusețează cu ajutorul lui Dumnezeu Fiul care este foc (**fig. 1**) și luminează pe cei credincioși.⁷³ Reținem că această imagine a fost realizată în timpul Sfintei Liturghii. Preoții și autorul fotografiei nu au văzut nimic deosebit. După developare, a fost vizibilă Lumina dumnezeiască din Sfântul Potir. Imaginea de pe pagina de Facebook a diaconului Ciprian Bosca în data de 23 aprilie 2018 confirmă prezența lui Hristos fără tăgadă.⁷⁴

---

⁷⁰<https://www.crestinortodox.ro/religiile-lumii/iudaism/cincizecimea-evrei-124784.html> accesat online 27 aprilie 2018.

⁷¹<https://www.crestinortodox.ro/sarbatori/pogorarea-sfantului-duh/limbile-foc-la-rusalii-145348.html> accesat online 3 iunie 2018.

⁷²<http://www.cuvantul-ortodox.ro/recomandari/rusaliile-sau-restaurarea-autenticei-unitati-a-omenirii-cincizecimea-sau-intemeierea-bisericii-dar-ce-este-biserica-pentru-cei-ce-se-smintesc-de-preoti-si-credinciosi/> accesat online 27 aprilie 2018.

⁷³<https://www.crestinortodox.ro/sarbatori/pogorarea-sfantului-duh/limbile-foc-la-rusalii-145348.html> accesat online 3 iunie 2018.

⁷⁴<http://www.radiovoceasufletului.ro/2018/04/23/aceasta-fotografie-a-fost-realizata-in-timpul-sfintei-liturghii-atat-preotii-cat-si-cel-care-a-facut-fotografia-nu-au-vazut-nimic->

Figura 1. Sfânta Liturghie de Duminică. Paharul Euharistic pe masa altarului.⁷⁵

Profetul Ieremia l-a vestit plângându-și necazurile: „Numele Domnului nu-L voi mai numi și-ntru numele Său nu voi mai grăi!... Dar asta-mi era în oase ca o văpaie aprinsă” (Ieremia 20, 9), cu toate acestea, nu poate să-și reprime chemarea căci „iată, Eu Mi-am făcut cuvintele foc în gura ta” (Ieremia 5, 14), îi spune Domnul lui Ieremia. La fel ne amintim și de Cleopa, care mergând cu Luca la Emaus, însoțiți fiind de Hristos după înviere, care le vorbea, nu L-au cunoscut, căci ochii lor erau ținuți să nu-L vadă, dar „oare nu ardea întru noi inima noastră când ne vorbea pe cale și-n timp ce ne tâlcuia Scripturile?” (Luca 24, 32)

Aceeași lumină necreată ieșea din Hristos pe Muntele Tabor; mai târziu, luminează chipul arhidiaconului Ștefan când a fost lapidat și

---

deosebit-abia-cand-filmul-a-fost-developat-a-fost-vizibila-lumina/ accesat online 27.04. 2018.

⁷⁵<http://www.radiovoceasufletului.ro/2018/04/23/aceasta-fotografie-a-fost-realizata-in-timpul-sfintei-liturghii-atat-preotii-cat-si-cel-care-a-facut-fotografia-nu-au-vazut-nimic-deosebit-abia-cand-filmul-a-fost-developat-a-fost-vizibila-lumina/> accesat online 27.04. 2018.

martirizat și chipul Sfântului Serafim de Sarov în rugăciune. Focul adevărului și al iubirii necondiționate s-a coborât la Rusalii peste 3000 de suflete care prin Botez, în numele Sfintei Treimi, au devenit nucleul Bisericii. La început, aceasta, a fost Una, prin unitatea de credință. La Taina Botezului unde omul se unește cu Hristos, suntem botezați în numele Sfintei Treimi cu apă și cu Duhul Sfânt (foc). După explicația Sfântului Diadoh, termenul *după chip* este dat de la botez, iar termenul *după asemănare* presupune o conlucrare liberă a noastră cu Dumnezeu, spre acumularea virtuților.

„Când omul primind putere de la botez, începe, cu ajutorul ei, să-și însușească fiecare adevăr și să se deprindă cu fiecare virtute, atunci, peste ceea ce este după chip va începe să se zugrăvească în el și ceea ce trebuie să fie după asemănare... Pictorul schițează mai întâi chipul omului cu vopsele fiecare parte, așa cum este ea la cel al cărui chip îl pictează. La fel și harul Sfântului Duh, la început, la Sfântul Botez, îl face pe om așa cum fusese înainte de păcat – restaurează în el ceea ce este după chip; apoi când vede că omul râvneste cu înfocare la frumusețea asemănării și se arată pregătit de orice faptă eroică pentru aceasta, atunci harul, zugrăvind virtute peste virtute și înălțând chipul sufletesc din frumusețe în frumusețe, zugrăvește în el și desăvârșirea asemănării...”⁷⁶ Chipul lui Dumnezeu care se arată în om, este o pecete, o amprentă a dumnezeirii, care ne împrumută din caracteristicile sale și ne face părtași la firea Sa nestricăcioasă.⁷⁷

Stâlpul de foc ce-i conducea pe evrei prin pustie timp de patruzeci de ani, Acela e Domnul care „îi călăuzea mergându-le înainte și arătându-le calea: ziua în stâlp de nor; noaptea, în stâlp de foc”. Textul ebraic adaugă „ca să poată merge și ziua și noaptea.”⁷⁸

„Soarele este izvorul luminii văzute. El ne amintește de Dumnezeu, «Soarele dreptății», izvor al luminii nevăzute (...) La fel, deși nu percepem lumina nevăzută a lui Dumnezeu decât în rare clipe fericite – și asta numai

⁷⁶Teofan Zăvorâtul Sfântul, *Viața lăuntrică*, ediția a IV-a, Editura Sofia, București, p. 241; Teoclit Dionisiatul, *Tâlcuiri la Filocalie*, vol.2, Sfântul Diadoh al Foticeii, *Capetele despre cunoștință*, Editura Sfântul Nectarie, Arad, 2008, p. 211

⁷⁷Schonborn Christoph, *Icoana lui Hristos*, Editura Humanitas, București, 2011, p. 92.

⁷⁸Ieșirea 13,2; *apud* Schonborn Christoph, *op. cit.*, p. 93.

pentru cei aleși – când binecuvântatul care a văzut-o cu ochi duhovnicești coboară iar în lumea lăuntrică întunecată de greutatea cărnii, de prejudecăți, de idei false, simbolul soarelui, apunând și răsărind din nou din întuneric, însuși, îl ajută să nu uite că lumina lui Dumnezeu va reveni și să o aștepte, plin de nădejde.⁷⁹

„Simbolul discernut în mărunțul detaliu iconografic, la sugestia lui Antim Ivireanul, este ciudat; Dumnezeu este absent și prezent; Dumnezeu este manifestare și apofază; dar aici recunoaștem tocmai figura de stil menționată mai sus, dihotomia antinomică⁸⁰, prezența nevăzută a lui Dumnezeu, ne spune lectorul universitar Mihai Rădulescu.

Este necesar ca imaginea lui Hristos să se facă vizibilă prin icoane, căci după cum spunea Sfântul Ioan Damaschin, *«icoana este o aducere-aminte»*: „Însuși Dumnezeu, Cel dintâi a născut pe Fiul Său, Unul Născut și Cuvântul Lui, icoana Lui cea vie, naturală și chipul cu totul asemenea al veșniciei Lui.”⁸¹ Sinodul al VII-lea Ecumenic are meritul de a fi redat dreptul Bisericii să se închine la icoane și să-și recâștige podoaba estetică. Astfel s-a consfințit cultul imaginii sfinților, al Maicii Domnului și al lui Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu.⁸² În publicația *Independența română, Independența prin cultură*, din mai 2017, l-am citat pe Sfântul Vasile cel Mare care consideră că: „Iconografia ortodoxă are o mai mare forță învățătoare decât cuvântul, deoarece impactul și memoria vizuală sunt mai puternice decât cea auditivă. Învățătura prin văz duce la Lumină, după cum spune și Domnul că cel ce Îmi urmează Mie nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieții.” (Ioan 8, 12)⁸³

⁷⁹Mihai Rădulescu, *Scrierile lui Antim Ivireanul. Rolul peisajului în dezvăluirea personalității autorului*, în *Glasul Bisericii*, Revista oficială a Sfintei Mitropolii a Ungrovlahiei, oct-dec. 1977, p. 921.

⁸⁰*Ibidem*, p. 922.

⁸¹https://www.impantokratoros.gr/icoane_1.ro.aspx accesat online 8-06-2018.

⁸²Monah Teoclit Dionisiatul, *Sfântul Nectarie din Eghina, Făcătorul de minuni*, Editura Sofia, București, p. 327.

⁸³Borundel Elena, *Lumina, cauză spirituală, efect spațial*, în *Independența română*, Anul 3, Nr. 28, mai 2017, p. 4.

Cu toate acestea, în secvența de după învierea Mântuitorului, când ucenicii erau adunați în spatele ușilor încuiate, iar Toma era cu ei, a venit Iisus urându-le „*Pace vouă!*”. Apoi încredințându-l pe Toma că este El, i-a spus: „*Pentru că M-ai văzut, ai crezut. Fericiți cei ce au crezut fără să fi văzut!*” (Ioan 20, 29) Iată că credința nu este indisolubil legată de imagine, de icoană, dar ea ajută și completează puterea cuvântului, pentru cei ce au disponibilitatea de a auzi și a vedea căci astfel a spus Domnul ucenicilor Săi: „*Dar fericiți sunt ochii voștri că văd și urechile voastre că aud. Că adevăr vă grăiesc: mulți profeți și drepti au dorit să vadă ce vedeți voi și n-au văzut, și să audă ceea ce auziți voi și n-au auzit.*” (Matei 13, 16-17)

Cultura actuală se ghidează după principiul faimei, puterii și profitului. Dar artistul care trăiește în spirit creștin, duhovnicesc, nu-și caută slava proprie ci dă slavă lui Dumnezeu pentru darurile primite, pentru talantul pe care trebuie să-l înmulțească. Lui i se adresează Sfântul Evangelist Matei și spune: „*să strălucească lumina ta pentru ca toată lumea să poată vedea lucrările tale bune și să-L slăvească pe Tatăl tău Care este în ceruri.*” Practic, artistul iconar este un instrument care *participă la răscumpărarea lumii*, prin care, Hristos se arată.⁸⁴

Bibliografie

Biblia, Editura IBMBOR, București, 2001.

Despre Rugăciune și trezvie în învățăturile Sfinților Părinți, Editura Cartea Ortodoxă, Editura Egumenița, Galați.

Mărturisirea unui pelerin despre lucrarea plină de har a rugăciunii lui Iisus: Pelerinul rus, traducere de Gherontie Cruceada, Editura Egumenița, Galați.

Abrudan, Dumitru, **Cornățescu**, Emilian, *Arheologie Biblică*, Editura IBMMOR, București, 1994.

Antonie, Mărturisitorul Vlădica, *Calea rugăciunii lăuntrice, manualul isihiei*, Editura Egumenița, Galați.

---

⁸⁴Jonathan Jackson, *Taina artei*, Editura Doxologia, Iași, 2016, pp. 24-25.

Antonie de Suroj, Mitropolit, *Școala rugăciunii*, Editura Sofia, Editura Cartea Ortodoxă, Alexandria, 2006.

Bălan, Arhim. Ioanichie, *Ne vorbește părintele Cleopa*, vol. 15, Ed. Mănăstirea Sihăstria, Vânători-Neamț, 2006,

Bernea, Ernest, *Cel ce urcă muntele*, Editura Ars Docendi, București, 2008.

Borundel, Elena, *Lumina, cauză spirituală, efect spațial*, în *Independența română*, Anul 3, Nr. 28, mai 2017.

Braniște, Ene, **Braniște**, Ecaterina, *Dicționar de cunoștințe religioase*, Editura Andreiana, Sibiu, 2010.

Breck, John, *Puterea Cuvântului în Biserica dreptmăritoare*, Editura IBMBOR, București 1999,

Cârstoiu, Justinian, *Profeții mesianice*, Editura Phoenix, Brașov, 2002.

Cleopa, Arhimandrit Ilie, *Îndreptar pentru Spovedanie*, ediția a II-a, Editura Mănăstirea Sihăstria, 2010.

Emilianos Simonopetritul, Arhimandrit, *Tâlcuiri la Filocalie*, vol. III, *Sfântul Isihie, cuvânt despre trezvie*, Editura Sfântul Nectarie, 2008.

Emilianos Simonopetritul, Arhimandrit, *Tâlcuiri la Filocalie*, vol. I, *Avva Isaia, Cuvinte ascetice*, Editura Sfântul Nectarie, Arad, 2008.

Ioan Scărarul, Sfântul, *Scara Raiului*, Editura Învierea, Timișoara, 2004.

Jackson, Jonathan, *Taina artei*, Editura Doxologia, Iași, 2016.

Mantzaridis, Georgios, *Morala Creștină*, II, *Omul și Dumnezeu, omul și semenul, poziționări și perspective existențiale și bioetice*, Editura Bizantină, București, 2006.

Nicodim Aghioritul, Sfântul, *Paza celor cinci simțuri*, diortosită după cea de la Sfânta Mănăstire Neamț din 1826, Editura Egumenița, Galați.

Rădulescu, Mihai, *Scrierile lui Antim Ivireanul. Rolul peisajului în dezvoltarea personalității autorului*, în *Glasul Bisericii*, Revista oficială a Sf. Mitropolii a Ungrovlahiei, oct-dec. 1977.

Rose, Serafim, *Cartea Facerii, Cartea Lumii și omul începuturilor*, Editura Sofia, București, 2011.

Schonborn, Christoph, *Icoana lui Hristos*, Editura Humanitas, București, 2011.

Sfântul Teofilact, Arhiepiscopul Bulgariei, *Tâlcuirea Sfintei Evanghelii de la Matei*, Editura Sofia, București, 2007.

Teoclit Dionisiatul, *Tâlcuiri la Filocalie*, vol. 2, *Sfântul Diadoh al Foticeii, Capetele despre cunoștință*, Editura Sfântul Nectarie, Arad, 2008.

Teoclit Dionisiatul, Monahul, *Sfântul Nectarie din Eghina, Făcătorul de minuni*, Editura Sofia, București.

Teofan Zăvorâtul, Sfântul, *Viața lăuntrică*, ediția a IV-a, Editura Sofia, București,

Thoma de Aquino, *Summa theologiae, Despre Dumnezeu*, Editura Științifică, București, 1997.

Vitti, Arhimandrit Evsevios, *Tâlcuiri la Filocalie*, vol. IV, *Sfântul Nil Ascetul, despre rugăciune*, Editura Sfântul Nectarie, Arad, 2009.

Vlachos, Mitropolit Hierotheos, *Psihologia existențialistă și psihoterapia ortodoxă*, Editura Bizantină, București, 2007.

Vlachos, Mitropolit Hierotheos, *Psihoterapie ortodoxă, continuare și dezbateri*, Editura Sofia, București, 2007.

Ware, Episcop Kallistos, *Puterea Numelui, Rugăciunea lui Iisus în spiritualitatea orthodoxă*, Asociația filantropică medicală creștină Cristiana, București, 1992.

CHIPURI DE SLUIRE A BISERICII STRĂMOȘEȘTI: PATRIARHII NICODIM MUNTEANU ȘI IUSTIN MOISESCU

Pr. Loredan STAN

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a proclamat anul 2019 drept Anul omagial al satului românesc (al preoților, învățătorilor și primarilor gospodari) și Anul comemorativ al patriarhilor Nicodim Munteanu și Iustin Moiescu și al traducătorilor de cărți bisericești pe tot cuprinsul Patriarhiei Române.

În primul semestru s-a vorbit despre omagierea satului românesc și a contribuției sale majore la devenirea istorică a poporului român, ceea ce este o necesitate și o demnitate. Totodată, s-a scos în evidență cunoașterea situației precare și incerte în care se află și astăzi satul românesc și locuitorii lui.

Satele românești, cu biserici și case țărănești, cu cimitire și morminte străjuite de cruci, cu ulițe și porți primitoare, sunt purtătoarele unui limbaj tainic și vizibil al tradiției, al continuității fizice și spirituale ale acestui neam, sunt oglinzi ale sufletului românesc, în care se arată astăzi, după caz, hărnicia sau delăsarea noastră, responsabilitatea sau indiferența.

Conferința pastoral – misionară din semestrul al doilea al anului 2019, are ca temă: „*Chipuri de slujire a Bisericii strămoșești: Patriarhii Nicodim Munteanu și Iustin Moiescu*”. Evocăm, așadar, personalitățile-reper ale culturii teologice românești, care, prin ostenele lor cărturărești, au contribuit la luminarea credincioșilor prin cultură și la trezirea conștiinței românești.

În iconomia mântuirii, vocația misionară constituie una dintre structurile esențiale ale Bisericii. Ebed - Iahve, din Isaia, era destinat să fie lumină neamurilor, adică să ducă această lumină până la marginile pământului, fapt confirmat în Noul Testament de dreptul Simeon, care identifică în Iisus Hristos Lumina spre descoperirea neamurilor. Iar Hristos îi trimite pe Sfinții Apostoli „să învețe toate neamurile” zicându-le: „Mergeți și faceți ucenici din toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh” (Matei 28, 19). Iar Sfântul Evanghelist Luca ține să precizeze că propovăduirea Evangheliei începea de la Ierusalim și continua până la marginile lumii. La rândul său, Sfântul Apostol Pavel știe că „credința vine din auzire”(Romani 10, 17); predicarea cuvântului fiind datoria esențială a tuturor propovăduitorilor. Faptele Apostolilor oglindesc istoria împlinirii acestei datorii după modelul lui Iisus Hristos.

Biserica a socotit totdeauna vocația sa misionară ca fiind o prelungire a apostolatului, după cum apostolatul a fost o misiune încredințată de Însuși Hristos, adică o trimitere în numele Său, la fel, orice misiune se îndeplinește cu puterea primită de la El. Textele teologice și liturgice ale Bisericii au reținut – în chip cu totul deosebit – acest aspect esențial al misiunii Apostolilor: slujirea cuvântului.

Istoria Națională ne dovedește că la noi, Românii, Națiunea și Religia au fost întotdeauna strâns unite.

Biserica s-a înfiripat cu încetul la adăpostul codrilor, odată cu formarea limbii, a naționalității și a statului. Statul a crescut împreună cu Biserica. Voievozii apărau Biserica și Biserica era mângâierea și întărirea voievozilor. Limba s-a creat una și nedespărțită prin Biserică și peste hotarele vremelnice, de la Oltenia întâilor locașuri mănăstirești până la Maramureșul care ne-a dat întâile monumente de limbă românească. Iar spiritul național a urmat acestei dezvoltări unitare a limbii și a culturii.

Dar rolul Bisericii noastre strămoșești a trecut și dincolo de hotarele de miazăzi, după sfârșitul împărăției de Răsărit. Cu mâna largă, voievozii români, în locul împăraților creștini căzuți, au fost ajutători și ocrotitori pentru întregul Răsărit creștin, unde atâtea sfinte lăcașuri păstrează amintiri ale voievozilor noștri, apărători ai credinței și miluitori ai

Sfintelor Biserici apăsate sub călcâiul păgânilor. Începând cu Sfântul Nifon, Patriarhul Constantinopolului, câți patriarhi și câte fețe înalte bisericești din întregul Răsărit nu s-au perindat prin țările române, unde totdeauna găseau bogat adăpost și mângâiere creștinească?

Menirea Bisericii nu este să organizeze lumea, ci cea de a reda lumii dimensiunea ei sofianică și transparență în toată cuprinderea sa ecumenică; cu alte cuvinte, să fie cu adevărat o Biserică slujitoare. E sigur, însă, că ceea ce se înțelege „prin lumea modernă” este altceva decât ceea ce în Ortodoxie înseamnă lumea luată în considerație drept creație a lui Dumnezeu.

Biserica strămoșească a contribuit major la supraviețuirea, perpetuarea și dezvoltarea poporului român. Importanța Bisericii Ortodoxe Române pentru supraviețuirea, perpetuarea și dezvoltarea Neamului Românesc este de necontestat.

Atunci când vorbim de Biserică, vorbim de o istorie de 2000 de ani a credinței strămoșești în poporul nostru, vorbim de o importanță colosală atribuită Bisericii de foarte mulți dintre marii conducători ai românilor din istorie (voievozi, domnitori etc.); vorbim de o cultură extraordinară dezvoltată în jurul Bisericii, de principii morale corecte și valoroase promovate de Biserică pentru menținerea unei societăți umane normale la cap; vorbim de milioane de români care au murit pentru Biserică și pământul strămoșesc; vorbim de Sfinți și viețile Sfinților – exemple de moralitate pentru noi cei de azi; vorbim de martiri – zeci, sute, mii, mulți pe care nu-i știm, care au ales de bună voie să moară decât să renunțe la credința strămoșească, sau să moară în lupta pentru apărarea ei; vorbim de mii/zeci de mii de pustnici care s-au rugat și se roagă pentru binele poporului nostru, vorbim de un impact pozitiv foarte mare al Bisericii strămoșești asupra bunăstării și perpetuării Neamului Românesc de-a lungul istoriei.

După această succintă evocare a însemnatului rol pe care l-a avut Biserica strămoșească, voi face referire, în continuare, la cele două mari personalități bisericești marcante, care au condus Biserica Ortodoxă Română, patriarhii Nicodim Munteanu și Iustin Moisescu.

Patriarhul Nicodim Munteanu

În ultimele zile ale lunii lui Făurar 2019, s-au împlinit 71 de ani de la trecerea la Domnul, întru fericită adormire, a vrednicului de pomenire patriarh al României, Nicodim Munteanu. Personalitatea sa, conturată de-a lungul unei epoci dintre cele mai glorioase din istoria neamului românesc – de la *Unirea cea mică* și până la *dezastruoasa ocupație bolșevică* –, s-a impus în istoria Bisericii Ortodoxe Române prin autoritatea senectuții și prin puterea erudiției teologice. „Dacă îl situăm în epocă, ne dăm seama cu surprindere de faptul că venea ca dintr-o altă lume, ca dintr-un trecut îndepărtat învăluit pentru mulți în negura istoriei. Metaforic vorbind, el era patriarh chiar și înainte de a i se fi dat și titlul oficial! Când s-a născut el, pe vremea lui Cuza, în 1865 (de fapt, s-a născut la finele anului 1864), mai trăiau încă Gheorghe Asachi (†1869) și Vasile Alecsandri (†1890), iar Eminescu avea doar 15 ani. Înaintașul pe care îl înlocuia în 1939 în scaunul patriarhal, Miron Cristea, fusese mai tânăr decât dânsul; se născuse cu trei ani mai târziu, în 1868”¹.

Dedicat Bisericii neamului său, patriarhul Nicodim a știut, în întreaga lui viață să se preocupe de îmbunătățirea și creșterea duhovnicească a sa și a credincioșilor încredințați sieși, stând deoparte, într-o înțelepciune iovitică, de tot ceea ce tulburările vremurilor au pricinuit societății românești contemporane lui. Patriarhatul său, de mai puțin de 9 ani, a fost încoronarea unei vieți remarcabile, dar, totodată, cea mai dificilă perioadă din petrecerea lui în această lume. Cu toate acestea, Patriarhul Nicodim și-a păstrat, în continuare, cu o sfântă consecvență, viziunea sa asupra rolului Bisericii în lume. Astfel, „patriarhul Nicodim a urmat o linie hotărâtă de la care nu s-a abătut niciodată. El a socotit că politica țării și răspunderea ei sunt purtate de guverne. Acestea vin la cârmă în condiții hotărâte de

---

¹Dr. Antonie Plămădeală, mitropolitul Ardealului, *Patru trepte în cei 60 de ani de patriarhat ortodox român*, în volumul „Alte file de calendar de inimă românească”, Editura Mitropoliei Ardealului, Sibiu, 1988, pp. 44 – 69 (capitolul *Cei patru mari patriarhi ai celor 60 de ani de patriarhat ortodox românesc*, cuvântare ținută în Sala Sinodală din Palatul Patriarhal din București, în ziua de 29 septembrie 1985, pp. 45 – 46).

Constituție și de spiritul public. Biserica are datoria să nu piardă din ochi Evanghelia și poruncile Mântuitorului”².

Născut într-o familie țărănească din Pipirigul Neamțului, pe Valea Ozanei, la 6 decembrie 1864, de ziua blândului ierarh al Mirelor Lichiei, tânărul Nicolae Munteanu, cum avea să se numească din botez, a fost trimis de părinții săi, în anul 1882, să învețe carte la Seminarul lui Veniamin Costachi din Iași. Pregătirea cărturărească și dragostea față de cele sfinte ale tânărului elev al Seminarului ieșean anticipau, încă din anii școlii, vocația de mare păstor a acestuia.

Fiind evlavios și doritor de studiu, tânărul teolog a fost luat, după terminarea studiilor seminariale, în anul 1890, sub ocrotirea vrednicului mitropolit al Moldovei din acea vreme, Iosif Naniescu (1875 – 1902)³, așa după cum și acesta din urmă fusese cândva luat ca ucenic de către marele episcop al Buzăului, Chesarie Căpățână (1825 – 1846). Astfel, legăturile de ucenicie, specifice dintotdeauna marilor trăitori ai vieții monahale creștine, au făcut ca rădăcinile pioșeniei și învățaturii celui ce avea să devină al doilea patriarh al Bisericii noastre să izvorască, din vlădică în vlădică și din monah în monah, din însăși seva seculară a creștinismului românesc.

În acest sens, putem afirma că formarea teologică și monahală a patriarhului Nicodim Munteanu s-a realizat, cel puțin în prima ei parte, sub oblăduirea duhovnicească a mentorului său, mitropolitul Moldovei – Iosif Naniescu. Acesta este cel care, în anul 1890, sesizând calitățile teologice și virtuțile creștine cultivate deopotrivă de tânărul său ucenic, a hotărât să-l trimită, spre a-și continua studiile, la Academia Teologică „Petru Movilă” de la Kiev, unde avea să-l aibă coleg pe viitorul arhiepiscop al Atenei și primat al întregii Elade, Hrisostomos Papadopoulos (1922-1938), „unul dintre marii erudiți în materie de istorie bisericească a Greciei contemporane”⁴.

---

²I.D. Ștefănescu, *Prinos închinat Înalt Prea Sfințitului Nicodim, Patriarhul României, cu prilejul împlinirii a optzeci de ani de vârstă, cincizeci de ani de preoție și șapte ani de patriarhat*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1946, p. XXVII.

³Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, *op. cit.*, p. 47.

⁴Pr. Prof. Ioan Rămureanu, Pr. Prof. Milan Șesan, Pr. Prof. Teodor Bodogae, *Istoria Bisericească Universală, Manual pentru Institutele Teologice*, vol. II, E.I.B.M. al B.O.R., București, 1993, p. 490.

Încă dinainte de a-și termina studiile kievene, în anul 1894, în vârstă de 29 de ani, la îndemnul ocrotitorului său, tânărul teolog Nicolae Munteanu primește jertfa duhovnicească a tunderii în monahism, la Mănăstirea Neamț, aproape de vatra satului său natal. Totodată, primește și hirotonirea întru ierodiacon, dedicându-și și de acum încolo întreaga sa ființă slujirii Bisericii Mântuitorului Iisus Hristos. După acest moment crucial al existenței sale, „se întoarce la Kiev, plin de har, făcând să-i răsunе glasul la toate slujbele, care, pe atunci aveau în mare cinste pompa Bisericii pravoslavnice post-bizantine ruse. De altfel, de acolo va rămâne cu gustul ceremonialului, până la moarte. Așa văzuse în Kievul tinereții lui și îi plăcuse. Biserica trebuia să fie imaginea văzută a cerului celui nevăzut. Era totuși multă seriozitate în această pompă a slujbelor sale”⁵.

După finalizarea cursurilor kievene, „în anul 1895, când a obținut licența în teologie, a fost invitat să rămână în Rusia, pentru a fi pregătit să ocupe o catedră universitară. Dragostea lui pentru neamul din care se ridicase și venerația față de mitropolitul Iosif Naniescu, binefăcătorul său, l-au îndemnat să nu primească invitația atât de măgulitoare și a părăsit Kievul pentru a reveni la Iași.⁶ Aici, în anul 1896, a fost hirotonit ieromonah, pe seama noii catedrale mitropolitane, ctitorie a mitropolitului Veniamin Costachi și finalizată în vremea protectorului său, vlădica Iosif Naniescu, iar la cumpăna dintre veacuri, Nicodim Munteanu „atingea culmea cea mai înaltă la care putea spera un monah rămas încă în rândurile monahală propriu – zisă: i se acorda rangul de arhimandrit mitrofor. Era o performanță. Avea 35 de ani și doar 6 ani de călugărie. O asemenea ascensiune arăta și faptul că, și după întoarcerea de la Kiev, a rămas în continuare în grațiile blândului mitropolit al Moldovei. Iosif Naniescu știa însă ce face și de ce și-l apropie. Citise în viitorul lui și calitățile pe care i le descoperea îi dădeau asigurarea că tânărul trebuia ținut aproape și ajutat. Predica bine, cuvânta minunat creștinește, cum spunea arhimandritul Scriban”⁷.

---

⁵Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, *op. cit.* p. 47

⁶Gheorghe Vasilescu, *Nicodim, al doilea patriarh al României*, în rev. „Magazin istoric”, XXXII, nr. 5 (373), mai 1998, p. 42.

⁷Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, *op. cit.* p. 47

Și, cu adevărat, vlădica Iosif nu s-a înșelat în privința aceasta. Ieromonahul Nicodim Munteanu avea să devină un teolog erudit, un traducător consacrat, un predicator apreciat și un evlavios păstor de suflete. Îndemnurile primite de la bătrânul mitropolit ieșean îi vor călăuzi pașii pe tot parcursul vieții pământești.

Format la școala duhovnicească a teologiei pravoslavnice ruse de la Kiev, cu origini movilene, și încurajat permanent cu grijă părintească de mitropolitul Iosif Naniescu, tânărul ieromonah Nicodim Munteanu se va fi găsit, la momentul trecerii la cele veșnice a binefăcătorului său, în anul 1902, în deplină forță creatoare a vârstei. Obligat de conjunctura nouă apărută la Iași să renunțe la statutul de mare eclesiarh și predicator al Catedralei mitropolitane, acesta și-a îndreptat pașii spre Dunărea de Jos, unde tânărul episcop Pimen Georgescu (1902 – 1909) îl numește „arhimandrit de scaun”, un fel de vicar pe vremea aceea, și, în plus, îi încredințează, din anul 1908, și conducerea Seminarului „Sfântul Andrei” din Galați, ca director. Are, aici, o experiență didactică și administrativă de 6 ani, până în 1909. Traduce și publică tot aici și o carte, *Cuvântări în Postul Mare*, a arhiepiscopului Inochentie al Odesei. Ajungând mitropolit al Moldovei în anul 1909, Pimen Georgescu l-a luat cu sine la Iași pe vicarul său de la Galați, hirotonindu-l arhiereu și numindu-l episcop vicar al Mitropoliei, cu titlul de Băcăuanul.

Vocația chiriarhală a episcopului Nicodim Munteanu, concretizată în apreciatele sale calități cărturărești și administrative, l-a făcut pe noul mitropolit moldovean, Pimen Georgescu, să-l înscăuneze ca episcop titular al Hușilor, în martie 1912, în locul episcopului Conon Arămescu Donici, ridicat la rangul de mitropolit primat la București (1912 – 1919). Pregătirea sa teologică efectuată timp de cinci ani la Kiev și stăpânirea limbii ruse l-au adus pe episcopul de Huși, Nicodim Munteanu, în situația de a reprezenta Biserica Ortodoxă Română la marele sobor al Bisericii Ortodoxe Ruse de la Moscova din toamna anului 1917, când s-a hotărât reînființarea Patriarhiei moscovite⁸. Evenimentele petrecute în Rusia în octombrie – noiembrie 1917, care au condus la preluarea puterii de către

---

⁸Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, *op.cit.*, p. 48

bolșevici, l-au găsit pe tânărul episcop român la Moscova și, cu siguranță, viziunea sa asupra rolului Bisericii în societate și a raportului acesteia cu statul, viziune manifestată mai târziu în activitatea desfășurată ca patriarh, s-a lăsat influențată și de violențele ce au însoțit nefericita Revoluție din octombrie. Vlădica Nicodim a înțeles atunci că amestecul politicii statului secular în viața Bisericii nu poate aduce decât distrugere și profanare.

Întors în țară, episcopului Nicodim i s-a încredințat o nouă și deloc ușoară misiune, anume aceea de a ocupa, ca locțiitor, scaunul arhiepiscopal al Chișinăului și Hotinului (1918 – 1919), într-o vreme în care tulburările provocate de revoluția rusă și de ieșirea defunctului imperiu țarist de pe frontul de Răsărit al Primului Război Mondial erau încă prezente în Basarabia, realipită trupului Țării la 27 martie / 9 aprilie 1918. În această calitate se va dedica reorganizării Bisericii basarabene greu afectate de secolul stăpânirii țariste, până când, în 1920, va fi ales Gurie Grosu ca arhiepiscop titular al Chișinăului (1920 – 1936)⁹.

După război, episcopul Nicodim Munteanu, se va implica în refacerea eparhiei sale, renovând catedrala, înfrumusețând parcul și grădina reședinței eparhiale și introducând ordinea și disciplina în cler, prin instituirea conferințelor culturale în toate protoierile, lucru neobișnuit în acea vreme. Alături de această operă de administrație, a alcătuit, încă înainte de război, în anul 1913, în colaborare cu alți autori, *Mica Biblie*, dând la îndemâna credincioșilor cuvântul Evangheliei în veșmântul curat la limbii românești. Tot în acest sens, pe temeiul operei sale cărturărești, recunoscându-i-se contribuția pe tărâmul literaturii bisericești, la 15 octombrie 1918, a fost ales membru de onoare al Academiei Române, iar în anul 1920, a fost, de asemenea, proclamat „*Doctor Honoris Causa*” al Universității din Cernăuți¹⁰.

Păstorirea sa la Huși s-a încheiat în decembrie 1923, când, nemulțumit de unele intrigi, a luat hotărârea de a demisiona și de a se retrage la Mănăstirea Neamț, unde a depus voturile monahale. Activitatea de la

---

⁹Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii ortodoxe Române*, vol. III, E.I.B.M. al B.O.R., București, 1994, p. 429.

¹⁰Gheorghe Vasilescu, *art. cit.*, p. 42.

Neamț l-a impus, din nou, atenției generale, așa încât după moartea mitropolitului Pimen Georgescu, la 4 februarie 1935, Nicodim Munteanu a fost instalat în scaunul de mitropolit al Moldovei pentru următorii patru ani. În această situație, nu uită de planurile sale începute la mănăstirea Neamț și reușește să ridice aici palatul mitropolitan și clădirea Seminarului Teologic, precum și să continue opera tipografică nemțeană¹¹.

Când, la 6 martie 1939, moare patriarhul Miron Cristea, mitropolitul moldovean ia în primire, conform Statutului Bisericii Ortodoxe Române, locotenența de Patriarh, dar ulterior refuză să candideze la patriarhat. Biografia arată că l-a rugat stăruitor pe mitropolitul Nicolae Bălan să primească succesiunea, dar acesta refuză la rândul său. Astfel că, la 30 iunie 1939, Marele Colegiu Electoral Bisericesc îl alege patriarh pe Nicodim Munteanu, după ce, în prealabil, mai mult de nevoie, își dăduse consimțământul să candideze. „Presimțea probabil vremurile grele care urmau să vină, de aceea ezitase. De altfel, numai după 2 luni, s-a dezlănțuit cel de-al Doilea Război Mondial. A avut, așadar, o bătrânețe zbuciumată. Dar și o înțelepciune deosebită, căci, în vârsta de 75 de ani, înnoindu-și tinerețile ca ale vulturului, cum spune Psalmistul, s-a dovedit a fi și pe măsura problemelor secolului”¹².

Patriarhul Nicodim Munteanu a știut să mențină Biserica în afara disputelor provocate de dictaturile consecutive ce s-au abătut asupra țării noastre și de vicisitudinile inerente unei perioade de război. La un an de la alegerea sa, de pildă, când regele Carol al II-lea a abdicat, trecând prerogativele regale fiului său Mihai, și la cârma țării a venit un guvern prezidat de generalul Ion Antonescu, păstorirea i-a fost pusă la grea încercare de noua conducere a Ministerului Cultelor, care, găsind susținători în rândul unor preoți, a adoptat o poziție de intervenție directă în treburile Bisericii, încălcând atribuțiile patriarhului și dându-i să înțeleagă că, în noile împrejurări, ar fi mai potrivit să se retragă din scaun. Îndurerat de cele întâmplate și cu grija ca nu cumva Biserica să sufere ceva, la 30 septembrie 1940, prin două scrisori adresate regelui Mihai și generalului Ion Antonescu,

---

¹¹Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *op.cit.*, p. 429

¹²Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, *op.cit.*, pp. 48 - 49

vlădica Nicodim Munteanu, judecându-se aspru, și-a anunțat hotărârea de a se retrage din scaunul patriarhal la metania sa de la Mănăstirea Neamț. Își motiva hotărârea cu vârsta înaintată și cu starea șubredă a sănătății, în urma unei mai vechi boli de inimă, care recidivase, provocându-i dificultăți serioase.

Cererea i-a fost, însă, respinsă, trimițându-i-se scrisorile înapoi, fără nici o rezoluție. Această dorire a sa o va repeta de două ori, la 29 și 30 ianuarie 1941, dar cu același rezultat, încât, neavând de ales, a rămas la locul său, dăruindu-se cu tot devotamentul Bisericii și neamului, cu atât mai mult cu cât, după rebeliunea legionară din 22 – 24 ianuarie 1941, raporturile cu autoritățile statului au reintrat pe un făgaș normal de lucru¹³.

Din cauza perioadei destul de scurte petrecute în scaunul patriarhal, precum și a tulburărilor politico-sociale ale epocii, patriarhul Nicodim Munteanu nu a avut timp de prea multe și spectaculoase realizări, pe măsura, de pildă, a predecesorului său, patriarhul Miron Cristea, care a condus Biserica aproape 20 de ani, în timp de pace. El și-a continuat totuși scrisul. În vâltoarea vremurilor și în asprimea zilelor, vlădica Nicodim a aflat și răgazul de a continua să tălmăcească și să tipărească broșuri religioase, predici, cuvântări, pastorale, îndemnuri către credincioși, peste care tronează, însă, ediția sinodală a *Bibliei* din anul 1944, pentru care a retradus el însuși 24 de cărți din Vechiul Testament și toate cele 27 de cărți ale Noului Testament¹⁴.

Deși, ca patriarh, nu a avut posibilitatea de a ctitori instituții de seamă pentru viața Bisericii Ortodoxe Române, de la el ne-a rămas, totuși, Școala superioară de pictură bisericească a Arhiepiscopiei Bucureștilor, ajunsă până la noi sub forma cursurilor de pictură bisericească la nivelul Patriarhiei, inițiativă care trebuie așezată la baza revirimentului artistic – bisericesc din Biserica noastră din deceniile următoare¹⁵.

Sfârșitul războiului și instaurarea comunismului în România au condus la o situație cu totul dificilă pentru activitatea patriarhului Nicodim

---

¹³Gheorghe Vasilescu, *art. cit.*, pp. 44 - 45

¹⁴Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *op.cit.*, p. 430

¹⁵Gheorghe Vasilescu, *art.cit.*, p. 45

Munteanu și a Bisericii. Din principiu, în prelungirea fundamentalismului revoluționar ateist, noii cârmuitori bolșevici ai statului au dus o politică negativă față de Religie.

Patriarhul Nicodim Munteanu și-a încheiat arhipăstorirea sa tocmai la începutul acestei perioade din istoria noastră recentă, conștient de vremurile sumbre ce urmau a se abate asupra Bisericii strămoșești. În urma vizitei efectuate, între 23 octombrie și 5 noiembrie 1946, în fruntea unei delegații a Bisericii noastre în Rusia sovietică, bătrânul întâistătător al Patriarhiei Române a putut vedea pe viu grozavele consecințe ale regimului stalinist asupra vieții bisericești. Sub presiunea acestor dure constatări, a evoluției politice din țară și a slăbiciunilor vârstei, vlădica Nicodim Munteanu și-a șubrezit starea de sănătate. În august 1947, pe când se afla la Mănăstirea Neamț pentru odihnă, a făcut o congestie pulmonară, care s-a agravat pe fondul unei boli mai vechi de inimă, încât, la 28 noiembrie, a fost adus la București cu un tren special. Cu toată îngrijirea atentă a medicilor, starea sănătății octogenarului patriarh s-a înrăutățit și, la 27 februarie 1948, a survenit trecerea sa la cele veșnice. A fost înmormântat cu tot ceremonialul cuvenit în Catedrala patriarhală, în partea dreaptă a pronaosului, lângă cel dintâi patriarh al României, predecesorul său, Miron Cristea¹⁶.

A plecat din lumea aceasta cu mulțumirea de a-și fi dăruit Bisericii și neamului său, până la adânci bătrâneți și în cele din urmă clipe ale vieții, toate puterile de muncă și de jertfă cu care a fost înzestrat de Dumnezeu. Sacrificiul său, pe altarul credinței și al trudei cărturărești constituie un model de pimenică jertfelnicie creștină. Demnitatea cu care a știut să treacă prin îndelungata și nu puțin zbuciumata sa viață, precum și atitudinea sa față de mai marii zilei, de orice fel ar fi fost ei, au zidit fundamentul supraviețuirii Bisericii în epoca regimului bolșevic care cuprindea, odată cu trecerea sa la Domnul, în mod iminent și implacabil, societatea românească.

---

¹⁶*Ibidem*

PATRIARHUL IUSTIN MOISESCU

Acest al patrulea patriarh al Bisericii noastre era muntean de neam, fiind născut în 5 martie 1910 în familia învățătorului Ioan Moiescu din comuna Albești, satul Căndești, din fostul județ Muscel, astăzi județul Argeș. Mama, Maria Moiescu a fost reazemul familiei formată din doi băieți și două fete. Între anii 1916 și 1921 a urmat clasele primare în localitatea natală și clasa întâi de liceu la Liceul „Dinicu Golescu” din Câmpulung Muscel, de unde în 1922 a urmat cursurile Seminarului „Miron Patriarhul”, al orfanilor de război, care atunci lua ființă, în același oraș Câmpulung, pe care le-a terminat ca șef de promoție în anul 1930. După aceasta, cu o bursă oferită de Patriarhul Miron Cristea din acea vreme, între anii 1930 – 1934, a frecventat cursurile Facultății de Teologie din Atena – Grecia, unde a învățat la perfecție limba greacă și a obținut titlul de licențiat.

La reîntoarcere în țară i s-a oferit o nouă bursă la Facultatea de Teologie romano – catolică din Strasbourg – Franța, unde a studiat timp de doi ani, până în anul 1936. În acest an a plecat din nou la Atena pentru a-și pregăti și susține examenul de doctorat, pe care l-a trecut cu mult succes în anul 1937, cu teza cu subiectul: *„Evraghie din Pont – Viața, scrierile și învățătura”*, redactată în limba greacă.

Reîntors în țară, în 1937, și-a echivalat la Facultatea de Teologie din București titlurile de licențiat și doctor, obținute la Atena, și a fost numit profesor de limba latină la Seminarul „Nifon Mitropolitul” din București (1937-1938). În anul 1939, la cerere, a activat ca profesor de Noul Testament la Facultatea de Teologie din Varșovia – Polonia (1938-1939).

În toamna anului 1939, izbucnind al Doilea Război Mondial, Iustin Moiescu s-a întors în țară și în octombrie 1940 a fost chemat ca profesor de Noul Testament la Facultatea de Teologie de la Suceava, fiind titularizat în 1942 și funcționând aici până în 1946. În acest an a fost chemat la Catedra de Exegeza Noului Testament de la Facultatea de Teologie a Universității București și apoi, din 1948, la Institutul Teologic Universitar din capitala României, unde a profestat până în toamna anului 1956.

Vacantându-se scaunul mitropolitan al Ardealului, prin decesul, la 6 august 1955, al vâldicâi Nicolae Bălan, profesorul Iustin Moiescu, care la 23 – 24 februarie 1956 fusese hirotonit diacon și preot, la 26 februarie același an, a fost ales mitropolit al Ardealului de către Colegiul Electoral Bisericesc. După aceasta, a doua zi, la 27 februarie 1956, Sfântul Sinod i-a conferit rangul ierarhic de arhiereu. Înainte de hirotonia întru arhiereu, potrivit rânduielii canonice, la 8 martie 1956, a fost călugărit la Mănăstirea Cernica de lângă București. În urma tuturor acestora, în ziua de 15 martie 1956 a fost hirotonit arhiereu în Catedrala patriarhală din București de către Patriarhul Justinian, mitropolitul Firmilian al Olteniei (†1972) și episcopul Nicolae Colan al Clujului (1936-1957, †1967). În aceeași zi i s-a făcut și investitura în Sala Sinodală a Palatului Patriarhal, iar la 18 martie înscăunarea în Catedrala mitropolitană din Sibiu.

Șederea sa în fruntea mitropoliei transilvane a fost scurtă, numai până la 10 ianuarie 1957, căci, în această zi, în urman decesului, la 15 septembrie 1956, al mitropolitului Sebastian Rusan, a fost ales mitropolit al Moldovei, trecând la Iași. În zilele de 12 și 13 ianuarie 1957 a fost investit și înscăunat.

A păstorit aici până la 12 iunie 1977, când în urma morții, la 26 martie 1977, a patriarhului Justinian Marina, Colegiul Electoral Bisericesc l-a ales Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. A fost investit și întronizat ca Patriarh al României la 18 și, respectiv 19 iunie 1977. A păstorit ca al patrulea Patriarh al Bisericii străbune până la 31 iulie 1986, când a decedat, și la 3 august 1986 a fost înmormântat în Catedrala Patriarhală din București.

După cum se observă, patriarhul Iustin Moiescu este poate primul care a avut privilegiul de a păstori pe rând în cele trei mari provincii românești: mitropolit al Transilvaniei, 1956 – 1957, mitropolit al Moldovei și Sucevei, 1957 – 1977, și Patriarh al României, 1977 – 1986, cu reședința stabilă la București, deci în Țara Românească, cunoscând, de bună seamă, problemele interne și externe ale Bisericii strămoșești de pe tot întinsul patriei noastre.

Profesor timp de aproape două decenii, cum era și firesc, Patriarhul Iustin Moiescu a alcătuit cursuri de Exegeza Noului Testament, disciplina didactică pe care a predat-o la Varșovia, Suceava și București. În afară de acestea, a publicat articole și studii în diferite reviste și, pe lângă teza de doctorat din 1937 despre Evragie din Pont, este autor și al următoarelor lucrări: *Sfânta Scriptură și interpretarea ei în opera Sfântului Ioan Hrisostom* (1942), *Originalitatea parabolilor Mântuitorului* (1944), *Activitatea Sfântului Pavel în Atena* (1946), *În legătură cu Mărturisirea Ortodoxă* (1948), *Ierarhia bisericească în epoca apostolică* (1955), apoi traducerea din limba greacă a *Simbolicei* lui Hristu Andruzos (1955), *Temeiurile lucrării Bisericii pentru apărarea păcii* (1953) și altele.

Ca mitropolit al Ardealului, în anul 1956, a înființat revista teologică „Mitropolia Ardealului” și a eliberat două vile ocupate până atunci de Centrul Militar și Miliția din localitate. Locuințele au fost oferite angajaților de la Centrul Eparhial și Institutul Teologic. În aceeași calitate, de mitropolit al Ardealului, a participat la solemnitățile de canonizare a Sfântului Ierarh Iosif cel Nou de la Partoș (1956), alături de alți ierarhi din Sfântul Sinod. Trupul Sfântului Iosif a fost spălat cu toată pietatea de Mitropolitul Iustin Moiescu¹⁷.

Ca mitropolit al Moldovei a fost prezent, prin scris, în paginile revistei ieșene „Mitropolia Moldovei și Sucevei” cu mai multe studii.

Ucenic al marelui ierarh, Preafericitul Părinte Daniel, actualul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, amintește de zestrea lăsată în anii păstoririi ca mitropolit al Moldovei: „Spiritul practic cu care a fost înzestrat Mitropolitul Iustin s-a concretizat în cele trei clădiri de la Centrul Eparhial, peste 70 de biserici și capele noi, 52 de case parohiale, 5 noi sedii de protopopiate și alte 5 renovate și extinse, a restaurat integral sau parțial 20 de mănăstiri și schituri și a înființat 10 muzee de artă bisericească.”¹⁸

---

¹⁷Valentin Bugariu, *Sfântul Iosif cel Nou de la Partoș, ocrotitorul Banatului*, Editura Tiparnița, Arad, 2016, p. 9.

¹⁸Dumitru – Gică Păduraru, „Simpozionul Dr. Iustin Moiescu – Mitropolitul Moldovei și Sucevei (1957-1977)”, în vol. *Un stâlp puternic în vremuri de furtună...*, Teologie și Viață – Revistă de gândire și spiritualitate, nr. 1-6, Editura Trinitas, 2006, p. 15.

I-a sprijinit pe elevii seminariști, pe tinerii absolvenți ai cursurilor de Magisteriu în Teologie (studii doctorale). Astfel că, la Seminarul Teologic Monahal de la Neamț, a primit pe tinerii de atunci: Ștefan Alexe, Ilie Georgescu, Vasile Bria și Mircea Păcurariu.

În cadrul editurii Mitropoliei au fost tipărite alături de monografii de biserici, albume de artă și *Psaltirea lui Dosoftei* (1974), în care, Mitropolitul Iustin, dădea prima judecată de valoare în ceea ce privește versificarea dosofteiană drept întâia realizare de literatură română cultă¹⁹ îmbrațșată de critica românească.

Ca delegat al Sfântului Sinod și al Bisericii noastre, le-a reprezentat pe acestea la zeci de congrese și întruniri ecumenice, intercreștine și la multe conferințe pentru pace. În afară de acestea a vizitat multe țări din Orientul Apropiat, Sud-Estul și Apusul Europei, și chiar America, în primăvara anului 1979 aflându-se în Statele Unite ale Americii și Canada.

Ca Patriarh, se socotește că a fost „un patriarh al relațiilor multilaterale cu lumea creștină și al deschiderii noastre către lume”. S-a remarcat prin realizări notabile: inițierea și tipărirea unei colecții patristice intitulată „Părinți și Scriitori bisericești (PSB)”, proiectată în 90 de volume, a inițiat volumele *Arta creștină în România*, în 5 volume, o ediție sinodală a *Bibliei* (1982), a *Noului Testament* (1979), precum și manuale pentru învățământul teologic. În același timp, o parte cu totul deosebită din activitatea sa, desfășurată și la Iași și la București, îl înfățișează și ca pe un „patriarh al restaurării marilor noastre monumente bisericești”. În legătură cu acest ultim aspect din activitatea sa, trebuie menționat faptul că atâta timp cât s-a aflat la București, la cârma Patriarhiei, în atenția sa de restaurator de monumente a fost însăși Catedrala patriarhală, apoi mănăstirile Curtea de Argeș, Zamfira, Căldărușani, Țigănești, Cheia, Viforâta, Dealu, Cernica, biserica Sfântul Spiridon – Nou și mai ales ctitoria brâncovenească Sfântul Gheorghe – Nou din București.

Se păstrează mărturia unei audiențe a Patriarhului Iustin Moiescu la președinția Țării și argumentul împotriva dărâmării bisericii Sfântul

---

¹⁹Patriarhul Iustin, *Dosoftei Mitropolitul și alte scrieri*, Editura Argeșului și Muscelului / Anastasia, București, 2003, p. 153

Gheorghe-Nou: „Mi-a relatat apoi, pe scurt, că, pe la orele 13.00, l-a chemat Ceaușescu ca să-i spună că îl critică în zadar pentru demolarea unor monumente bisericești, de vreme ce cu un secol în urmă au mai fost dărâmate asemenea clădiri în București. Atunci Patriarhul i-a răspuns: „Da, domnule președinte, știu toate aceste lucruri, dar țineți seama că monumentele amintite au fost distruse de regimul burghez și nu de puterea populară!”. La care Ceaușescu a rămas fără replică. Este biserica Sfântul Gheorghe-Nou unde a fost înhumat voievodul-martir Constantin Brâncoveanu și unde au fost prohodiți Eminescu și Caragiale, domnule președinte...”. Și în acest fel lăcașul a fost salvat, fiind apoi restaurat pe banii Bisericii, sub atenta îndrumare a Patriarhului Iustin, în forma în care se vede astăzi.”²⁰

În cadrul Frontului Democratic al Unității Socialiste, Patriarhul Iustin l-a interpellat pe Nicolae Ceaușescu pentru refacerea Palatului de la Ruginoasa: „- Domnule președinte, Palatul făuritorului României moderne se află într-o stare jalnică, dacă statul nu are bani să-l restaureze va încerca Biserica să spele această rușine națională”. De aici i s-au tras mai multe necazuri, între care cea mai oribilă a fost otrăvirea de către generalul de securitate Nicolae Pleșiță²¹.

Teolog, dascăl, slujitor al altarului, harnic și priceput administrator Patriarhul Iustin Moiescu a reușit să îmbogățească zestrea spirituală și materială a Bisericii și deschiderea acesteia către nevoile credincioșilor. Întreaga activitate s-a fundamentat pe prețuirea arătată preoțimii: „Prețuia preotul, îl aprecia la valoarea lui sacerdotală, supranumindu-l „sfântul preot de la țară”, care ducea greul slujirii misionare, ziua și noaptea, mergând la căpătâiul bolnavului spre a-i împărtăși cele necesare pentru suflet și pentru trup.”²²

---

²⁰Cristian Moiescu”, *Un gând de pioasă aducere aminte*”, în vol. *Un stâlp puternic în vremuri de furtună...*, Teologie și Viață – Revistă de gândire și spiritualitate, nr. 1-6, Editura Trinitas, 2006, p. 130-131.

²¹Ștefan Oprea, *Slujirea preoțească și activitatea misionară în gândirea și scrisul patriarhilor Iustin Moiescu și Teoctist Arăpașu*, Editura Doxologia, Iași, 2015, p. 105.

²²†Adrian, *Arhiepiscop emerit*”, *Frânturi de inimă la Comemorarea a douăzeci de ani de la trecerea la cele veșnice a Patriarhului Iustin Moiescu*”, în vol. *Un stâlp puternic în vremuri de furtună...*, p. 59.

Ne rugăm Bunului Dumnezeu să ne dăruiască tuturor puterea și bucuria sfântă, să aducem recunoștință vrednicilor slujitori ai credinței și culturii românești, precum și să intensificăm misiunea Bisericii în societatea de astăzi, printr-o intensă conlucrare între cler și credincioșii mireni, între slujitorii cultului religios și ai culturii românești.

MAICA DOMNULUI, „DOAMNA RUGĂCIUNII”, ÎN OPERA SFÂNTULUI GRIGORE PALAMA - partea I -

Pr. Răzvan Lucian SISEA

Lector Univ. Dr. **Dana Gabriela SISEA**

INTRODUCERE

Prezenta lucrarea a plecat de la întrebarea fundamentală: „Care este cea mai mare faptă bună a omului din lume?” Răspunsul vine de la sine, cunoscând viața și trăirile marilor sfinții părinți, și anume – Rugăciunea –, aceasta fiind fapta cea mai bună și mare a lumii, așa cum ne arată și Sfânta Fecioara Maria, pentru că Maica Domnului a descoperit taina umanității prin rugăciune, prin rugăciunea isihastă.

Viața creștinului pe pământ are sens și valoare în măsura în care ea este și o preocupare a omului pentru propria lui mântuire și dobândirea acesteia prin comuniunea cu Hristos ca mădular al trupului Său, Biserica. De aceea, mântuirea ca eliberare din robia păcatului și a morții și ca o împreună viațuire cu Hristos și în Hristos, prin lucrarea Duhului Sfânt în noi, este problema cea mai serioasă și vitală care confruntă pe creștinul tuturor timpurilor.¹

De asemenea, lucrarea de față a avut în vedere și faptul că în societatea actuală în sufletul omului s-a produs un transfer al calității de

---

¹Radu, Pr. prof. univ. dr. Gh. Dumitru, *Repere morale pentru omul contemporan*, Ed. Mitropolia Olteniei, Craiova, 2007, p.183

plăcere de pe planul spiritual pe cel biologic, orientat mai mult față de lumea de aici decât față de cea spirituală. „Omul e mai jos decât animalul pe care l-a întrecut în iraționalitate, mutând rațiunea cea după fire în ceea ce este contrar firii, contribuind astfel la schimbarea ființei proprii.”²

Tot în acest sens menționez și spusele lui Teolipt al Filadelfiei care susține că „prin alipirea față de lume, omul și-a schimbat trăsăturile dumnezeiești; din iubirea trupului și-a schimbat chipul. Pâcla gândurilor pătimase a întunecat oglinda sufletului, prin care se arată Hristos Soarele, cunoscut cu mintea.”³ Avem de-a face astfel cu un nou tip de viață care seamănă tot mai puțin cu tipul de viață creștin. Este ca o revoltă împotriva lui Dumnezeu, ca o întoarcere la non-ființă, o victorie a neantului asupra lumii divine.⁴

Tema acestei lucrări a plecat și de la faptul că din cauza libertății înțelese ca „totul este permis”, nu mai există respect pentru viața omului, pentru valoarea lui, fapt ce creează o adevărată tragedie pe care o trăiește omul astăzi și care se accentuează cu fiecare zi. De aceea se vorbește astăzi mai mult de crize decât de bucurii, mai mult de teamă decât de speranță, mai mult de ceea ce-i desparte pe oameni decât ceea ce îi apropie. Lumea este de acord că viața devine tot mai insuportabilă, mai nesigură, că fericirea este o iluzie și că răutatea, invidia, neîncrederea, perfidia, ura, lipsa milei, egoismul, ferocitatea pe zi ce trece răcesc în mod vizibil relațiile dintre oameni. Pentru a-și recăpăta liniștea, pacea sufletească, nădejdea de care are nevoie atât de mult, nu există altă soluție decât întoarcerea la Dumnezeu în vederea restabilirii comuniunii și unirii cu El.

De aceea, îndumnezeirea constituie idealul spiritualității ortodoxe și scopul principal al creării și existenței omului pe acest pământ, îndumnezeire ce se realizează prin isihie.

---

²Popescu, Pr. prof. dr. Dumitru, *Ortodoxie și contemporaneitate*, Ed. Diogene, București, 1996, p. 83

³Teolipt al Filadelfiei, *Despre ostenele vieții călugărești*, în Filocalia, vol. VII, trad. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Ed. IBMBOR, București, 1977, p. 44

⁴Berdiaev, Nicolae, *Despre menirea omului*, trad. de Daniel Hoblea, Ed. Aion, Oradea 2006, p. 41

Scopul acestei lucrări este acela că individul (omul) trebuie să constate că este necesar să realizeze treptat o liniște lăuntrică, să-și golească mintea de orice imagine vizuală sau conceptuală, pentru a putea contempla, în toată curăția, împărăția lui Dumnezeu, obținând adevărata tăcere lăuntrică care este isihia.

Lucrarea este structurată în patru capitole. Astfel, în capitolul întâi, am prezentat viața Sfântului Grigore Palama și atmosfera din casa părintească. În acest sens am urmărit să subliniem, la tot pasul, centralitatea rugăciunii, în familia sfântului, și relația deosebită pe care părinții sfântului o aveau cu monahii. Am continuat să scoatem în evidență prezența Maicii Domnului în momentele cruciale din viața sfântului: faptul că a fost pus în grija Maicii Domnului de către tatăl său înainte de moarte, faptul că succesul în studiile sale a venit și pe fondul rugăciunilor și meditațiilor pe care acesta le făcea înaintea icoanei Maicii Domnului spunând continuu „Doamnă, luminează-mi întunericul!”, disputa cu Varlaam din Calabria etc.

În capitolul al doilea am încercat să sintetizăm și să expunem cât mai concis Intrarea Maicii Domnului la Templu, precum și viața Sfintei Fecioare în Sfânta Sfințelor, arătând faptul că Sfântul Grigore, susține că Maica Domnului este inițiatoarea unei noi căi de rugăciune desăvârșită și de unire a minții cu Dumnezeu, numită rugăciunea isihastă. Viețuirea Fecioarei Maria din Templu este modelul clasic al vieții isihaste experimentate personal de Sfântul Grigore Palama. Idealul acesteia este exemplar descris: rugăciune, ascetism, lipsa de griji, neîntristare, nepătimire. Astfel, isihia devine cauză îndumnezeitoare spre vederea lui Dumnezeu în lumină.

În capitolul al treilea am scos în evidență faptul că Sfântul Grigore Palama o pune pe Maica Domnului în relație directă cu învățătura isihastă, intervalul rămânării în Templu, oferindu-i toate elementele necesare dezvoltării aceluia curent: viață nevăzută și ascunsă de lume, în singurătate, tăcere, rugăciune și liniște.

Pentru o înțelegere cât mai profundă și fără echivoc ne-am permis să introducem, în prezenta lucrare, un subcapitol ce nu intră sub incidența Omiliei 53 a Sfântului Grigore Palama, subcapitol ce se intitulează

„Mintea și inima elemente ale unirii omului cu Dumnezeu”, pentru o înțelegere cât mai profundă a modului în care se poate obține isihia.

Capitolul patru completează tabloul realizat în capitolul anterior, tratând aspecte legate de superioritatea Maicii Domnului față de Avraam și Melchisedec, față de Moise, față de Enoh și Ilie precum și față de serafimi.

Sursele primare folosite în tratarea subiectului sunt cărțile canonice ale Sfintei Scripturi, în mod clar lucrarea bazându-se în proporție mare pe două lucrări teologice: Sfântul Grigorie Palama, *Fecioara Maria și Petru Athonitul - prototipuri ale vieții isihaste și alte scrieri duhovnicești*; Ioan I. Ică Jr, *Maica Domnului în teologia secolului XX și în spiritualitatea isihastă a secolului XIV: Grigore Palama, Nicolae Cabasila, Teofan al Niceei*, dar neexcluzând și celelalte materiale folosite, arătate în bibliografia acestei lucrări.

Astfel, folosindu-ne de materialele bibliografice și prin bunăvoința și îndrumarea părintelui Conf. univ. dr. GHEORGHE HOLBEA am încercat să realizăm o prezentare cât mai succintă și bogat instrumentată a tot ce înseamnă percepția sintagmei „Maica Domnului Isihasta”, având în vedere faptul că Fecioara are o poziție excepțională în cadrul existenței, fiind mijlocitoare atât între Israelul cel vechi (după trup) și Israelul ce nou (după duh), între Vechiul și Noul Testament, cât și între Dumnezeu, pe Care l-a făcut Fiu al Omului și om din care face fiul al lui Dumnezeu; precum și faptul că Fecioara a ajuns Împărăteasă Mamă și Mireasă a împăratului mesianic, în care s-au împlinit toate prezicerile și prefigurările profeților, nu prin stăpânire, ci prin ascultare.

Un ultim aspect și foarte important pe care dorim să îl exprimăm înainte de a expune lucrarea de față, ce are titlul „**MAICA DOMNULUI – “DOAMNA RUGĂCIUNII” – ÎN OPERA SFÂNTULUI GRIGORE PALAMA**”, este acela că ne-a fost foarte greu și uneori imposibil să introducem în cuprinsul prezentei lucrări o notă de originalitate, datorită faptului că discursul mariologic-isihast al Sfântului Grigore Palama are o structură elaborată și complexă, Maica Domnului fiind vârful culminant al sfintelor, superioară întregii creații; toată creația e prea puțină pentru slăvirea ei corespunzătoare. Inspirația de sus este obligatorie pentru orice

scriere mariologică, dat fiind locul excepțional al Fecioarei Maria în cadrul existenței: Maica Domnului e la mijloc între Dumnezeu și om, fiind atât un receptacul corporal al plenitudinii divinității, cât și generatoare a unei înrudiri cu Dumnezeu pentru toți oamenii, atât de dinainte, cât și de după ea.

CAPITOLUL I

VIAȚA SFÂNTULUI GRIGORE PALAMA

1.1 *Copilăria și anii de studii*

Sfântul Grigorie Palama se naște în anul 1296 la Constantinopol în familia binecredincioșilor Constantin și Kali, părinții cucernici a cinci copii Grigorie, Macarie, Teodosie, Epiharis și Teodota.

Originile familiei se regăsesc pe meleagurile Anatoliei, provincie pustiită de năvălirile turcești, motiv pentru senatorul Constantin, tatăl Sf. Grigorie, să se stabilească la Constantinopol, considerat în acele vremuri de către patriarhul Filotei Kokkinos, ucenicul și biograful Sf. Grigorie Palama, „orașul înțelepciunii lui Dumnezeu.”⁵

Consilier apropiat al împăratului Andronic al II-lea Paleologul (1282-1328), pedagog al viitorului împărat Andronic al III-lea, tatăl Sf. Grigorie câștigă prețuirea basileului „datorită curățeniei sale sufletești și a felului său de a avea privirea ațintită doar spre sine și spre Dumnezeu.” Modul ascetic de viață și bogăția launtrică a lui Constantin aveau să se oglindească în sfârșitul pământesc, în încredințarea totală în brațele dumnezeiești atât a propriei vieți, prin îmbrăcarea hainei monahale înainte de trecerea în veșnicie, cât și a vieții copiilor pentru care soția, îngrijorată îi cere mijlocirea pe lângă împărat, căpătând în schimb nobilul răspuns: „Îmi las copiii nu în grija acestor stăpâni efemerii și pământești, ci în grija împărătesei tuturor, Maica împărăției cerurilor”. Nu fără temei, demnitarilor imperiali aveau să-i eticheteze pe urmașii lui Constantin drept „copiii sfântului.”⁶

---

⁵Grigore Palama, *Viața și opera*, https://ro.orthodoxwiki.org/Grigorie_Palama, accesat 05.01.2018

⁶Sfântul Grigorie Palama – *Teologul Rugăciunii isihaste*, Revista de cercetare științifică și educație ortodoxă ATITUDINI, anul VIII, nr. 46, p.5

Rămas orfan de tată la doar 7 ani, Grigorie se bucură de o educație aleasă la palatul imperial, studiind asiduu științele profane: gramatica, retorică, fizica, logica, disciplinele aristotelice și obișnuind să-și înceapă lecțiile pentru a le memora mai ușor, cu un mic canon de trei metanii și de rugăciune la Maica Domnului. Discipol al renumitului logofăt și scrib al vremii, Teodor Metokites, Grigorie se va distinge la 17 ani prin elocința discursului său pe marginea Tratatului de logică al lui Aristotel, expus într-o dispută publică în prezența împăratului, la care dascălul său avea să remarce: „Însuși Aristotel dacă ar fi fost prezent și l-ar fi auzit pe acesta, cred că l-ar fi lăudat nu puțin.”⁷

Însetat de „adevărata filosofie a creștinismului”, după studiile primare și generale, „Grigorie se va lepăda de scriitoriceasca căutare și dorință”, dedicându-se aprofundării scrierilor ascetice și duhovnicești ale Sf. Părinți, preferând să se supună unor renumiți părinți și învățători ai virtuților, și, mai ales, celor mai distinși și cunoscuți duhovnici care veneau din Sf. Munte Athos. Între aceștia, Teolept, episcopul Filadelfiei, va deveni pentru Sf. Grigorie „tată și povătuitor duhovnicesc în practica trezviei și a rugăciunii minții pe vremea când el încă trăia în lumea agitată”⁸.

1.2 Pe calea isihiei în grădina Maicii Domnului: „Doamnă, luminează-mi întunericul!”

„Lacrimile curgeau neîncetat din ochii săi și astfel ajunse la o mare trăire a iubirii către Dumnezeu, așa cum doar puțini au cunoscut-o și poate fi înțeleasă doar de către cei care au avut trăiri asemănătoare”.

La vârsta de 20 ani, Grigorie ducea o viață ascetică, de crunte renunțări în ce privește hainele, somnul, postul și privegherea încât unii credeau că își pierduse mințile. Va înfrunta cu bărbăție îmbierile împăratului la ospete și ademenirile prietenilor de la curte, fără să se abată de la calea care îl pregătea pentru viața îngerească⁹.

---

⁷*Ibidem*

⁸Sfântul Grigorie Palama – Teologul Rugăciunii isihaste, <https://www.atitudini.com/2017/03/viata-sfantului-grigorie-palama/>, accesată 05.01.2018

⁹*** *Viața Sfântului Grigorie Palama, arhiepiscop al Tesalonicului*, Ed. Bunavestire, 2013, p. 7

În toamna anului 1317 va părăsi Constantinopolul alături de ceilalți doi frați, Macarie și Teodosie, spre a lua drumul către piscurile Athonului.

La jumătatea drumului între Constantinopol și Tesalonic, la granița Traciei cu Macedonia, frații Palama ierneză câteva luni pe Muntele Papikion, vestit încă din veacul al XI-lea pentru multele sale așezăminte monahicești.

Pe un munte învecinat trăiau bogomilii care de câteva generații îmbrățișaseră erezia mesaliană și care încercând să-l convertească pe Sf. Grigorie la secta lor, sfârșesc în urma cuvântărilor lămuritoare pline de duh ale strălucitului teolog, prin a-și recunoaște rătăcirile și a reveni în Biserica Ortodoxă.

În primăvara anului 1318, cei trei frați pășesc pe Muntele Athonului, consacrat drept centrul monahismului ortodox, așezându-se sub povățuirea duhovnicească a părintelui Nicodim, „un om minunat în faptă și în cunoașterea lui Dumnezeu”, binecunoscut tuturor aghioriților, care viețuia nu departe de Mănăstirea Vatoped.

Din mâinile duhovnicului Nicodim, după trei ani de ucenicie, fratele Grigorie va primi mantia lepădării de sine sub care va păși smerit în viața monahală.

Râvna neobosită pentru post, rugăciune și priveghere petrecută în trezvia minții îi vor curăți adâncurile sufletului, unindu-i mintea într-o singură rugăciune către Maica Domnului pe care o repeta neîncetat, într-un dureros strigăt de pocăință: „Doamnă, luminează-mi întunericul!”¹⁰

Răspunsul solitoarei creștinilor nu întârzie să-i parvină prin Apostolul iubirii, Sfântul Evanghelist Ioan care i se arată nevoitorului Grigorie într-o vedenie dumnezeiască, întrebându-l: „Din lumea cealaltă am venit la tine ca sol al Stăpânei a tot ce este sfânt ca să te întreb pentru ce strigi mereu zi și noapte: „Luminează întunericul meu, luminează întunericul meu?”

Sfântul Grigorie a răspuns: „Ce altceva aș putea zice în rugăciunea mea către Dumnezeu fără numai a cere milă și luminare ca să cunosc și să fac voia Lui, om pătimăș fiind eu și plin de păcate?” Atunci ucenicul cel

---

¹⁰Sfântul Grigorie Palama – *Teologul Rugăciunii Isihaste*, p.5

iubit al lui Hristos a răspuns: „Stăpâna tuturor ți-a poruncit să nu te temi, nici să șovăi că ea va fi ajutorul tău.”

Despărțirea pământească de povățuitorul duhovnicesc, fericitul Nicodim, îi determină pe frații Palama să intre în viața de chinovie a obștii Mănăstirii Sf. Atanasie Athonitul, Marea Lavră, unde se vor nevoi vreme de trei ani sub călăuzirea starețului Nihifor, trăitor isihast și iubitor al liniștirii ale cărui scrieri le regăsim în vol. 7 al Filocaliei.¹¹

Ascultarea de a sluji la masa fraților din marea trapeză de obște a Mănăstirii și de a cânta la strană vor fi pentru Sfântul Grigorie neconținute prilejuri de lucrare a harului, iar pătimirile sfântului râvnitor pe altarul jertfei se vor preface în cuvântare de Dumnezeu și izvor de daruri neajunse pentru alții.

Așa se face că Sfântul Grigorie „îi uimea pe toți cu înțelepciunea sa și cu asprimea viețuirii, arătând că era mai încercat decât i se dusesse faima.”

Însă dorul după o viață retrasă și austeră, prielnică petrecerii în rugăciune pecetluiește hotărârea Sf. Grigorie de a se retrage la Schitul Glossia pe coasta de nord-vest a Athonului unde viețuiau câțiva sihaștri sub povățuirea unui părinte Grigorie, numit și Drimis (trecut ulterior de Biserică în ceata sfinților la 6 aprilie). Originar din Constantinopol, vestit pentru iscusința în viețuirea și rugăciunea contemplativă, părintele Grigorie îl va deprinde pe ucenicul său în cele mai adânci taine ale rugăciunii inimii. „O prăpastie de smerenie, o dragoste adevărată către Dumnezeu și aproapele, frângerea inimii și lacrimi de pocăință, toate la un loc formau buchetul de roade ale acestei rugăciuni și ale vederii lui Dumnezeu. Lacrimile curgeau neîncetat din ochii săi și astfel ajunse la o mare trăire a iubirii către Dumnezeu, așa cum doar puțini au cunoscut-o și poate fi înțeleasă doar de către cei care au avut trăiri asemănătoare”¹².

După doi ani de viețuire la schitul Glosia, mângâierile pustiei sunt curmate de incursiunile dese ale turcilor care îi silesc pe aghioriți să se refugieze la Tesalonic în anul 1326.

---

^{11***} *Viața Sfântului Grigorie Palama, arhiepiscop al Tesalonicului*, Ed. Bunavestire, 2013, p.10

¹²*Sfântul Grigorie Palama – Teologul Rugăciunii isihaste*, pp.5-6

Năzuința de a se izbăvi de tumultul orașului îi face pe cei zece monahi să-și dorească plecarea spre Ierusalim și Sinai, anulată însă de încredințarea primită în rugăciune de către Sf. Grigorie că voia lui Dumnezeu era să rămână în Tesalonic.

Curând va fi hirotonit diacon, apoi preot și nemaizăbovind în Tesalonic, Sf. Grigorie se retrage împreună cu ucenicii săi în Verria, la un schit din afara cetății „trăind ca un sihastru, doar în rugăciune către Dumnezeu. Doar sâmbăta și Duminica ieșea din chilie pentru a săvârși Sfânta Liturghie, pentru a se împărtăși și pentru a da sfaturi fraților săi duhovnicești: „Până ce ne stăpânește împătimirea (de plăcere) nu putem gusta rugăciunea minții nici măcar cu cuvântul de pe vârful buzelor și avem nevoie să simțim prin simțul pipăitului numaidecât durerea postului, a privegherii și a altora ca acestea, dacă vrem să ne îngrijim de rugăciune. Căci numai prin ea se mortifică pornirea păcătoasă a trupului și gândurile care mișcă patimile animalice se fac mai cumpătate și mai slabe. Ba nu numai atât, ci aceasta aduce și începutul sfințitei străpungeri a inimii, prin care se șterg și întinăciunile necurate de mai înainte și care face pe Dumnezeu mai presus de toate milostiv și înduplecat de rugăciune”¹³.

După cum ne relatează biograful său, sfântul era curățit de izvoarele de lacrimi neîncetate, iar fața sa era iluminată ca soarele atunci când ieșea din liniștea ce și-o impusese sau când slujea Sfânta Liturghie.

Din nou, însă năvălirile barbare dinspre miazănoapte îl silesc pe Sfântul Grigorie să se întoarcă în Sfântul Munte și să se retragă în singuratică mănăstire a Sfântului Sava, aflată în apropierea Mării Lavre unde este cercetat de Grigorie Akindin cel care negăsindu-și liniștea în Athos avea să se întoarcă la Tesalonic și să uneltească împotriva Sfântului Grigorie împreună cu Varlaam, un filosof din Calabria¹⁴.

Anii tihniți petrecuți în asceză și rugăciune vor rodi în viața sfântului harismele străvederii, cuvântului și scrisului, daruri concretizate în adevărate scrieri-tratate cu caracter isihast și filocalic.

---

¹³<https://www.atitudini.com/2017/03/viata-sfantului-grigorie-palama/>

¹⁴*** *Viața și nevoințele celui între sfinți părintelui nostru Grigorie Palama, Arhiepiscopul Thessalonicului*, Colecția Stălpii Ortodoxiei, Ed. Egumenița, 2001, p. 12

Astfel dumnezeiescul îndrumător al trezviei minții va așterne pe hârtie sub oblăduirea harului: *Viața Sfântului Petru Athonitul, Despre intrarea Maicii Domnului în biserică, Capete pentru rugăciune și curăția inimii, Răspuns lui Pavel Asan pentru tunderea monahicească, Omilia a 40-a pentru Ioan Botezătorul.*¹⁵

Anul 1334 îi va aduce Sf. Grigorie egumenia Mănăstirii Esfigmenu pe care o va purta pe umeri un an de zile până când cleветirile monahilor nemulțumiți de rânduiala aspră de nevoie impusă de egumen îl determină să se retragă din nou în solitudinea mănăstirii Sf. Sava. Ascezele sale nenumărate îi vor vătăma sănătatea astfel încât la vârsta de 39 de ani suferea deja de o boală de ficat.

Sfântul Grigore spunea: „Eu socotesc sfânta noastră credință ca fiind un fel de vedere a inimii mai presus de toate simțirile și de toate înțelegerile, ca una ce întrece toate puterile înțelegătoare ale sufletului nostru.”

1.3 Disputa cu Varlaam din Calabria și rățăcirile lui

Frământări mari apar în viața eclezială zbuciumată de problema unirii Bisericii din Constantinopol cu cea a Romei, subiect disputat înaintea împăratului Andronic al III-lea între doi legați papali și monahul Varlaam din Calabria, în calitate de reprezentant al Bisericii Ortodoxe. Educat în Apus în duhul Renașterii italiene, Varlaam reușește să câștige faima de filosof și de apologet creștin în cercurile elitiste ale curții imperiale, deși nu era decât un nominalist care se mișca cu ușurință în domeniul filosofiei, astronomiei și logicii, închipuindu-și că în teologia apofatică a Sfântului Dionisie Areopagitul se putea găsi un temei metafizic pentru unirea Apusului cu Răsăritul.¹⁶

În plus atunci când își va îndrepta definitiv atenția spre teologie va stârni o adevărată furtună în Biserica Ortodoxă, întărindu-se astfel adevărul cuvintelor Sf. Maxim Mărturisitorul că „nimic nu este mai sărac

---

¹⁵Sfântul Grigorie Palama – *Teologul Rugăciunii isihaste*, pp.7-8

¹⁶*Studia Theologica, Teologie și viața isihastă în opera Sf. Grigorie Palama*, Ed. Mitropoliei Olteniei, 2009, p. 293

decât mintea care filosofează despre cele dumnezeiești fără dumnezeiasca iluminare.”

Varlaam susținea că latinii trebuie să renunțe la dogma purcederii Duhului Sfânt și de la Fiul pentru că nu puteau dovedi o realitate aflată dincolo de orice percepție și de orice raționament omenesc.

În plus dacă Dumnezeu nu se poate cunoaște, nici latinii, nici bizanținii nu puteau argumenta veridicitatea învățăturii lor. În concluzie ce impediment ar mai exista în calea unirii Răsăritului cu Apusul când cearta despre purcedere era după Varlaam, simplă presupunere de oricare parte te-ai fi aflat? Aceasta era judecata umanistă și agnostică a lui Varlaam, pe care Sfântul Grigorie, la vederea scrierilor lui rătăcite, o va înfieră ca pe una eretică, întrucât deși respingea pe latini pe de o parte, ea submina pe de altă parte și poziția ortodoxă. Astfel iscusitul teolog nu pregetă să scrie, la Sfântul Sava, între anii 1335-1336, tratatele numite *Două cuvinte doveditoare pentru purcederea Sfântului Duh* spre a explica învățătura despre Filioque și urmările ei, arătând că dovezile despre existența lui Dumnezeu sunt diferite de cele folosite de rațiunea și de metoda omenească prin care se probează realitatea zidirilor. „Trâmbița teologiei” îi arată filosofului calabrez că Dumnezeu este într-adevăr de necunoscut în ființa Lui, dar că Se descoperă prin energiile Lui necreate, așa cum cea mai înaltă cunoaștere suprafirească a lui Dumnezeu ni s-a revelat prin întruparea Sa și aceasta a fost reală, deosebită de cunoașterea intelectuală și filosofică. Fugind de realismul intelectual al scolasticilor apuseni, Varlaam care pune raționamentul analitic al filosofilor păgâni pe picior de egalitate cu cel al Părinților Bisericii, se va lovi de realismul duhovnicesc al monahilor ortodocși răsăriteni.¹⁷

Sfântul Grigorie, apologetul isihasmului și al energiilor necreate, „în vreme ce propovăduia sau scria, își petrecea mai tot timpul în tovărășia pocăinței, însingurării și a tăcerii, întâlnindu-se în rugăciune doar cu Domnul, așa cum îi era obiceiul”.

Apărător dârz al învățăturii isihaste, centrată pe practicarea neîn-cetată a rugăciunii inimii: „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu

---

¹⁷Sfântul Grigorie Palama – *Teologul Rugăciunii isihaste*, p.9

miluiește-mă pe mine păcătosul!”, singura cale de a ajunge la vederea dumnezeieștii lumini, a acelei „lumini care în veacul de acum strălucește numai în parte, drept chezășie celor care prin nepătimire au trecut dincolo de tot ce este osândit”, călăuzitorul rugăciunii părăsește Sfântul Munte și vine în Tesalonic la rugămintea mitropolitului Isidor care voia să pună capăt răstălmăcirilor și batjocurii aduse de Varlaam metodei isihaste de practicare a rugăciunii lui Iisus.¹⁸

Sfântul Grigorie va rămâne la Tesalonic vreme de trei ani și el însuși fiind un trăitor al rugăciunii inimii, înfruntă erezia într-o manieră isihastă. Deși întristat de răutatea ereziei, inima lui era cuprinsă de o pace nesfârșită după cum ne încredințează biograful său: „În vreme ce propovăduia sau scria, își petrecea mai tot timpul în tovărășia pocăinței, însingurării și a tăcerii, întâlnindu-se în rugăciune doar cu Domnul, așa cum îi era obiceiul.”

Astfel se ivesc, din adumbrirea Duhului Sfânt, Triadele în apărarea isihăștilor. În Cartea întâi, Sfântul Grigorie vorbește despre cele două feluri de cunoaștere omenească și dumnezeiască, scriind: „Cunoașterea ce vine din învățătura lumească este un dar al firii și nu al harului, un dar pe care Dumnezeu îl dă tuturor prin fire și pe care omul îl poate înmulți prin strădanie. Numai înțelepciunea noastră sfântă poate fi cu dreptate numită dar al lui Dumnezeu și nu dar al firii. Prin acest har până și vameșii se fac neguțători de suflete, ba chiar și osârdia arzătoare a prigonitorilor se preschimbă, făcând Paveli în loc de Sauli. Prin această adevărată înțelepciune și noi ne putem face asemenea cu chipul lui Dumnezeu și să urmăm a fi la fel și după moarte.”¹⁹

În Cartea a doua din Întâia Triadă, cunoscătorul cereștilor taine, expune practica rugăciunii isihaste și combate părerea că metoda psihofizică de a ține mintea în trup este o cale mecanică de a dobândi harul, arătând că pentru începători, această formă de rugăciune este doar o metodă practică de a evita răspândirile minții: „Mintea celor ce sunt la

---

¹⁸Sfântul Grigorie Palama – *Teologul Rugăciunii Isihaste*, p.10

¹⁹Hierotheos, Mitropolit de Nafpaktos, *Sfântul Grigorie Palama Aghioritul*, traducere prof. Paul Bălan, Ed. Bunavestire, Bacău, 2000, p. 26

începutul acestei lupte, chiar adunată fiind, sare neconținut și trebuie iarăși adunată neconținut; le scapă mereu, pentru că sunt necerțați și pentru că anevoie se contemplă mintea pe ea însăși, fiind și foarte nestatornică. Pentru aceea sunt unii care îndeamnă pe începători să fie cu băgare de seamă la răsuflarea ce iese și se întoarce și să o rețină puțin ca să-și adune astfel și mintea, observând-o în cursul răsuflării.”²⁰

A treia Carte din Întâia Triadă este scrisă în apărarea teologiei apofatice, desființând părerea varlaamiților care susțineau că orice luminare accesibilă simțurilor este o amăgire și că lumina de pe Tabor și toate fenomenele asemănătoare fiind perceptibile prin simțuri, nu sunt decât simbolice. Ca unul ce experimentase vederea dumnezeieștii lumini prin înclăștarea zilnică cu sălbăticia patimilor, Sfântul Grigorie arată că „numai aceia pot să se unească cu dumnezeiasca lumină și să o vadă, care curățindu-se prin păzirea poruncilor și afierosindu-și mintea rugăciunii curate și nemateriale, vor primi puterea mai presus de fire a vederii dumnezeiești. Prin acest har, mintea ajunge a se bucura de strălucirile dumnezeiești, dobândind o formă îngerească și dumnezeiască. În acele clipe omul vede cu adevărat cu duhul, nu cu mintea, nici cu trupul și știe că vede în chip suprafiresc o lumină mai presus de lumină”. Aparținând altei lumi, nevăzută prin firea ei, lumina cerească străpunge catapeteasma trupului pământesc și ne împărtășește înțelegerea Ființei mai presus de lume prin vederi, nu văzute sau simțite, ci duhovnicești: „Dumnezeu rămâne întreg în Sine, dar totodată locuiește deplin în noi prin puterea Sa supraființială și ne împărtășește nu din esența proprie, ci din slava și strălucirea Sa. Deci această lumină este dumnezeiască, iar sfinții cu dreptate o numesc dumnezeire, căci ea este obârșia îndumnezeirii”. Încercarea lui Varlaam de a dovedi că contemplarea lui Dumnezeu este o formă de cunoaștere, este combătută cu asiduitate în cărțile Triadei a doua, Sfântul Grigorie refuzând să numească cunoaștere această contemplare din pricina transcendenței ei: „Noi știm că plinirea poruncilor lui Dumnezeu aduce și cunoaștere și încă adevărata cunoaștere, căci numai prin ea vine sănătatea sufletului. Dar nu numai cunoaștere, ci și îndumnezeire. Iar aceasta o

---

²⁰Sfântul Grigorie Palama – *Teologul Rugăciunii Isihaste*, p. 9

dobândim în chip desăvârșit, primind și văzând în noi slava lui Dumnezeu în Duh, când va binevoi Dumnezeu să ne aducă întru tainele Sale”²¹.

În vara anului 1340, Sfântul Grigorie pleacă la Muntele Athos spre a primi aprobarea întregii obști athonite pentru Tomul Aghioritic, document în care se afirma că deosebirea dintre esența lui Dumnezeu și lucrările Lui este dogmă a Bisericii și că lumina văzută de către cei trei ucenici ai lui Iisus pe Tabor a existat în Hristos și înainte de Schimbarea la față și după ea, ca strălucire firească a Dumnezeirii Sale. Cu privire la firea nezidită a harului și la îndumnezeirea omului ca dar al Creatorului, Sfântul Grigorie avea să scrie: „Harul îndumnezeirii este mai presus de fire, de virtute și de cunoaștere și toate acestea sunt mai prejos de el. Căci toată virtutea și toată urmarea lui Dumnezeu prin puterile noastre face pe cel ce le are a fi în stare de unirea dumnezeiască. Dar numai harul înfăptuiește în chip tainic însăși această unire negrăită.”²²

Reîntors la Tesalonic se întâlnește de mai multe cu ori cu Varlaam care, deși făgăduiește să își modifice scrierile împotriva isihaiștilor, continuă să-l învinuiască pe Sfântul Grigorie de erezia mesalienilor, motiv pentru luminatul teolog să scrie a treia Triadă în care arată că părtășia cu Dumnezeu este cu putință numai prin lucrările sau energiile Sale, pe când esența (ființa) Lui este mai presus de împărtășire sau vedere²³.

Neînduplecat, Varlaam depune o plângere la Constantinopol la Patriarhul Ioannis Kalekas împotriva monahilor isihaiști suspectați că ar unelti și împotriva stăpânirii patriarhale. Pricinile disputei isihaste ajung astfel obiectul Sinodului din 10 iunie 1341, ținut în Sfânta Sofia în prezența împăratului Andronic al III-lea. Cuvântările încărcate de Sfânt Duh ale Sfântului Grigorie vor surpa într-o singură zi ereziile lui Varlaam care susținea cu vehemență că lumina de pe Muntele Taborului este zidită și că rugăciunea lui Iisus este o practică bogomilică. Însă moartea împăratului la numai patru zile de la încheierea Sinodului, îl determină pe Varlaam să pornească o nouă ofensivă împotriva isihaiștilor la curtea papală de la

---

²¹*Ibidem*, p.11

²²Hierotheos, Mitropolit de Nafpaktos, *op.cit.*, p.27

²³*Viața Sfântului Grigore Palama*, Ed. Bunavestire, Bacău, 2000, p. 15

Avignon, iar pe Akindin să falsifice scrierile Sfântului Grigorie, izbutind să amăgească numeroși credincioși din Constantinopol.

Uneltirile patriarhului Ioannis Kalekas împotriva marelui logofăt Ioan Cantacuzino și refuzul Sfântului Grigorie de a-l sprijini în urzirea unui război civil vor conduce la întrunirea Sinodului din mai 1342 cu scopul de a osândi teologia palamită sub acuzația de ditheism. Hotărârile injuste ale Sinodului îl determină pe Sf. Grigorie să se retragă la Iraclia, însă bănuind că ar corespunda cu Ioan Cantacuzino este arestat și escortat la palat, apoi izolat într-o mănăstire sub strajă ostășească și în cele din urmă transferat în arestul palatului imperial (mai 1343 – febr. 1347) unde va redacta *Mărturisirea de credință* (1343-1344), *Dialog între Teofan și Teotim*, *Epistola către Atanasie al Cizicului* și renumitele șapte *Antirretice* împotriva lui Akindin, în care punctează explicit: „Trei lucruri sunt în Dumnezeu: ființa (esența), lucrarea (energia) și ipostasurile dumnezeiești ale Treimii.”²⁴

La sfârșitul anului 1344, patriarhul Ioannis Kalekas cere împărătesei consimțământul pentru excomunicarea ieromonahului Grigorie și a susținătorilor lui sub pretextul că ar fi dat o falsă tâlcuire Tomului din 1341 și că ar fi încetat să-l mai pomenească pe patriarh la Liturghie. Ca urmare, Patriarhul emite împotriva Sfântului Grigorie o anatemă, „pentru că a îndrăznit ca în mod necanonic și fără de judecată să întrerupă pomenirea mea...”: „Palama, începătorul și apărătorul blasfemiilor, fiind condamnat și el și cei dimpreună cu el în același mod, (căci nici nu a cedat hotărârii, nici nu a renunțat în vreun fel sau altul la vorbăria [lui] cea fără de rațiune), este alungat și din Biserica lui Dumnezeu, și din preoție, după cum reiese din memoriile despre el, aduse la cunoștință de Patriarhul de atunci al împărătesei cetăților, de Patriarhul Antiohiei, cetatea lui Dumnezeu, și de fiecare dintre Arhieriei, cei care au fost acum aici prezenți, și cei care au participat la voturi. Pe de o parte, în felul acesta, [demersurile lor] devin impediment și [motiv de] încetare a slujirii [preoțești], cu toate că, întru nimic considerând pedeapsa [cei în cauză], își țin cu tărie preoția, cu îndrăzneală săvârșind jertfele de taină în ascuns.”

---

²⁴Sfântul Grigorie Palama – *Teologul Rugăciunii Isihaste*, pp. 11-12

Așadar fără să respecte hotărârea patriarhului, Sfântul Grigorie continuă să liturghisească. Răspunsul propovăduitorului adevărului la enciclica care anunța osândirea lui se regăsește în tratatul intitulat *Respingerea Tomului lui Kalekas* și în *Respingerea epistolei lui Ignatie al Antiohiei* (1345): „Cei ce țin de Biserica lui Hristos sălășluiesc în adevăr; dacă oamenii nu trăiesc în adevăr, atunci nu țin de Biserica lui Hristos. Și cu mult mai vârtos dacă aceștia spun minciuni despre ei înșiși, numindu-se și fiind numiți păstori și arhipăstori; căci ne-am învățat că creștinismul nu se arată prin înfățișarea din afară, ci prin adevărul și acrvia credinței. Dacă sunt credincioși tradiției și lucrează în armonie cu întreaga Biserică, atunci se sălășluiesc în adevăr. Dar dacă leapădă Ortodoxia, atunci pierd nu numai autoritatea lor religioasă, ci însăși calitatea de creștini, iar anatele lor nu au nicio valoare.”²⁵

La Sinodul din 10 iunie 1341, Kalekas proclamase că numai episcopii au dreptul de a învăța dogmele Bisericii și întrucât Grigorie Akindin, sfătuitorul patriarhului în probleme teologice, era doar un simplu mirean, Kalekas îl hirotonește preot vrând să-l ridice la rangul de episcop, încălcând hotărârea de osândire a acestuia dată de defunctul împărat Andronic al III-lea și stârnind nemulțumirea împărătesei. Cursul evenimentelor istorice avea însă să ia o întorsătură neașteptată. La 21 mai 1346, patriarhul Lazăr al Ierusalimului îl încoronează solemn pe Ioan al VI-lea Cantacuzino la Adrianopole, iar Kalekas încetează să mai fie socotit patriarh legitim fiind depus sub învinuirea de simonie, sacrilegiu, erezie și hirotonii ale unor eretici osândiți.

Anul 1347 îi aduce marelui apărător al Ortodoxiei scaunul mitropolitan al Tesalonicului, însă partida „zeloților” akindiniști, refractară cantacuzinilor, va împiedica înscăunarea Sfântul Grigorie până în anul 1351, răstimp în care înțeleptul ierarh va pribegi în insula Lemnos și în Sfântul Munte, slujind adevărurilor de credință în lucrările *O sută cincizeci de capete firești teologhicești, năravnice și practice, curățitoare de molima varlaamită* și *Decalogul punerii de lege celei întru Hristos, adică al Noului Legământ*.

---

²⁵*Ibidem*

În luna mai 1351 la Vlaherne are loc un nou sinod care ia în discuție controversa palamită, recunoscând prin Tomul sinodal isihasmul ca dogmă a Bisericii Ortodoxe și hotărând excomunicarea tuturor celor ce nu primeau palamismul ca fiind ortodox.

Strălucitul arhipăstor nu avea să se bucure de această biruință prea multă vreme, pentru că în toamna lui 1352 reîncepe războiul civil dintre Ioan Cantacuzino și tânărul pretendent la tron, Ioan al V-lea Paleologul.

Sfântul Grigorie este delegat să mijlocească împăcarea între cei doi, însă în timpul călătoriei pe mare spre Tenedos cade în robia turcilor, pe care îi catehizează în tainele Ortodoxiei, stârnind admirația emirului Orhan. Impresionat de argumentele teologice ale neîntrecutului vorbitor, emirul îl roagă pe sfânt să aibă o discuție cu păgânii în prezența sa și a hionilor (evrei convertiți la islam), mărturisind cu neînfricat curaj adevărul mântuitor al creștinilor înaintea „celor ce ucid trupul, iar sufletul nu pot să-l ucidă”, fără să facă nici cel mai mic compromis dogmatic sau concesie strategică privind evaluarea teologică a islamului în lumina Ortodoxiei²⁶.

Rămas în captivitatea turcilor până în anul 1355, suferind fără cârtire lanțurile, foamea și umilirile robiei, Sfântul Grigorie este răscumărat de sârbi și trimis la Constantinopol, unde îl înfruntă în prezența împăratului și a legatului papal Pavel de Smirna, pe istoricul Nichifor Gregoras (potrivnic sfântului încă de la Sinodul din 1351) pe tema energiilor necreate. În privința încercărilor de unire cu latinii făcute pentru a salva rămășițele împărăției de la ocupația otomană, luptătorul dumnezeiesc pentru Ortodoxie va fi la fel de intransigent și referindu-se la blasfemia „purcederii Duhului Sfânt și de la Fiul” le spune apusenilor: „Nu vom începe niciun dialog cu voi până ce nu veți scoate adăugirea și de la Fiul din învățătura voastră de credință” și „nu vom avea niciun fel de comuniune cu voi, până când nu vă veți opri de a mai spune că Duhul Sfânt ar avea două izvoare ale existenței Sale, pentru că ați alterat învățătura

---

^{26***} *Viața și nevoințele celui între sfinți părintelui nostru Grigorie Palama, Arhiepiscopul Thessalonicului*, p. 23

lui Hristos. *Până ce nu veți reveni la învățătura Sinoadelor Ecumenice nu ne vom împărtăși împreună cu voi, latinilor.*²⁷

Mai târziu, slujitorul luminii dumnezeiești va alcătui pentru posteritate o dare de seamă a acestor discuții în patru tratate intitulate *Împotriva lui Nichifor Gregoras*, în care mărturisește că obârșia dumnezeieștii esențe este ipostasul Tatălui și că lumina nezidită este „arvuna veacului ce va să fie” sau răsplata de obște și veșmântul îndumnezeirii creștinești.

Între timp, accesele bolii de ficat de care pătimea din tinerețe se întetesc și păstorul Tesalonicului își simte apropiatul sfârșit, prezicându-și la 13 noiembrie 1359, ziua plecării sale în locașurile sfinților: „Prieteni, acum plec de la voi către Domnul. Știu aceasta, fiindcă Sfântul Ioan Gură de Aur (ce se pomenea chiar în acea zi) mi s-a arătat și cu prietenească dragoste m-a chemat la el.”

La 14 noiembrie, la vârsta de 63 de ani, Sfântul Grigorie Palama, având pe buze șoaptele „cerurile, cerurile”, se mută în corturile luminii celei neapuse, iar trupul său este înmormântat în catedrala Sfânta Sofia din Tesalonic, moaștele sfântului săvârșind nenumărate minuni.

La 9 ani după adormirea sa, în 1368, o hotărâre a Sinodului din Constantinopol consfințește trecerea Sfântului Grigorie Palama în calendarul bisericesc la data de 14 noiembrie, iar ulterior și în Duminica a doua a Postului Mare, ca o prelungire a triumfului Ortodoxiei împotriva tuturor ereziilor. „Adăpând cu cuvintele sale dumnezeiești holdele Bisericii și crescând spicul bogat al evlaviei și al cunoașterii”, „Noul Hrisostom” va rămâne în inima Ortodoxiei drept „cruciatul luptei împotriva a tot ceea ce desfigurează autenticitatea vieții în Hristos și apărătorul neînfricat al fundamentului patristic și teologic al doctrinei despre energiile necreate și ființiale” și cel care a zis: „Nu cel mult învățat se apropie de Dumnezeu, ci acela care s-a curățit prin virtute de patimi și s-a lipit prin rugăciune stăruitoare și curată de Dumnezeu, ajungând prin ele la deplina încredințare și la gustarea bunătăților viitoare”, precum și „a zice ceva despre Dumnezeu și a fi împreună cu Dumnezeu nu e același lucru.”²⁸

---

²⁷Sfântul Grigorie Palama – Teologul Rugăciunii Isihaste, p. 15

²⁸Sfântul Grigorie Palama – Teologul Rugăciunii Isihaste, p.16

CAPITOLUL II

MAICA DOMNULUI ÎN SFÂNTA SFINTELOR

2.1 Aducerea Maicii Domnului la Templu

Aducerea Maicii Domnului la Templul din Ierusalim și rămânerea acolo reprezintă un important detaliu al vieții sale, asupra căruia va insista în mod deosebit Sfântul Grigorie Palama (1294/6-1357/9) într-o densă și profundă lucrare.

În tradiția ortodoxă se păstrează o amintire foarte vie a vieții ascetice a Maicii Domnului. Sfântul Grigorie Palama vorbește de un isihasm al Maicii Domnului care prin rugăciune continuă și sălășluirea Duhului Sfânt în ea a devenit un model pentru toți monahii nevoitori.²⁹

Părinții duhovnicești spun că acest urcuș duhovnicesc al Maicii Domnului a început în vremea când a stat la Templul din Ierusalim, de la vârsta prunciei până când a fost aleasă de Dumnezeu să nască pe Fiul Său înomenit.³⁰

Episodul aducerii la Templu este explicat printr-o exegeză tipologică a Psalmului 44, versetele 11-18 astfel:

11. Stătut-a împărăteasa de-a dreapta Ta, îmbrăcată în haină aurită și prea înfrumusețată.
12. Ascultă fiică și vezi și pleacă urechea ta și uită poporul tău și casa părintelui tău,
13. Că a poftit Împăratul frumusețea ta, că El este Domnul tău.
14. Și se vor închina Lui fiicele Tirului cu daruri, feței Tale se vor ruga mai-marii poporului.
15. Toată slava fiicei Împăratului este înăuntru, îmbrăcată cu țesături de aur și prea înfrumusețată.
16. Aduce-se-vor Împăratului fecioare în urma ei, prietenele ei se vor aduce ție.

---

²⁹Marius Nedelcu, *Viața isihastă a Maicii Domnului*, <https://www.monitorulsv.ro/Religie/2016-07-28/Viata-isihasta-a-Maicii-Domnului#ixzz55c8Sv06l>, accesat 03.01.2018

³⁰*Ibidem*, accesat 05.01.2018

17. Aduce-se-vor întru veselie și bucurie
18. Aduce-se-vor în palatul Împăratului.³¹

care constituie urzeala biblică a întregului discurs. Fecioara a ajuns Împărăteasă și Mireasă a Împăratului mesianic nu prin dominație și prin ascultare și supunere, nu coborându-i pe cei inferiori ei, ci ridicându-i prin ea pe toți cei de sub ea.

Făgăduită de Dumnezeu lui Ioachim și Anei, copila Maria a fost la rândul ei făgăduită de aceștia lui Dumnezeu și adusă când a împlinit trei ani la templul lui Dumnezeu.

Astfel, Mama lui Dumnezeu a fost adusă de cei ce o născuseră lui Dumnezeu nu fată, nu copilă, căci era nu puțin departe de acestea, ci având abia trei ani și fiind abia de ieri sau alaltăieri înțărcată și depărtată de alăptare și de sân. Dar chiar și la aceasta vârstă Ea a arătat lucrul convenit celor ce știu să judece fără greș, căci s-a arătat înaintând cu o veselie negrăită.³²

Intrând în Templu, Copila Maria „i-a lăsat numaidecât pe toți, părinți, doici, tovarăși de vârstă și, despărțindu-se de cele aduse împreună cu ea, înaintează singură cu strălucire și strălucind între toți spre ierarh privind spre el cu bucurie și blândețe și întărind prin felul în care arăta și prin stângăcii predarea ei integrală lui Dumnezeu”³³ și preferă cu înțelepciune pe „Dumnezeu îmbrățișărilor tatălui și mamei și pune mai presus de alintările de acasă templul lui Dumnezeu și ierarhul lui, și așa, socotindu-le drept nimic pe toate, iar pe Dumnezeu și cele dumnezeiești ca fiind în locul a toate, aleargă spre ele cu bucurie. Despre Ea spune lui Dumnezeu profetul David: „Dreptate și judecată sunt pregătirea tronului Său” [Ps. 88, 15] și: „Dreptate și judecată sunt lucrul tronului Său” [Ps. 96, 2].”

---

³¹****Biblia sau Sfânta Scriptură*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2006, p. 586

³²Palama, Sfântul Grigorie, *Fecioara Maria și Petru Athonitul-prototipuri ale vieții isihastre și alte scrieri duhovnicești*, Scrieri II, trad. diac. Ioan I. Ică Jr., Editura Deisis, Sibiu, 2005, p. 188

³³*Ibidem*, p. 189

În consecință, Fecioara Maria cu înțelepciune și judecată matură, a preferat în locul iubirii părinților (cf. Ps 44, 11) pe Dumnezeu și templul Său.

Continuând discursul său mariologic, Sfântul Grigore Palama arată faptul că copila Maria a fost primită de fecioarele de aici (cf. Ps. 44, 15), care au escortat-o la marele preot spre care a alergat singură și care a întâmpinat-o în Sfânta; ca apoi să o facă să locuiască în Sfânta Sfințelor ca pe adevăratul chivot al lui Dumnezeu fiindcă „Ea avea să fie un vas al alegerii nu ca acel chivot plin de umbre și prefigurări, ci ca unul plin de însuși adevărul și realitatea acestora; nici ca să poarte înaintea împăraților și păgânilor Numele dumnezeiesc, potrivit cuvântului ulterior al lui Pavel [FA. 9, 15], ci ca să poarte în pântec pe Însuși Acela al Cărui Nume este minunat [Lc. 11, 27], astfel încât pe acela numit Pavel în loc de Saul să-1 arate cu nimic mai prejos decât numele cele mai mari din veac și învrednicit să-1 poarte cu îndrăzneală.”

Fecioara a intrat prin ascultare în Sfânta Sfințelor, iar prin rugăciune a pus în inima ei sușuri (cf. Ps. 83, 6) care L-au tras jos din cer pe pământ pe Creatorul cerului.

Pogorârea mai presus de fire a lui Dumnezeu pe pământ prin Ea și preaslăvita noastră urcare prin El la cer. Căci petrecând Copila lui Dumnezeu acolo, în sanctuarul cel de nepătruns, a pus în inima ei urcșuri [cf. Ps. 83, 6] înalte care ajung cu adevărat până la ceruri și-L trag de acolo până la noi pe Stăpânul ceresc. Acolo, potrivit cu ce sta scris, toată „slava fiicei împăratului e dinăuntru” [Ps. 44, 15] și, întrucât Ea se distingea de toți oamenii prin negrăitele frumuseți ale curăției, Făcătorul făpturii a ales să-și facă din Ea ca dintr-un aur strălucitor o icoană conaturală Lui și, făcându-Se om – o, nespusă Ta iubire de oameni, Stăpâne! – să armonizeze plăsmuirea Sa cu demnitatea Lui, a Celui care a plăsmuit-o.³⁴

Fecioara a ajuns astfel omul adevărat, un veritabil cosmos concentrat, unitate și podoabă a perfecțiunilor sensibile și inteligibile (în dublul

---

³⁴*Ibidem*, p. 179

sens al cuvântului grec *kosmos*, în același timp „lume” și „podoabă”). Astfel Sfântul Grigore arătând că „Fecioara n-a ajuns Împărăteasă a toate printr-o stăpânire făcându-și inferiori ei pe cei ce sunt de aceeași cinstire cu ea din fire, fiindcă afară de nume nu și-a atribuit ei înseși nimic superior, iar pe cei de o seminție cu Ea și i-a făcut supuși potrivit așezămintelor pământești, care îngăduie deosebirea prin înălțime de cei ce zac jos, nu și de cei ce stau drept. Ci pe toți cei aflați sub Ea i-a ridicat prin Ea și, arătându-1 pe cel ce ascultă ceresc în loc de pământesc, și împărțându-se astfel de o demnitate superioară și de o putere mai înaltă și de alegerea din ceruri, a fost pusă Împărăteasa preainaltă a celor înalte și preafericită a unui neam fericit, scânteind de peste tot, atât din trup, cât și suflet, cu pâlپări de lumină foarte strălucitoare și foarte dumnezeiești.”³⁵

Așa cum discul solar creat în ziua a patra a genezei a concentrat în el lumina dispersată a primei zile a creației, tot așa Fecioara e un alt soare creat concentrând în discul minții ei Lumina dumnezeiască a Binelui Dumnezeu. „Prin urmare, câte erau de ajuns tuturor celor foarte buni din orice veac, cărora le fuseseră acordate ca să fie foarte buni, și câte toți, îngeri și oameni, le primiseră ca haruri de la Dumnezeu în parte, pe toate acestea adunându-le și desăvârșindu-le Ea singură, și oferindu-le cât nu se poate spune, revarsă din belșug harul și spre cei ce o cinstesc, dăruindu-le și faptul de a tinde spre Ea, care e discul unor atât de mari haruri, și adăugând din bunătate și cele mai bune. Prin urmare, Ea nu va opri niciodată din această dispoziție milostivirea față de toți oamenii, nici din această pornire folositoare și îmbelșugată contribuție pentru noi.”³⁶ Dacă pentru creație ea este un soare, pentru Dumnezeu, adevăratul Soare, ea este cerul prin excelență.

Astfel, susține Sfântul Grigore Palama că „dacă privește cineva spre o asemenea concentrare și procurare a tot binele, va spune negreșit

³⁵Îcă, Ioan I. Jr., *Maica Domnului în teologia secolului XX și în spiritualitatea isihastă a secolului XIV: Grigore Palama, Nicolae Cabasila, Teofan al Niceei*, studii și texte, Ed. Deisis, Sibiu, 2008, p. 331

³⁶Palama, Grigorie Sfântul, *Fecioara Maria și Petru Athonitul*, p. 180

că în virtute și în cei ce viețuiesc potrivit virtuții Fecioara e ceea ce e soarele în lumina sensibilă și în cei ce viețuiesc sub ea, și ca lucrul petrecut cu Aceasta la început e o schiță preliminară și o prefigurare a lucrurilor negrăite săvârșite pentru Ea ulterior. Iar dacă își mută cineva ochiul gândului spre Soarele care a răsărit în chip excepțional din Ea oamenilor și Care are și supra-are prin firea/natura Sa toate cele dăruite ei prin har, numaidecât Fecioara va apărea ca un cer care are moștenirea tuturor celor bune cu atât mai strălucită în chip dumnezeiesc decât cei ce au primit har sub cer și deasupra lui, cu cât cerul e mai mare decât soarele, dar soarele e mai strălucitor decât cerul.”³⁷

Potrivit versetului 12 al Psalmului 44 – „a pofțit Împăratul frumusețea ta, că El este Domnul tău” –, cea care urma să-L nască pe acest Împărat „mai frumos decât toți fiii oamenilor” (Ps. 44, 3) trebuia să fie și ea cea mai frumoasă între toate; cum a și ajuns, fiind împodobită de Creatorul ei cu toate frumusețile: „Căci cele ale tale nu pot fi definite în gânduri și cuvinte, fiindcă toate întrec și minte și cuvânt. Le putem cânta în imne, fiindcă Tu primești cu iubire de oameni acest lucru. Căci Tu ești loc al tuturor harurilor, plinătate a oricărui fel de lucru frumos și bun [*kalokagathias*], tablou însuflețit al oricărei virtuți și bunătăți, ca Una ce singură dintre toți te-ai învrednicit de toate harismele Duhului sau, mai bine zis, ca Una ce singură ai avut în chip uimitor în măruntaiele tale pe Cel în care sunt toate comorile și ai fost cortul Lui uimitor, drept pentru care din pruncie până într-atât ai purtat de grijă de El, încât să te primească în chip străin să locuiești din fragedă pruncie în cortul Lui, arătând încă de atunci din astfel de lucruri atât de uimitoare că ești o vatră neclintită a harurilor Lui.”³⁸

Sfânta Copilă încă din pruncie a ajuns loc/vatră a tuturor harurilor, plenitudine a oricărei frumuseți și bine (*kalokagathia*), tablou însuflețit al oricărei virtuți, ca una care a venit pe lume printr-o naștere paradoxală și a avut parte de o educație încă și mai paradoxală. Prin aceasta a depășit natura comună a oamenilor în unirea (*synapheia*) cu Dumnezeu

---

³⁷*Ibidem*, p. 181

³⁸*Ibidem*, p. 181

nu numai prin natura ei nespūsă, ci și prin comuniunea ei prealabilă cu Acesta în tot binele în virtutea purității ei culminante.

Astfel, așa cum cine se uita la frumusețea cosmosului vede în el pe Creatorul său (cf. **Rom.** 1, 20), tot așa oricine contemplă frumusețea Fecioarei urcă mental spre Cel care a creat-o și împodobit-o.

Sfântul Grigorie Palama spune că orice har care este împărtășit Bisericii de către Dumnezeu nu este despărțit de Maica Domnului. Maica Domnului este o imagine a întregii Biserici care este sălașul sfânt al lui Dumnezeu și locul peste care Duhul Sfânt Se coboară și sfințește credincioșii.

2.2 Viața ascunsă a Maicii Domnului în Sfânta Sfințelor

Pentru a înțelege viața trăită, nevăzută de nimeni, în Sfânta Sfințelor, Sfântul Grigore Palama face o apologie tăcută a vieții isihaste nevăzută și necunoscută de oameni.

Astfel, arată sfântul părinte că Fecioara în Temple stătea în jurul chivotului care deși avea turnați din aur figurii de îngeri care-l umbreau „dar, totuși în jurul acestui chivot adevărat stăteau nu figurile unor îngeri, ci îngerii înșiși și, mai mult, nu umbrind-o, ci slujindu-i și servindu-i hrana, o hrană de care nu se poate spune ce era, pe atât de mult întrecând în minune mult vestita mană și hrană adusă lui Ilie. Dovada vine de aici: mana o purta aerul care o făcea să cadă de sus, fiind alcătuită printr-o poruncă dumnezeiască, și dacă tot din poruncă dumnezeiască, aducându-și aminte de ea, dumnezeiescul cântăreț David a zis: „Pâinea îngerilor a mâncat omul” [Ps. 77, 25], a făcut aceasta văzând dinainte cu adevărat în ea prefigurarea hranei cu adevărat cerești a Fecioarei. Acea mană o oferea în fiecare dimineață aerul care o făcea să cadă jos, dar aceasta hrană o aducea în fiecare zi un înger ca una care era mai eficientă, mai tainică și proprie lui însuși și înrudită cu el, și pe atât de superioară prin natura manei, pe cât îngerul e superior aerului. Iar lui Ilie i-a slujit un corb [3 Rg. 17, 6], vietatea care urăște copiii și simbol, cum se spune, al lipsei de compasiune față de cei de o seminție.”³⁹

---

³⁹*Ibidem*, p. 201

Deci, Fecioara a fost hrănită aici nu de un corb ca Ilie, ci de un înger (cf. Ps. 77, 25) cu hrana cerească, pâinea îngerilor, simbol al conduitei ei îngerești.

Superioritatea ei față de îngeri o va arăta apoi faptul că la Buna Vestire ea va fi umbrită nu de un înger, ci de însăși Puterea ipostatică a Celui Preaînalt, „Însăși Puterea Celui Preaînalt a umbrit pântecul feciorelnic în chip nemijlocit, fără acoperământ, fără să mai fie ceva între Cel ce umbrea și ceea ce era umbrit, nici aer, nici eter, nici ceva din cele sensibile sau din cele mai presus de acestea. Dar acest lucru nu e umbrire [*episkiasis*], ci de-a dreptul unire [*henosis*]. Dar pentru că prin natură tot ceea ce umbrește își produce forma Lui și întipărirea proprie în ceea ce e umbrit, în pântec s-a făcut nu numai o unire, ci și o formare [*morphosis*], iar ceea ce s-a format din amândouă, și anume din Puterea Celui Preaînalt și din acel pântec preasfânt și feciorelnic a fost Cuvântul lui Dumnezeu întrupat.”⁴⁰

Uitând în Sfânta Sfintelor de toate cele văzute bune la mâncare (Fc. 3, 6) și de frumusețea lor ispititoare și arătându-se astfel prima faptură eliberată de tirania diavolului, Fecioara triumfă asupra lui și primește în schimb prin îngeri o hrană supranaturală care-i întreține vigoarea firii și o arăta deja, prin faptul ca era slujită de aceștia, drept împărăteasă a cerurilor.

Și așa își ducea viața ca în rai și într-un loc înalt de pe pământ sau, mai bine zis, ca în niște curți cerești, fiindcă acel sanctuar nepătruns era prefigurarea acestora. Ducea deci o viață de asceză, fără griji și fără alte treburi, fără întristare, nepărtașă la patimile de jos, mai presus de plăcerea care nu e fără durere, trăind numai pentru Dumnezeu, văzută numai de Dumnezeu, hrănită de Dumnezeu, păzită numai de Dumnezeu Care avea să se sălăsluiască între noi prin Ea, și negreșit văzând și Ea numai pe Dumnezeu, făcând din Dumnezeu mâncarea ei, alipindu-se numai de Dumnezeu⁴¹.

---

⁴⁰ *Ibidem*, p. 202

⁴¹ Ică, Ioan I. Jr., *Maica Domnului în teologia secolului XX*, p. 333

În Sfânta Sfințelor, Fecioara a dus viață paradiziacă și cerească, mai presus de plăcere, de pătimi și griji, trăind numai pentru Dumnezeu, fiind văzută, păzită și hrănită numai de Dumnezeu, Singurul pe care-L vedea și din Care se hrănea.

Misterul vieții în Sfânta Sfințelor a Fecioarei reprezintă realitatea tuturor prefigurărilor ei cultice, ajunsă ea însăși adevăratul cort și chivot, adevărata carte a vieții și celelalte.

Maica Domnului locuind de la vârsta de 6 ani până la momentul Bunei Vestiri în Sfânta Sfințelor a Templului din Ierusalim, unde a fost hrănită de îngeri și prin lucrarea harului a fost curățită treptat de toate urmările pătimitoare ale păcatului strămoșesc este premergătoarea isihăștilor, a călugărilor care căutau liniștirea sufletului și biruirea patimilor.

EVOLUȚIA FORMULĂRII DOGMEI TRINITARE DE LA TEOLOGIA PĂRINȚILOR APOSTOLICI LA LITERATURA APOLOGETICĂ* - partea I -

Pr. Constantin Daniel DUMITRU

1. Introducere

Dogma Preasfintei Treimi este cea mai importantă învățătură creștină, alături de cea hristologică, cu care de altfel se corelează. Dogma trinitară este acea învățătură formulată de Biserică, ce atestă credința că Dumnezeu este o comuniune de trei Persoane care ipostaziază aceeași ființă dumnezeiască și care originează cauzal, dar atemporal și necondiționat, dintr-una din Ele, cea a Tatălui, prin naștere și purcedere.

Dogma este un adevăr de credință revelat de Dumnezeu, formulat și propovăduit de Biserică, în vederea mântuirii. Dincolo de această definiție dogmatică, vedem că dogmele au o anumită origine, adică sunt inițiate de Dumnezeu. Dogmele sunt expresia formulată oficial a unor adevăruri exprimate de Dumnezeu, despre Sine. Ele, din perspectiva conținutului lor, nu sunt adevăruri umane, ci sunt date¹. Deci autoritatea lor

---

*Lucrare de disertație susținută în cadrul programului de Master *Doctrină și Cultură Creștină*, la Facultatea de Teologie „Patriarul Justinian” din București; coordonator științific Pr. lect. dr. Aurel Mihai.

¹Pr. prof. D. STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, în colecția Pr. Prof. D. Stăniloae, *Opere Complete*, vol. 10, ed. Basilica, București, 2018, p. 293.

este incontestabilă deoarece reflectă o perspectivă absolută asupra adevărului. Lucrurile inițiate de oameni nu reflectă adevărul în totalitate, ci un adevăr parțial, un adevăr care arată o prezență diminuată din punct de vedere ființial și insuficientă în sine, specifică condiției omenești. Lucrurile inițiate de oameni sunt relative și nu sunt forme de cunoaștere absolută. Spre deosebire de acestea, lucrurile inițiate de Dumnezeu reflectă poziția absolută a Acestuia asupra întregii realități încât această perspectivă este una absolută. Din acest motiv cunoașterea lui Dumnezeu prin revelarea de Sine este superioară și absolută față de cunoașterea Sa prin efortul omenesc. Acest fapt i-a determinat pe Părinții Bisericii și teologi să arate că valoarea Revelației dumnezeiești este un adevăr incontestabil care derivă direct din caracterul absolut al ființei dumnezeiești și care este absolut superior oricărei forme de cunoaștere umană. Din acest motiv, Revelația este un dat imuabil².

Învățătura despre Sfânta Treime se înscrie în rândul acestor lucruri revelate de Dumnezeu și niciodată în istoria Bisericii nu a existat îndoiala că aceasta este de altă origine. Învățătura despre Sfânta Treime este, așa cum vom vedea, credința dintotdeauna a omului care-L cunoaște pe Dumnezeu, deoarece derivă direct din această cunoaștere nemijlocită a Sa. Credința în Sfânta Treime este rezultatul unei cunoașteri experimentale a lui Dumnezeu, în care Acesta se descoperă. Trebuie precizat faptul că omul, ca ființă creată, nu-L poate cunoaște niciodată pe Dumnezeu care este o Ființă Absolută, prin mijloacele propriei sale naturi, dacă Însuși Dumnezeu nu s-ar descoperi omului. De aceea, din pricina limitei create, descoperirea lui Dumnezeu se face doar într-un singur sens: dinspre Acesta spre oameni, iar învățătura despre Sfânta Treime este rezultatul acestei descoperiri.

Dogma este o învățătură formulată de Biserică și, astfel, este văzută de întreaga teologie, deoarece adevărul revelat de Dumnezeu este accesibil omului printr-o formă accesibilă minții umane³. Adevărul despre Dumnezeu este unul imuabil, dar transpus în mijloacele gândirii și înțelegerii

---

² Pr. prof. D. STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, pp. 10-12.

³ Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, p. 15.

umane, pentru a putea fi asimilat. Astfel, învățătura despre Sfânta Treime, sau mai bine spus, descoperirea lui Dumnezeu de Sine către oameni în care Se arată ca Treime de Persoane în unitate de ființă, este pusă în cuvinte, adică în categoriile accesibile gândirii umane. Dogma este un adevăr descoperit de Dumnezeu dar formulat pentru oameni, deoarece ei sunt destinatarii acestui adevăr despre El⁴. Formularea unui adevăr de credință revelat nu invalidează adevărul însuși, adică nu alterează conținutul său, ci îl sugerează, adică îl afirmă într-un mod simbolic. Acesta este deschis aprofundărilor ulterioare, încât înțelegerea adevărului de credință prin formulare dogmatică nu se înfăptuiește prin exactitatea limbajului, cât prin funcția sa analogică sau iconică⁵.

Dogma Sfintei Treimi este necesară pentru mântuire deoarece omul nu poate conștientiza în afara ei necesitatea mântuirii. Mântuirea este un concept care apare în urma constatării unei situații critice iminente a condiției omenești, de aceea problema acesteia nu se pune decât atunci când omul se vede pe sine într-o criză. În ceea ce privește propria sa condiție omenească, omul intuiește că are nevoie de o salvare de la un pericol iminent asupra ființei sale, și anume acela fiind limita, disfuncționalitatea și moartea. Abia în urma acestora constată că are nevoie de o salvare, adică de a da un sens vieții lui dincolo de toate aceste crize. Astfel, mântuirea devine o prioritate. Dar dincolo de mântuirea aceasta a vieții biologice, care la o primă vedere pare cea mai urgentă, există o mântuire dintr-o criză de fond, anume o mântuire a sufletului, nu doar a trupului. Aceasta este mai importantă decât cea a trupului pentru că dă un sens rațional și vieții trupului. De aceea, termenul de mântuire se aplică sufletului. Astfel, dogma este un adevăr revelat de Dumnezeu în scopul mântuirii sufletului. Părințele Dumitru Stăniloae arată că dogma trinitară este cel mai important adevăr de credință revelat de Dumnezeu și totodată cel mai profund. Adică, dogma trinitară este expresia celei mai avansate forme de cunoaștere umană pe care o poate percepe omul despre Dumnezeu. Ea este realizată la început, în decursul vieții omenești, sub formă teoretică, adică

---

⁴ Pr. prof. Ștefan BUCHIU, *Dogmă și teologie*, ed. Sigma, București, 2006, p. 23

⁵ Cf. Leonid USPENSKI, *Teologia icoanei*, ed. Anastasia, București, 1994, p. 15.

pe cale indirectă, non experimentabilă. După aceea, prin expereință personală, Dumnezeu descoperă anumitor oameni care aprofundează această legătură cu El și arată că percepția în măsura cea mai autentică a lui Dumnezeu este cea trinitară.

1.1. Importanța dogmei trinitare pentru teologia ortodoxă. Revelația dumnezească ca sursă a dogmei trinitare.

Dogma trinitară a fost credința dintotdeauna a Bisericii, chiar dacă nu a fost formulată într-o formă complexă așa cum este astăzi. Ea a constituit inițial o mărturisire de credință pe baza învățăturii Domnului Iisus Hristos, și anume credința în Dumnezeu Tatăl, Fiul și Sfântul Duh.

După Învierea din morți, Domnul Iisus Hristos le-a deschis mintea ucenicilor Săi ca să priceapă Scripturile și să înțeleagă că toate acestea vorbeau despre El și se împlineau în El. De asemenea, odată cu Pogorârea Duhului Sfânt, El a produs în conștiința ucenicilor o anume înțelegere a sensului propovăduirii și faptul că propovăduirea Evangheliei este o prioritate a vieții lor. Iar prin kerigmă înțelegem relatarea învățăturilor Domnului Iisus Hristos, în special cele referitoare la Sfânta Treime⁶. Această învățătură pune în lumină pentru prima dată în cadrul comunității creștine nou formate după Cincizecime problema identității lui Dumnezeu; adică cine este Dumnezeu. Iar aceasta nu venea absolut de la o conștiință total ștersă despre Dumnezeu, ci pe fondul Legii lui Moise prin care conștiința colectivă iudaică se acomodase cu existența unui Dumnezeu transcendent prin ființa Sa de orice categorie creată. Din acest punct de vedere, identitatea lui Dumnezeu după învățăturile Domnului Iisus Hristos era alta decât cea consacrată în gândirea școlilor rabinice⁷. Pe de o parte Dumnezeu în viziunea iudaică era monopersonal, pe când în învățătura lui Hristos este tripersonal. Cu toate acestea ne întrebăm de ce Dumnezeu nu a fost cunoscut prin Legea lui Moise ca Treime de Persoane, iar răspunsul este găsit în economia lui Dumnezeu de a fi Unime în raport cu

---

⁶ Ioan RĂMUREANU, Teodor BODOGAE, Milan ȘESAN, *Istoria Bisericii Universale*, ed. IBMBOR; București, 1992, pp. 63-65.

⁷ Pr. Mihai BURLACU, *Sofia, înțelepciunea lui Dumnezeu în gândirea lui Serghei Bulgakov*, ed. Universității din București, 2017, p. 67.

politeismul religios al celorlalte populații. Dar Dumnezeu se arată ca Unime nu doar din rațiunea pedagogică lui Israel, ci și pentru că acesta este chiar adevărul despre El, că este Unicul Dumnezeu.

Adevărul de credință că Dumnezeu este Unul în ființă și Întreit în Persoane este elementul central al credinței creștinilor și real al devoțiunii lor. Din acest motiv a fost păstrat cu strictețe de la începutul Bisericii, de majoritatea Părinților Bisericii, iar tot efortul lor pastoral și misionar a constatat în păstrarea integrității acestei învățături de credință pentru că doar astfel are valoare soteriologică, adică este utilă mântuirii sufletului. Credința este un element absolut necesar mântuirii sufletului încât fără a înțelege corect identitatea lui Dumnezeu, nu se poate vorbi despre o comuniune cu El.

Comuniunea cu Dumnezeu, după părintele Dumitru Stăniloae, se realizează prin deplina identificare a Sa, pentru a avea deplina cunoștință despre El. Iar aceasta facilitează tocmai spațiul în care libertatea omului se mișcă⁸. Libertatea nu este funcțională spre comuniunea cu Dumnezeu decât atunci când omul Îl conștientizează pe Dumnezeu și-L identifică. Iar învățătura despre Sfânta Treime a Sfinților Apostoli, indicând problema identității lui Dumnezeu, facilitează identificarea lui Dumnezeu prin Persoana lui Iisus Hristos, care este asemenea Persoanei Tatălui, icoană a Sa, și Care aduce în limita firii umane toată plinătatea dumnezeirii. Deci părintele D. Stăniloae observă că necunoașterea lui Dumnezeu ca Unime de ființă întreită în Persoane nu poate pune în valoare la nivel maxim libertatea omului de a fi în comuniune cu El. Cunoașterea lui Dumnezeu ca Treime de Persoane indică caracterul Personal al Ființei Acestuia și al omului, iar din acestea se desprinde necesitatea comuniunii personale. Pr. Stăniloae arată că persoana nu poate fi pusă în evidență ca persoană decât prin comuniune, iar noi vedem prin dogma trinitară că Dumnezeu este Treime de Persoane aflate în comuniune, atât ființială cât și volitivă⁹.

Necunoașterea lui Dumnezeu ca Treime face imposibilă raportarea la Dumnezeu, pentru că Acesta nu poate fi cunoscut ca iubire. Iar

---

⁸ Pr. D. STĂNILOAE, *Teologia dogmatică ortodoxă*, p. 296.

⁹ Pr. Ștefan BUCHIU, *Cunoașterea apofatică în gândirea părintelui Dumitru Stăniloae*, ed. Basilica, București, 2012, p. 57.

comuniunea cu un Dumnezeu pe care nu-L caracterizează iubirea este ezitantă sau imposibilă. De aceea se impune ca existența lui Dumnezeu să fie neapărat concepută personal, dar în același timp să fie dezvăluită, adică descoperită prin Revelație, pentru ca actul adeziunii către El din partea oamenilor să fie în deplină cunoștință de cauză, adică în deplină libertate.

1.2. Motivația alegerii temei (argument)

Dogma Sfintei Treimi, în ciuda faptului că a devenit o obișnuință a gândirii creștinului de rând până la banalitate, este de o importanță covârșitoare pentru creștin și pentru scopul său: mântuirea sufletului. Superficialitatea raportării la Dogma Sfintei Treimi provine din asimilarea ei teoretică, nedublată de o viață creștină corespunzătoare, și fără un simțământ tainic de iubire și respect pentru Dumnezeu. Acestea contribuie la devalorizarea dogmei trinitare și la privirea ei printr-o perspectivă demitizantă, seculară, care o decredibilizează din păcate astăzi și îi contestează adevărul¹⁰. Ea este tot mai puțin abordată în discuțiile teologice, care migrează mai mult spre zona social-umană. Prin aceasta, teologia însăși are de suferit prin pierderea caracterului ei doxologic și umplerea lui cu un sistem criterial uman.

Din acest motiv, se impune ca cunoașterea dogmei trinitare să fie un obiectiv perpetuu aprofundat, fapt pentru care am optat pentru această temă în lucrarea de față. Ea este necesară atât din perspectiva teologului, care dorește să o expună conform rigorilor intelectuale ale vremii sale, dar mai ales evlaviei populare care este fascinată de ea, dar nu pe baza unei argumentări informative serioase, luate în contextul ei istoric.

Pentru că am vorbit despre cunoașterea lui Dumnezeu din punct de vedere istoric, vom urmări în continuare dogma trinitară în dinamica ei, începând de la aspectul unei simple credințe și până la formularea ei ca dogmă cu aprofundare complexă. Din cauza condiționărilor legate de spațiu, timp și cantitatea informațiilor am decis de comun acord cu îndrumătorul prezentei lucrări, să urmăresc tema dogmei trinitare de la

---

¹⁰ Pr. prof. Dumitru POPESCU, *Ortodoxie și contemporaneitate*, ed. IBMBOR, București, 1993, pp. 164-166.

Sfinții Apostoli și până la autorii apologeți ai Bisericii, adică pe o întindere de trei secole¹¹.

În dezvoltarea lucrării, am pornit de la termeni și expresii specifice Vechiului Testament din care rezultă implicit că Dumnezeu este Tripersonal, apoi am continuat cu Evangheliile, care reprezintă cea mai bogată sursă și anume sursa primară a dogmei trinitare. Pe baza acesteia se dezvoltă teologia Sfinților Apostoli, pe care o regăsim în Epistolele Noului Testament¹². Acestea sunt un punct important în definirea dogmei trinitare, deoarece teologia lor reflectă modul înțelegerii lor, a celor care au fost martorii oculari ai Persoanei și faptelor Mântuitorului Hristos. Modul înțelegerii lor a învățaturii trinitare este rodul unei inspirații dumnezeiești. Iar actul inspirației dumnezeiești este conlucrător cu oamenii, cu liberul arbitru, astfel încât, prin inspirație nu înțelegem doar acțiunea dinamică a lui Dumnezeu de a se revela, ci și acțiunea factorului uman de a primi și interpreta într-un mod accesibil nivelului comun al omului. De aceea, formularea adevărurilor de credință, precum și actul propriu zis al inspirației dumnezeiești sunt realizate într-o manieră specifică limbajului convențional. Astfel, Revelația dumnezeiască nu se realizează doar prin actul de dezvăluire, cât și prin actul de interpretare a adevărului dumnezeiesc¹³. Actul de interpretare este realizat tot printr-o lucrare a harului dumnezeiesc în persoana umană, așa încât conștiința care primește adevărul dumnezeiesc să devină receptivă la mesajul primit. Acesta devine dintr-o dată relevant în această conștiință, doar pe măsura gradului de despătimire și dezinteres pentru aspectul instrumental al propriei persoane¹⁴.

Așa au văzut Sfinții Apostoli și ucenici ai Domnului Persoana Sa și actele Sale, astfel încât au înțeles Persoana lui Hristos și opera pe care Acesta o are în lume și pentru lume. De asemenea, odată cu Pogorârea

---

¹¹ Pr. prof. Ioan G. COMAN, *Patrologia*, ed. Mănăstirii Dervent, 2000, pp. 30-31.

¹² Cf. Pr. D. STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, p. 296.

¹³ Pr. prof. dr. Ștefan BUCHIU (coord.), *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, ed. Basilica, București, 2017, p. 105.

¹⁴ Pr. prof. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, ed. Basilica, p. 28.

Sfântului Duh, ei au înțeles și importanța propovăduirii Evangheliei, odată cu posibilitatea ca fiecare om să participe la Pâinea care s-a pogorât din cer și să mănânce Trupul Fiului Omului ca să aibă viață. Ei au înțeles limpede care este voința lui Hristos pentru lumea aceasta, pentru ca ei să aibă viață veșnică, și au pus-o în aplicare. Literatura teologică și maniera de înțelegere a Revelației Persoanei și operei lui Iisus Hristos au pornit de la această paradigmă, astfel încât tradiția care s-a dezvoltat în Biserică s-a numit Tradiție sau Predanie Apostolică. Prin aceasta înțelegem că toată Revelația dumnezeiască s-a continuat ca manieră de înțelegere în același fel ca aceasta apostolică. Astfel, maniera de înțelegere și interpretare, de conștientizare a Revelației dumnezeiești a Bisericii a continuat-o pe cea a Sfinților Apostoli, adică prin felul în care aceștia au receptat Revelația. Felul în care au receptat-o, s-a cristalizat în ceea ce noi numim Sfânta Tradiție, adică ansamblul de informații și acte referitoare la descoperirea lui Dumnezeu și sensul lor unitar esențial pentru viața umană. Sfânta Tradiție este dezvoltarea Tradiției Apostolice în rigorile fiecărei culturi și civilizații. Sfânta Tradiție este perpetuată până astăzi într-un aspect dinamic care întregeste toată învățătura creștină în conformitate unitară perfectă și armonie cu Sfânta Tradiție Apostolică, care rămâne fixă¹⁵.

În ceea ce privește învățătura despre Sfânta Treime, aceasta a fost aceeași dintotdeauna, atât în Sfânta Scriptură, cât și în Tradiția Apostolică. Dar ea a fost dezvoltată și extinsă, în sens explicativ, mai târziu, odată cu literatura teologică patristică.

În literatura apostolică, vedem că învățătura despre Sfânta Treime este sintetic expusă și are o valoare simbolică, adică se mărturisește în contextul afirmării credinței. Ea se leagă, după cum vom vedea, de practica catehetică în Biserica primelor secole, atunci când cei ce sunt chemați la Sfântul Botez trebuie să își dovedească adeziunea la același mod de a crede conform Revelației dumnezeiești. Această practică mărturisitoare are ca motiv cunoașterea Revelației dumnezeiești pentru a exersa libertatea comuniunii cu Dumnezeu în deplină cunoștință¹⁶.

---

¹⁵Pr. prof. dr. Ștefan BUCHIU (coord.), *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, p. 147.

¹⁶ Pr. prof. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 3, în: *Opere Complete*, vol. 12, ed. Basilica, București, 2018, p. 43.

În literatura apologetică, care se remarcă ulterior celei apostolice, vom vedea că învățăturile doctrinare dobândite în mod expozitiv în perioada catehumenatului trebuie justificate în fața spiritului contestatar care vine dinspre alte sisteme religioase sau de gândire. Acestea fiind distincte de Revelația dumnezeiască, puneau sub semnul întrebării în special dogma trinitară, pe care o considerau illogică, așa cum vedem spre exemplu în scrierile lui Origen sau Sf. Justin Martirul. Perioada apologetică este mai prolifică din punct de vedere cantitativ teologic, dar înseamnă și o aprofundare a învățăturii creștine în raport cu celelalte sisteme religioase. Este bine de știut că doctrina creștină se așternea peste un fond de credințe diverse și era uneori acceptată pe temeiul unui sincretism pe care-l avea lumea de atunci. Imperiul Roman, ca și alte centre mari de civilizație, cunoaște coabitarea mai multor sisteme religioase ce erau recunoscute la comun¹⁷. Creștinismul vine peste tot acest corp comun de religii și se pronunță asupra relativității lor. De aceea, dogma Sfintei Treimi a fost cu greu acceptată sau neînțeleasă. Teologia apologetică are în acest sens un anumit caracter explicativ. Sfântul Iustin Martirul și Filosoful dovedește în scrierile sale, un real talent pedagogic de a expune și clarifica doctrina creștină în numitorul logicii comune de atunci. Este remarcabilă în perioada apologetilor o literatură de înaltă ținută intelectuală, dar care nu vine în discontinuitate cu cea apostolică, ci o aprofundează pe aceasta la nivelul categorial al logicii filosofice din acele vremuri.

2. Cuprins

2.1. Argumente din Sfânta Scriptură pentru teologia trinitară

2.1.1. Vechiul Testament

Dogma Trinitară este rezultatul credinței din totdeauna a creștinismului, adică al descoperirii dumnezeiești, făcând parte din Revelația dumnezeiască și manifestată prin ambele sale izvoare: Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție¹⁸.

---

¹⁷ Cf. Ioan RĂMUREANU, Teodor BODOGAE, Milan ȘESAN, *Istoria Bisericii Universale*, ed. IBMBOR; București, 1992, pp. 37-43.

¹⁸ Pr. prof. dr. Ștefan BUCHIU (coord.), *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, p. 272.

În ceea ce privește Revelația de dinainte de întruparea Fiului, adică în Vechiul Testament, găsim multe referințe care atestă descoperirea unui Dumnezeu întreit în Persoane. Aceste referințe sunt directe, dar și indirecte.

2.1.1.1. Referințele directe sunt explicite și sunt întărite de autoritatea Persoanelor Dumnezeiești sau de cea a sfinților prooroci prin care se descoperă. Dintre referințele directe avem următoarele situații:

Teofania de la Stejarul Mamvri: arătarea celor trei bărbați lui Avraam, cărora li se închină, le oferă ospitalitate și-i invită la masă: „Și Domnul S-a arătat iarăși lui Avraam... Atunci ridicându-și ochii săi, a privit și iată trei oameni stăteau înaintea lui. Apoi a zis: „Doamne, de am aflat har înaintea Ta, nu ocoli pe robul Tău!” (*Facere* 18, 1-3).

Vedem cum Avraam atunci când dorește să aducă apa pentru spălarea picioarelor se adresează la plural celor trei bărbați: „Îngăduiți să Vă aduc puțină apă...” (v.4), iar când le oferă ospitalitate, se adresează la singular: „Doamne, de am aflat har înaintea Ta...”. (*Facere* 18, 3) Deci, lui Avraam numai Dumnezeu i s-a putut arăta prin acest grup, pentru că numai El este în trinitate și, în același timp, în unitate.

Cântarea serafimică din capitolul șase al cărții profetului Isaia ne istorisește viziunea pe care a avut-o acesta, în care Domnul Savaot i se arăta șezând pe un tron înalt, înconjurat de serafimi care zburau în jurul Lui, strigând: „Sfânt, Sfânt, Sfânt este Domnul Savaot, plin este tot pământul de mărirea Lui”. (*Isaia* 6, 3) Întreitul „Sfânt, Sfânt, Sfânt” indică un Dumnezeu întreit în persoane, iar „Domnul Savaot” desemnează unitatea ființială a lui Dumnezeu, deci Sfânt este Tatăl, Sfânt este Fiul și Sfânt este Duhul lui Dumnezeu.

2.1.1.2. Referințele indirecte sunt implicite și deductibile din context

Folosirea pluralului în textul ebraic vechi testamentar, referitor la Dumnezeu, indică nu numai autoritatea lui Dumnezeu, adică este menit nu numai să întărească subiectul dumnezeiesc, autor al lucrării creatoare, proniatoare sau mântuitoare, ci este o afirmație explicită prin care înțelegem la propriu triipostazierea lui Dumnezeu.

a. Prima afirmație este cea legată de denumirea lui Dumnezeu: „La început a făcut Dumnezeu cerul și pământul”. (*Facere* 1,1) Denumirea

dată lui Dumnezeu este traducerea ebraicului Elohim care este din punct de vedere gramatical un plural la genul masculin, de la substantivul „El” care înseamnă „Dumnezeu”. Uneori acesta este asociat cu substantivul „Domnul”, adică în ebraică „Elhoi”, care este un substantiv la singular. Folosirea expresiei „Domnul Dumnezeu”, adică „Elhoi Elohim”, indică aici asocierea a două substantive, unul la singular, menit să arate unitatea lucrării dumnezeiești, și unul la plural („Elohim”) care arată caracterul triipostatic al Acestuia.

b. Tot în acest context se observă și referința: „Și a zis Dumnezeu: Să facem om după chipul și asemănarea Noastră”. (*Facere* 1,26) Asemănarea lui Adam, sau a omului, cu Dumnezeu din această referință atrage ideea asemănării nu doar în aspectul singular al lui Dumnezeu, ci în aspectul său trinitar. Deci omul este chip al Sfintei Treimi și tinde spre asemănarea cu Dumnezeu într-un mod comunitar așa cum este Sfânta Treime.

c. „Iată, Adam s-a făcut ca unul din Noi”. (*Facere* 3,22) Folosirea pronumelui personal „Noi” arată o exprimare explicită a lui Dumnezeu despre Sine, că nu este doar o singură persoană.

d. „Veniți să ne pogorâm și să amestecăm pe loc graiul lor” (*Facere* 11, 7). Acesta este un text referitor la Turnul Babel ridicat de oameni din mândrie și exprima o solidaritate spre păcat a oamenilor în opoziție cu unitatea personală a Sfintei Treimi. Folosirea pluralului indică un model de comuniune al Sfintei Treimi în contrast cu unitatea spre mândrie a oamenilor.

e. În cartea profetului Isaia, după atingerea cărbunelui de buze, Domnul a zis: „Pe cine voi trimite și cine se va duce pentru Noi” (*Isaia* 6, 8), de unde vedem destul de limpede, prin folosirea pluralului „Noi”, că Domnul vorbește aici de o pluralitate de persoane în Dumnezeu care au aceeași natură cu El, și anume de Sfânta Treime.

f. Filiația cerească dintre Persoana Tatălui și a Fiului reiese și din următoarele texte: „Tu ești Fiul Meu, Eu astăzi Te-am născut” (*Psalmi* 2, 7). Mesia despre care vorbește Vechiul Testament e o persoană, care e numită uneori Dumnezeu, sau Fiul lui Dumnezeu. Mesia se va naște din

Fecioara (*Isaia* 7, 14), numele Lui va fi: Dumnezeu prea puternic, Părinte al veșniciei, Stăpân al păcii (*Isaia* 9, 5).

g. Tot în Vechiul Testament se vorbește de înțelepciunea lui Dumnezeu și de Cuvântul lui Dumnezeu ca Persoane Dumnezeiești deosebite de Dumnezeu Tatăl, sub aceste numiri Sfinții Părinți înțelegând pe Fiul lui Dumnezeu.

Înțelepciunea lui Dumnezeu e concepută la început ca o însușire (*Iov* 28), dar mai apoi, autorul proverbelor, Isus Sirah, și Înțelepciunea lui Solomon o considera ca o personalitate: „Cu Tine este înțelepciunea care știe faptele Tale și care era de față când ai făcut lumea și care știe ce este plăcut înaintea ochilor Tăi și ce este drept, potrivit poruncilor Tale” (*Sol.* 8, 9; *Sir.* 14, 1-29).

h. Cuvântul lui Dumnezeu (Logos) de asemenea este personificat, aceasta o găsim deosebi în Psalmi: „Prin Cuvântul Domnului cerurile s-au întemeiat și prin Duhul gurii Lui toată podoaba lor” (*Ps.* 33, 6). Calitatea de Cuvânt al lui Dumnezeu atribuită Fiului este foarte importantă pentru teologia creștină și debutează odată cu Evanghelia după Ioan și este dezvoltată ulterior de Părinții Bisericii.

i. Duhul Sfânt, ca Persoană, e amintit în mai puține locuri, dar găsim și locuri din care se vede că El e persoană: „Și și-au învârtoșat inima ca diamantul, ca să nu asculte legea și cuvintele pe care le-a trimis Domnul Savaot prin Duhul Lui, prin graiul proorocilor celor de altădată” (*Zaharia* 7, 12).

2.1.2. Noul Testament (*Mântuitorul Iisus Hristos și Sfinții Apostoli*)

Dogma Sfintei Treimi este o învățătură proprie creștinismului; prin ea ne deosebim categoric de păgânism și de iudaism. Ea reprezintă adevărul prefigurat în Vechiul Testament și descoperit clar și complet în Noul Testament de însuși Fiul lui Dumnezeu întrupat, care e culmea și încheierea Revelației¹⁹. Observăm că monoteismul din Vechiul Testament este afirmat și dezvoltat în Noul Testament prin persoana Fiului lui Dumnezeu.

¹⁹ Pr. Prof. Dr. Dumitru STĂNILAOE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, Ed. IBMBOR, București, 1996, p. 195.

Iisus Hristos nu este un trimis sau un profet, ci este însuși Dumnezeu care a intrat în istorie întrupându-Se. În Noul Testament Dumnezeu se revelează ca Tatăl ce are un Fiu prin naștere și un Duh Sfânt prin purcedere. Textele scripturistice pot fi grupate în trei categorii:

2.1.2.1. Texte în care ni se descoperă existența lui Dumnezeu întreit în Persoane

Credința Bisericii urmează învățăturile Sfinților Apostoli care au propovăduit întotdeauna pe Dumnezeu într-o accepțiune trinitară. Concepția despre Dumnezeu a Sfinților Apostoli se bazează direct pe învățătura Mântuitorului Iisus Hristos care afirmă explicit despre Sine că este Fiu al lui Dumnezeu. De asemenea, această concepție nu reprezintă un dezacord față de cea iudaică monoteistă, care întrevedea într-un mod profetic existența trinitară a lui Dumnezeu. Se cunoaște faptul că anumite școli talmudice recunosc un anumit impas în a comenta teofania de la stejarul Mamvri atunci când Dumnezeu se arată lui Avraam sub forma a Trei Oameni, incluzând acest episod în rândul anghelofaniilor. Această continuitate între Vechiul Testament și Noul Testament cu privire la Dumnezeu Trinitar este întrevăzută la proorocii Vechiului Testament și probabil foarte cunoscută de Sfinții Apostoli, fapt pentru care aceștia îl recunosc pe Mesia ca Fiu al lui Dumnezeu.

Această continuitate a credinței într-un Dumnezeu Trinitar este recunoscută și de majoritatea părinților bisericii, fapt ce a condus la alcătuirea canonului Sfintei Scripturi. Credința într-un Dumnezeu Trinitar a stat la baza continuității dintre Vechiul și Noul Testament.

Textul clasic: „Drept aceea, mergând, învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh” (Matei 28, 19) arată faptul că apostolii erau obișnuiți cu ideea tripersonalității lui Dumnezeu și că propovăduirea în sine avea ca obiect cunoașterea lui Dumnezeu în Treime. Aici sunt amintite cele trei Persoane treimice și într-o anumită ordine. Prin folosirea expresiei „în numele” sunt aduse în realitatea adevărului Persoanele Sfintei Treimi, pentru că ea se folosește numai pentru

persoane²⁰. Conceptul de nume era recunoscut încă din Vechiul Testament prin faptul că Dumnezeu Însuși se făcea cunoscut, era invocat, era lucrător prin numele Său. Deși numele are o valoare aparent nominală, convenientă, Dumnezeu Însuși lucrează la chemarea Numelui Său, Acesta având puterea celui pe care îl denumeste. Cultura iudaică avea foarte bine delimitat conceptul transcendenței lui Dumnezeu, dar în același timp accepta posibilitatea manifestării Acestuia (așa cum vedem în cazul manifestărilor legate de Cortul Sfânt, Chivotul Legii, minunilor din timpul lui Moise sau al profeților) în ciuda transcendenței Lui. Dumnezeu vine și comunică cu omul atunci când este chemat Numele Lui, dând posibilitatea oamenilor de a interacționa cu El. În acest context Domnul Iisus Hristos se adresează ucenicilor trimițându-i la propovăduire în numele Sfintei Treimi.

La Bunavestire, atunci când arhanghelul Gavriil îi spune Sfintei Fecioare Maria: „Duhul Sfânt se va pogori peste tine și puterea Celui Preaînalt te va umbri, pentru aceea și sfântul care se va naște din tine, Fiul lui Dumnezeu se va chema” (*Luca* 1, 35), este arătată prezența celor trei Persoane ale Sfintei Treimi care „participă la taina întrupării Fiului care se face om”²¹, iar „Omul” care se va naște se va chema Fiul lui Dumnezeu, adică Unul din Treime²².

Teofania de la Botezul Domnului este un eveniment al arătării Sfintei Treimi: „Iar botezându-Se Iisus, când ieșea din apă, îndată cerurile s-au deschis și Duhul lui Dumnezeu s-a văzut pogorându-Se ca un porumbel și venind peste El. Și iată glas din ceruri zicând: „Acesta este Fiul Meu cel iubit, întru Care am binevoit” (*Matei* 3, 16-17). Aici se descoperă clar cele trei Persoane ale Sfintei Treimi: Tatăl, care întărește prin glasul Său din cer – „Acesta este Fiul Meu cel iubit”, Duhul Sfânt se pogoară peste Iisus în chip de porumbel, Fiul, deși fără de păcat, primește botezul de la Ioan²³.

²⁰ Pr. Dr. Ioan MIRCEA, *Dicționar al Noului Testament*, Ed. IBMBOR, București, 1984, p. 67.

²¹ † DANIEL, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, *Iisus Hristos – Chipul Dumnezeului Celui nevăzut arătat în Duhul Sfânt*, în: *Teologie și Viață*, LXXVII, (2001), nr. 1-7, p. 25.

²² Pr. Dr. Ioan MIRCEA, *Dicționar al Noului Testament*, Ed. IBM al BOR, București, 1984, p. 67.

²³ Pr. Dr. Ioan MIRCEA, *Dicționar al Noului Testament...*, p. 64.

La Schimbarea la Față, în prezența lui Petru, Iacov și Ioan, Iisus vorbind cu Moise și Ilie, „iată un nor luminos i-a umbrit pe ei și iată glas din nor zicând: Acesta este Fiul Meu Cel iubit, în Care am binevoit, pe Acesta ascultați-L” (Matei 17, 5). De asemenea și aici este arătată întreaga Sfântă Treime: nor luminos – semn al prezenței Duhului Sfânt, glasul – prezența Tatălui și Hristos – Cel care a pnevmatizat trupul cel înviat, trecând prin ușile încuiate²⁴. Această realitate a prezenței Sfintei Treimi arătată pe Tabor ucenicilor devine o arvună a veacului ce va să vină.

Binecuvântarea apostolică „Harul Domnului nostru Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu (Tatăl) și împărtășirea Duhului Sfânt să fie cu voi cu toți” (2 Corinteni 13, 13) este reluată în cultul creștin și are o profundă semnificație liturgică. Ea este o mărturisire de credință asumată și propovăduită. Aici, cele trei Persoane ale Sfintei Treimi apar distincte, nu numai cu numele, dar și după lucrările lor specifice: Tatăl este izvorul dragostei și al harului pe care le recâștigă Fiul și pe care ni-le împărtășește Duhul Sfânt prin Biserică²⁵.

2.1.2.2. Texte în care ni se vorbește separat numai despre o Persoană a Sfintei Treimi

În continuare vom prezenta câteva texte unde ni se vorbește direct despre una dintre Persoanele Sfintei Treimi, context din care deducem întreaga Sfântă Treime.

a. Persoana Tatălui

Noul Testament conține nenumărate texte în care este luată separat Persoana Tatălui, atribuindu-I-se lucrări dumnezeiești și evidențiind proprietatea personală de a fi nenăscut.

Persoana Tatălui este afirmată în raport cu Persoana Fiului, nu doar într-un sens metaforic așa cum afirmăm că Dumnezeu este Părinte al întregii creații. Calitatea părintească a lui Dumnezeu afirmată în Sfânta

---

²⁴ Pr. Prof. Dr. Isidor TODORAN, Arhid. Prof. Dr. Ioan ZĂGREAN, *Manual de Teologie Dogmatică*, ed. Renașterea, Cluj-Napoca, p. 116.

²⁵ Pr. Prof. Dr. Isidor TODORAN, Arhid. Prof. Dr. Ioan ZĂGREAN, *Manual de Teologie Dogmatică*, p. 117.

Scriptură este expresia credinței că Dumnezeu nu este Tată doar față de creație, ci mai ales față de Fiul, adică din veșnicie²⁶. Acest fapt este adeverit de numeroasele referințe ale Mântuitorului Iisus Hristos la caracterul său filial față de Dumnezeu. Din punct de vedere logic, la evrei exista credința că dacă cineva se naște din Dumnezeu este deoființă cu El, fapt afirmat și despre Hristos: „susține că este Fiu al lui Dumnezeu, făcându-Se pe Sine deopotrivă cu Dumnezeu” (*Ioan 5, 18*)²⁷. Deoființimea este afirmată deci în mod explicit de contestatarii lui Hristos, de aceea, în ulteriorul conflict al arianismului, această mărturie, din gura contestatarilor este demnă de acceptat ca argument pentru unitatea de ființă a Persoanelor Sfintei Treimi.

Mărturiile lui Hristos, în acest sens, sunt foarte numeroase, încât ele constituie baza propovăduirii Evangheliei. Părintele Dumitru Stăniloae afirmă că aceste mărturii ale lui Hristos despre Sine ca Fiu al lui Dumnezeu nu sunt făcute explicit la persoana Fiului, adică nu au în vedere Persoana Fiului, ci pun în evidență Persoana Tatălui Ceresc. Deci Fiul Se afirmă pe Sine ca Fiu al lui Dumnezeu prin mărturisirea Persoanei Tatălui ceresc, care îi dăruiește toate ale Sale, care „este întru El”, cu care este „Una”, care i-a făcut cunoscut totul Fiului, care își manifestă voința prin Fiul, iar Fiul spune cuvintele Lui. De asemenea, Fiul este suspus Tatălui Ceresc și face tot ce îi este încredințat. Din aceste mărturii rezultă clar că mesajul central al propovăduirii Fiului este constituit de relația Sa cu Tatăl, mai precis de dezvăluirea Persoanei Acestuia. De asemenea, Persoana Fiului pune în evidență și Persoana Duhului Sfânt, pe care o numește Mângâietor și care întregeste opera Sa de mântuire a oamenilor.

---

²⁶ Pr. prof. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. 1, ed. Basilica, p. 294.

²⁷ Cf. Sf. CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Despre Sfânta Treime*, col. PSB, vol. 40, ed. IBMBOR, București, 1994, pp. 47-65. În lucrarea sa, Sf. Chiril arată cum trebuie înțeles termenul „născut”, atât din punct de vedere logic, adică epistemologic, dar și din punct de vedere real. Distincția aceasta arată caracterul convenient al denumirii de născut, dar nu și caracterul ireal al acestui termen, deoarece se poate insinua că denumirea de „născut” referitoare la Fiul în raport cu Tatăl poate avea un sens impropriu. Sf. Chiril face această distincție pentru a sublinia insuficiența limbajului și a percepției umane a realității relației dintre Tatăl și Fiul.

Teologia ortodoxă actuală pune în evidență această relație dintre Fiul și Duhul Sfânt în contextul apariției Bisericii, deoarece lucrarea întregitoare a Duhului Sfânt delimitează momentul apariției Bisericii.

Dintre mărturiile Mântuitorului Hristos despre Sfânta Treime, sau despre una din Persoanele Sfintei Treimi, amintim doar câteva: „Deci, nu duceți grijă, spunând: Ce vom mânca, ori ce vom bea, ori cuce ne vom îmbrăca?... Știe doar Tatăl vostru Cel ceresc că aveți nevoie de ele” (*Matei* 6, 31-32). De asemenea, Sfânta Evanghelie după Ioan arată un întreg raport al Fiului Omului cu Tatăl Ceresc și pune în evidență propriu-zis dogma Sfintei Treimi. Existența unui Tată ceresc arată că are implicit un Fiu și existența Sfântului Duh ca persoana distinctă raportată la Tatăl și la Fiul, Îl arată ca o Persoană distinctă de asemenea. Astfel, mesajul implicit al Evangheliei include propovăduirea lui Dumnezeu trinitar.

O altă mărturie importantă este chiar rugăciunea Tatăl nostru, unde Domnul Iisus Hristos arată Persoana Tatălui ca destinatar al rugăciunii neamului omenesc. Din acest motiv, cea mai bună formă de a ne ruga Îl are în centrul adresării pe Tatăl Ceresc. Normativitatea acestei rugăciuni este un argument pentru evidențierea lui Dumnezeu în calitate de Tată, atât al neamului omenesc, cât mai ales al Fiului Omului. Rugăciunea Tatăl nostru este o prelungire a filiației Cuvântului prin har către oameni.

„Deci voi așa să vă rugați: Tatăl nostru, Care ești în ceruri, sfințească-se numele Tău...” (*Matei* 6, 9)²⁸.

b. Persoana Fiului

Plecând numai de la pronunțarea cuvântului „Fiu” vedem că El este o Persoană distinctă de Tatăl, care este născut din veci din Tatăl și posedă aceeași ființă, aceleași lucrări și aceleași atribute ca și Tatăl. Acestea le putem vedea și din conținutul unor texte cum ar fi: „... Acesta este Fiul Meu cel iubit întru Care am binevoit” (*Matei* 3, 17), fiind unul dintre cele mai puternice argumente folosite împotriva ereticilor, că Iisus Cel care se botează este Fiul Său, pe Care trebuie să-L recunoaștem ca

---

²⁸ Pr. Prof. Dr. Isidor TODORAN, Arhid. Prof. Dr. Ioan ZĂGREAN, *Manual de Teologie Dogmatică*, p. 117.

Dumnezeu-Fiul²⁹. Propovăduirea Mântuitorului Iisus Hristos are ca scop scoaterea în evidență a calității de Fiul. Aceasta arată continuitatea ființială dintre Tatăl și Fiul și implicit faptul că Fiul este Dumnezeu asemenea Tatălui. Calitatea de Fiul este una veșnică, atemporală și de aceea se spune că Fiul este născut mai înainte de veci. Evanghelia propovăduită de Domnul nostru Iisus Hristos are ca obiectiv cunoașterea lui Dumnezeu ca Tată în raport cu Fiul Unul Născut și ca Fiul în raport cu Tatăl Ceresc. De aceea referințele sunt reciproce, de la Fiul la Tatăl și de la Tatăl către Fiul. Avem multe texte în Noul Testament în care Fiul nu se pune pe Sine în evidență, ci este mărturisit de Tatăl, și De asemenea în care Tatăl Însuși mărturisește pe Fiul astfel încât se depășește mărturia omenească despre Dumnezeirea lui Hristos și avem parte de o veritabilă revelație a Dumnezeirii Lui prin glasul Tatălui.

Această mărturie a Tatălui se manifestă atât direct, așa cum vedem în momentul botezului Domnului de la Iordan sau la Schimbarea la Față, cât și indirect, prin inspirație, așa cum vedem în mărturia Sfântului Apostol Petru: „Răspunzând Simon Petru a zis: Tu ești Hristosul, Fiul lui Dumnezeu Celui viu” (*Matei* 16, 16). După această mărturie însuși Domnul Iisus Hristos spune că „nu trup și sânge ți-a descoperit ție acestea, ci Tatăl Meu care este în ceruri” (*Matei* 16, 17). Alte mărturii le avem indirect tot prin inspirație, în cazul unor vindecări, precum cea a orbului din naștere, a slugii sutașului, a celor zece leproși, precum și în cazul convorbirii cu Nicodim.

c. Persoana Sfântului Duh

Este evidențiată în Sfânta Scriptură a Vechiului Testament prin faptul că Dumnezeu este perceput ca fiind Duh: „Duhul Domnului se purta pe deasupra apelor”. De asemenea transcendența lui Dumnezeu reclama înțelegerea Lui într-un registru spiritual. Dacă Dumnezeu devansează tot ceea ce există prin Ființa Sa, înseamnă că Acesta este Duh. Spiritualitatea lui Dumnezeu este pusă în evidență analogic de spiritualitatea Îngerilor, care spre deosebire de cea a lui Dumnezeu care este

---

²⁹ Pr. Prof. Dr. Isidor TODORAN, Arhid. Prof. Dr. Ioan ZĂGREAN, *Manual de Teologie Dogmatică*, p. 117.

necreată și infinită, este creată și relativă³⁰. Arătările îngerești din Vechiul Testament arată spiritualitatea lui Dumnezeu într-un chip simbolic.

În cazul profeților Vechiului Testament care vestesc întruparea Cuvântului se observă o referință la caracterul spiritual al lui Dumnezeu și explicit la existența personală a lui Dumnezeu ca Duh Sfânt așa cum vedem la Prorocul Ioil: „Duhul Domnului este peste mine...”.

În Noul Testament găsim mărturii explicite ale persoanei Duhului Sfânt, ca distinctă de a Fiului și a Tatălui, dar deoființă cu Acestea³¹. În iconomia Sfintei Treimi, Iisus Hristos primește trup (σάρξ) din sânul Sfintei Fecioare Maria prin lucrarea Duhului Sfânt: „... îngerul i-a zis (*Fecioarei Maria*): Duhul Sfânt Se va pogorâpeste tine...” (Lc. 1,35), care este o persoană reală, purcede din veci din Tatăl, fiind distinctă de persoana Tatălui și cea a Fiului, și care e trimis în lume: „Dar Mângâietorul, Duhul Sfânt pe Care-L va trimite Tatăl, în numele Meu, Acela vă va învăța toate și vă va aduce aminte...” (In. 14, 26)³². „Iar dacă Eu cu Duhul lui Dumnezeu scot pe demoni, iată a ajuns la voi împărăția lui Dumnezeu” (Matei 12, 28).

Despre raportul dintre Persoana Duhului Sfânt și celelalte Persoane ale Sfintei Treimi vorbește Însuși Domnul nostru Iisus Hristos care spune că purcede de la Tatăl, dar că în planul economiei se manifestă în continuitate cu lucrarea Fiului. Această concepție a provenienței persoanei Duhului Sfânt exclusiv din Tatăl, așa cum observăm la Ioan 14,26, este aprofundată de mai mulți Părinți ai Bisericii, în special de Sfântul Grigorie Teologul care spune că purcederea Duhului din Tatăl este un act de ființă și este din veșnicie. De asemenea, această concepție nu este nouă, sau inovată de Sf. Grigorie Teologul, ci reprezintă crezul dintotdeauna al Bisericii începând cu Sf. Apostoli și întărit de mărturia simbolului Niceo-Constantinopolitan.

---

³⁰ Cf. Pr. prof. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, ed. Basilica, p. 438.

³¹ Cf. Sf. VASILE CEL MARE, *Despre Sfântul Duh*, col. PSB, vol. 12, ed. IBMBOR, București, 1998, pp. 40-42.

³² Pr. Prof. Dr. Isidor TODORAN, Arhid. Prof. Dr. Ioan ZĂGREAN, *Manual de Teologie Dogmatică*, p. 117.

Sfântul Vasile cel Mare, un teolog învățat al vremii sale, apără credința că Duhul Sfânt este o Persoană distinctă a Sfintei Treimi, deoființă cu Tatăl din care purcede și cu Fiul peste care se odihnește ca om. Contrar acestora, se dezvoltă ulterior în teologia creștinismului occidental dubla proveniență a Persoanei Duhului Sfânt prin purcederea și de la Tatăl și de la Fiul; învățătură greșită neconformă cu revelația Dumnezeiască, cunoscută sub numele de Filioque. Aceasta a fost cunoscută încă din primul mileniu și combătută de către teologia ortodoxă în special prin opera Sfântului Fotie cel Mare al Constantinopolului.

2.1.2.3. Texte care mărturisesc unitatea de ființă sau raportul dintre Persoane

Găsim în Noul Testament și texte în care este mărturisită unitatea de ființă, voință, lucrări și atribute a Persoanelor Sfintei Treimi, prin care ne este arătată consubstanțialitatea, deoființimea și egalitatea Lor. De asemenea ne este arătat că nu sunt trei dumnezei, ci un singur Dumnezeu care are o singură ființă, o singură voință și o singură lucrare – este Dumnezeu-Treime. Astfel de texte sunt: „Iar Eu și Tatăl Meu una suntem” (Ioan 10, 30), „Tatăl este întru Mine și Eu în Tatăl” (Ioan 10, 38). Pe temeiul acestora învățătura de credință ortodoxă afirmă că persoanele Sfintei Treimi au aceeași ființă, voință și lucrare, încât ceea ce este propriu unei persoane este propriu și celorlalte două. Despre acest tip de unitate de voință vorbește Sfântul Maxim Mărturisitorul atunci când combate erezia hristologică monotelită. De asemenea, fiecare Persoana a Sfintei Treimi coparticipă la lucrările celorlalte două, astfel încât toate lucrările sunt comune, principiu numit în teologia actuală „apropriere”: „Tatăl Meu până acum lucrează și Eu lucrez...”

Prezența personală a Fiului implică și prezența Tatălui așa cum afirmă textul: „Cine m-a văzut pe Mine...”, arătând inseparabilitatea personală în Sfânta Treime. Astfel, caracterul creator atribuit Persoanei Tatălui devine atribuit și Fiului și Duhului Sfânt, caracterul mântuitor atribuit Fiului este propriu și Tatălui și Duhului Sfânt; iar lucrarea sfințitoare a Duhului Sfânt aparține de asemenea celorlalte două Persoane ale Sfintei Treimi.

2. 2. Teologia trinitară în epistolele pauline

Trimiterile sunt atât directe către Persoanele Sfintei Treimi în epistolele pauline cât și indirecte, folosind numele persoanelor separat.

În general, teologia Sfântului Apostol Pavel este îndreptată către afirmarea mesianității lui Iisus Hristos, adică către afirmarea dumnezeirii Lui. Acest fapt presupune implicit afirmarea Lui ca Fiu al lui Dumnezeu Tatăl, Fiu din veci care se naște ca Om, făcându-se Fiul Omului. Afirmarea dumnezeirii Lui se face prin conferirea unor calități creatoare specifice lui Dumnezeu în cultura iudaică și Legea lui Moise, așa cum rezultă din: „Pentru că de la El și prin El și întru El sunt toate. A Lui să fie mărirea în veci. Amin!” (*Romani* 11, 36). Se poate face o paralelă între această viziune a Sfântului Pavel referitoare la Fiul ca Logos Creator și prologul Evangheliei după Ioan, unde Fiul este modelul întregii creații. Calitatea de Creator atribuită Tatălui este atribuită și Fiului, arătând o participare personală a Acestuia, ceea ce subliniază dumnezeirea Lui.

Alteori, Sfântul Apostol Pavel subliniază lucrarea Fiului care împlinește voința Tatălui, arătând că are o misiune în lume pe care o urmează în chip ascultător și desăvârșit³³. Aceste referințe pun în evidență misiunea Fiului dată de Tatăl, arătând printr-un raport de supunere față de El filiația după dumnezeire care se împlinește și omenește. Domnul Iisus Hristos este cel: „Care a fost rânduit Fiu al lui Dumnezeu întru putere, după Duhul sfințeniei, prin învierea Lui din morți, Iisus Hristos, Domnul nostru” (*Romani* 1, 4).

Se poate întrevede în mod aparent o anumită subordonare a Fiului față de Tatăl, fapt ce contravine deoființimii, așa cum rezultă din tradiția Bisericii³⁴, însă în acest caz este vorba de slujirea smerită a Fiului pentru mântuirea lumii. De aceea în unele texte ale Sfântului Apostol Pavel se observă că Fiul suportă aparent într-un mod pasiv voința proniatoare a Tatălui, dar în aceste cazuri nu este vorba de o participare silită a Fiului ca om la voința Tatălui, ci de o împreună voință între Tatăl și Fiul. „Iar dacă

³³Sf. CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Despre Sfânta Treime*, pp. 119-120.

³⁴ Cf. Pr. prof. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, ed. Basilica, p. 297.

Duhul Celui ce a înviat pe Iisus din morți locuiește în voi, Cel ce a înviat pe Hristos Iisus din morți va face vii și trupurile voastre cele muritoare, prin Duhul Său care locuiește în voi” (*Romani* 8, 11). În textul anterior se observă nu doar un raport între Tatăl și Fiul ci și prezența personală a Duhului Sfânt care este împreună lucrător cu Tatăl și cu Fiul, și care se dăruiește membrilor Bisericii. Această idee o regăsim în mult texte pauline referitoare la persoana Duhului Sfânt, care este legată de misiunea Fiului³⁵. Duhul Sfânt continuă lucrarea sfințitoare din persoana lui Hristos asupra tuturor celor care sunt recapitulați în persoana lui Hristos, adică în Biserică. De aceea Duhul Sfânt este numit adesea Duh al Fiului sau al lui Iisus Hristos. Deci, contrar aparențelor, aceasta expresie care atestă asocierea dintre Duhul Sfânt și Fiul nu este un argument pentru susținerea învățăturii adaosului Filioque, adică că Duhul Sfânt porcede și de la Fiul, ci că lucrarea Duhului și a Fiului este unică, complementară.

Despre Persoana Duhului Sfânt, Sfântul Apostol Pavel amintește într-un chip articulat ca fiind distinctă, alături de celelalte Persoane ale Sfintei Treimi și deoființă cu Acestea. Însă Sf. Apostol Pavel nu insistă asupra unor raporturi intratrinitare la nivel dogmatic, precum Sfinții Părinți care articulează Dogma Sfintei Treimi, ci asupra raporturilor de economie a Persoanelor Sfintei Treimi, pentru mântuire. De aceea, Sfântul Duh este afirmat ca persoană distinctă în contextul lucrării de mântuire, implicit în contextul Bisericii ca spațiu al mântuirii.

„Ca să fiu slujitor al lui Iisus Hristos la neamuri, slujind Evanghelia lui Dumnezeu, pentru ca prinosul neamurilor, fiind sfințit în Duhul Sfânt, să fie bine primit” (*Rm.* 15, 16). Precum se observă, Duhul Sfânt are o lucrare sfințitoare peste membrii Bisericii, conferindu-le acestora chiar calitatea de membru al Bisericii. În acest context, dobândirea Duhului Sfânt este un scop al vieții creștine, așa cum va afirma mai târziu, Sfântul Serafim de Sarov. Toate îndemnulile sale la evlavie și la păstrarea curăției sufletești au ca scop comuniunea cu Duhul Sfânt „Dar vă îndemn, fraților, pentru Domnul nostru Iisus Hristos și pentru iubirea Duhului Sfânt, ca împreună cu mine să luptați în rugăciuni către Dumnezeu

---

³⁵ Cf. Sf. CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Despre Sfânta Treime*, pp. 119-123.

pentru mine...” (*Romani* 15, 30) Asemenea și alte texte ale Sfântul Apostol Pavel amintesc același lucru: „Căci cine dintre oameni le știe pe cele ale omului, în afară de duhul omului, care este în el? Așa și cele ale lui Dumnezeu, nimeni nu le-a cunoscut, în afară de Duhul lui Dumnezeu. Dar noi nu duhul lumii l-am primit, ci Duhul Cel de la Dumnezeu, ca să cunoaștem cele prin har dăruite nouă de Dumnezeu; pe care le și grăim, nu în cuvinte învățate din înțelepciunea omenească, ci în cuvinte învățate de la Duhul Sfânt, pe cele duhovnicești supunându-le spre judecata celor ce sunt duhovnicești” (*1 Corinteni* 2, 11-13).

O altă dovadă a credinței Bisericii în Sfânta Treime o regăsim și în formulele de salut sau binecuvântare adresate comunităților nou înființate unde erau biserici vii a căror caracteristică era credința în Sfânta Treime. În acestea observăm că păstrarea adevărului trinitar era o condiție pentru a rămâne în Biserică, și pentru Biserică de a rămâne în unitatea Bisericii celei Una. Binecunoscuta formulă „Har vouă și pace de la Dumnezeu, Tatăl nostru, și de la Domnul nostru Iisus Hristos!” (*1 Corinteni* 1, 3).

„Pavel, apostol nu de la oameni, nici prin om, ci prin Iisus Hristos și prin Dumnezeu-Tatăl Care L-a înviat pe El din morți, și toți frații care sunt împreună cu mine, Bisericilor Galatiei: Har vouă și pace de la Dumnezeu-Tatăl și de la Domnul nostru Iisus Hristos” (*Galateni* 1, 1-3).

„Pavel, apostol al lui Iisus Hristos prin voința lui Dumnezeu, sfinților care sunt în Efes și credincioșilor întru Hristos Iisus: Har vouă și pace de la Dumnezeu, Tatăl nostru, și de la Domnul Iisus Hristos! Binecuvântat fie Dumnezeu și Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, Cel ce, întru Hristos...” (*Efesenii* 1, 1-3).

„Har vouă și pace, de la Dumnezeu, Tatăl nostru, și de la Domnul Iisus Hristos.” (*Filipeni* 1, 2) arată că credința în Sfânta Treime era o pecete a identității creștine și de aceea este și o condiție a ei.

Despre dumnezeirea Fiului se vorbește adesea în scrisorile pauline, unde se arată că credința în Sfânta Treime este revelată prin Persoana Fiului. De aceea avem multe texte care pun în evidență relația dintre Fiul și Tatăl atât într-un plan al economiei dumnezeiești dar și într-un plan triadologic. „Totuși pentru noi este un singur Dumnezeu, Tatăl, din Care sunt toate și întru Care suntem noi, și un singur Domn, Iisus Hristos, prin

Care sunt toate și prin care suntem noi” (1 Corinteni 8,6). Autoritatea Fiului pune în evidență autoritatea Tatălui și totodată Persoana acestuia ca Principiu al dumnezeirii³⁶. Sigur că această idee este reluată în perioada patristică, atunci când se pune problema raporturilor persoanelor Sfintei Treimi și unde vedem că dumnezeirea este comunicată de către Tatăl către Fiul prin naștere și către Duhul Sfânt prin purcedere.

„Iar Cel ce-n Hristos ne întărește pe noi împreună cu voi și ne-a uns este Dumnezeu, Care Și-a și pus pecetea pe noi și adat arvuna Duhului în inimile noastre (2 Corinteni 1, 21-22).

Concepția trinitară a primilor creștini era una foarte precisă și vie, și era reflectată în Biserică. De aceea modul în care este înțeleasă Biserica dezvăluie modul în care este păstrată Dogma Trinitară și că la baza concepției ecleziologice stă credința în Sfânta Treime. Texte din epistolele pauline arată că Sfânta Treime este un model pentru Biserică și că unitatea Sfintei Treimi este reflectată de unitatea Bisericii³⁷. „Voi arătați că sunteți scrisoare a lui Hristos încredințată slujirii noastre, scrisă nu cu cerneală, ci cu Duhul Dumnezeului Celui-Viu, nu pe table de piatră, ci pe tablele de carne ale inimii. Și o astfel de încredințare avem noi prin Hristos față de Dumnezeu” (2 Corinteni 2, 3-4).

„Mulțumire fie-I adusă deci lui Dumnezeu, Celui ce pururea ne face biruitori întru Hristos, și prin noi descoperă-n tot locul mireasma cunoștinței Sale! Pentru că noi Îi suntem lui Dumnezeu bună mireasmă a lui Hristos între cei ce se mântuiesc și-ntre cei ce pier” (2 Corinteni 2, 14-15).

De asemenea, unitatea Bisericii mai este înțeleasă și printr-o lucrare specială a Sfântului Duh, care se manifestă nemijlocit în Biserică dăruind roadele lucrării lui Hristos în toți cei credincioși. Acest lucru se remarcă în continuitatea evenimentului Cincizecimii, atunci când Duhul Sfânt s-a pogorât peste comunitatea Sfinților Apostoli, făcând să ia naștere Biserica în chip văzut³⁸. Dacă la răstignirea Domnului nostru Iisus Hristos, vorbim despre întemeierea Bisericii în chip nevăzut, după pogorârea Duhului Sfânt vorbim despre întemeierea Bisericii în chip văzut, adică

³⁶ Pr. Ștefan BUCHIU (coord.), *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, pp. 334-336.

³⁷ Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 2, pp. 201-202.

³⁸ *Ibidem*, p. 202.

vorbind despre o comunitate a celor în care se răspândește Iisus Hristos Însuși ca persoană³⁹. Această conștiință a întemeierii Bisericii văzute odată cu pogorârea Duhului Sfânt, precum și lucrarea permanentă a Acestuia în Biserică, unde însăși Biserica este rezultatul lucrării permanente a Lui se întrevește și în textele Sfântului Apostol Pavel. Putem observa o credință în Sfânta Treime a primilor creștini, reprezentată chiar de motivația afilierii lor la Sfânta Biserică. „Că prin El avem și unii și alții apropierea către Tatăl, într-un Duh” (*Efesenii* 2,18).

„Să nu întristați Duhul cel Sfânt al lui Dumnezeu, întru Care ați fost pecetluitți pentru ziua răscumpărării” (*Efesenii* 4, 30).

O altă idee dogmatică importantă care pune în evidență raportul dintre Tatăl și Fiul este chiar binecunoscutul text: „Gândul acesta să fie în voi care era și în Hristos Iisus, Care, Dumnezeu fiind în chip, n-a socotit o știrbire a fi El întocmai cu Dumnezeu, Ci S-a deșertat pe Sine, chip de rob luând, făcându-Se asemenea oamenilor, și la înfățișare aflându-Se ca un om, S-a smerit pe Sine, ascultător făcându-Se până la moarte, și încă moarte pe cruce. Pentru aceea, și Dumnezeu L-a preainălțat și I-a dăruit Lui nume, care este mai presus de orice nume.” (*Filipeni* 2, 5-11), din care se desprinde noțiunea de deșertare sau de smerenie a Fiului în lucrarea sa mântuitoare și-n ascultare de persoana Tatălui. Chenoza Fiului lui Dumnezeu presupune un raport intratrinitar manifestat în iconomia dumnezeiască⁴⁰. Caracterul de jertfă a lui Hristos se înțelege prin împlinirea ascultării față de Tatăl. Distincția aceasta de lucrare a Fiului întrupat și ascultare față de Tatăl era binecunoscută de către Sfântul Apostol Pavel.

2.3. Teologia trinitară la Părinții Apostolici

2.3.1. Didahia celor 12 Apostoli

Didahia celor 12 Apostoli este o scriere foarte timpurie, care pune în evidență felul în care era organizat creștinismul în perioada apostolică. Aceasta are ca autori pe Sfinții Apostoli sau persoane care au stat în preajma acestora, deci originea acesteia are o bază profund apostolică.

---

³⁹*Ibidem*, pp. 202-203.

⁴⁰ Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. 2, pp. 68-69.

Aceasta afirmă în mod evident specificul credinței creștine în Dumnezeu întreit în persoane.

În capitolul 7 al Didahiei se vorbește despre felul în care se făcea Botezul în Biserica primară și anume: „Cu privire la botez, așa să botezați: botezați în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh în apă proaspătă... Dacă nu ai de ajuns nici una nici alta, toarnă pe cap de trei ori apă în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh”⁴¹. Credința în Sfânta Treime reprezenta o condiție a acceptării în comunitatea creștină prin Sfântul Botez. Mărturisirea de credință în Sfânta Treime reprezenta un act de adeziune autentică către comunitatea creștină și era formulată de fiecare dată în lucrarea Sfintelor Taine, prin rostirea acesteia într-o formulă ce întărea actul de credință.

Tot în Învățătura a celor 12 Apostoli, găsim detaliile cu privire la săvârșirea Sfintei Euharistii în numele Domnului nostru Iisus Hristos: „Cu privire la frângerea pâinii: Îți mulțumim Ție, Părintele nostru, pentru viața și cunoștința, pe care ne-ai făcut-o cunoscută nouă prin Iisus, Fiul Tău. Ție slava în veci”⁴². Împărtășirea cu Trupul lui Hristos era considerată cea mai mare formă de comuniune cu Acesta, fapt care includea și mărturisirea dumnezeirii Sale. Dumnezeirea lui Iisus Hristos este afirmată adesea în teologia biblică și patristică prin referința la filiația Sa cerească, mai înainte de veci. Deci, ori de câte ori găsim o afirmație despre filiația dumnezeiască a Cuvântului, acest fapt implică și mărturisirea dumnezeirii Lui, așa cum vedem în textul anterior citat.

2.3.2. *Sfântul Clement Romanul*

Sfântul Clement Romanul este un autor cu profunde referințe hristologice, care privesc dumnezeirea Fiului, nașterea Acestuia din veci din Tatăl și credința în Sfânta Treime. Aceste lucruri sunt întărite prin unitatea lucrării apostolice și sunt păstrate în mod fidel, ca un tezaur revelat. Autenticitatea lor este argumentată de Sfântul Clement pe baza unei Tradiții nu doar umane, ci în primul rând a prezenței Duhului Sfânt

---

⁴¹Didahia celor 12 Apostoli, 7, 1, în: *Scrierile Părinților Apostolici*, p. 29.

⁴²Didahia celor 12 Apostoli, 9, 3, p. 29.

în oameni. Așa rezultă din capitolul 42, al primei epistole către Corinteni: „Apostolii primind, deci, poruncă, încredințați fiind prin învierea Domnului Iisus Hristos și având încredere în cuvântul lui Dumnezeu, au ieșit cu adevărarea Duhului lui Dumnezeu, binevestind că are să vină împărăția lui Dumnezeu”⁴³.

De asemenea, Sfântul Clement plasează și Persoana Duhului Sfânt în raport iconomic cu Persoana Fiului lui Dumnezeu: „Viu este Dumnezeu și viu este Domnul Iisus Hristos și Duhul cel Sfânt, credința și nădejdea celor aleși...”⁴⁴, arătând prin aceasta unitatea mântuirii ca o lucrare completă a Sfintei Treimi.

Mântuirea este concepută de acesta ca o lucrarea trinitară, unde Persoana Duhului Sfânt continuă opera lui Hristos, prin adunarea tuturor mădularilor Bisericii în Trupul Său, fapt pentru care se întreabă retoric: „Nu avem oare un singur Dumnezeu și un singur Hristos și un singur Duh al harului, revărsat peste noi și o singură chemare în Hristos?”⁴⁵

Sfântul Clement poate concentra întreaga credință creștină, într-un mod sintetic, dar pe alocuri dezvoltă într-un plan eclesiologic aceste dogme. Iisus Hristos este prezent în Biserică pentru că Biserica însăși este o prelungire a lui Hristos în oameni și, de aceea, El este Judecător al tuturor. „Fraților, așa trebuie să gândim de Iisus Hristos, ca de Dumnezeu, ca de „Judecătorul viilor și al morților”⁴⁶.

Iisus Hristos este ușa care conduce către Tatăl deoarece „am cunoscut prin El pe Tatăl adevărului. Și care este cunoștința, care ne duce la Tatăl adevărului, decât a nu te lepăda de Iisus Hristos, prin Care L-am cunoscut pe Tatăl”⁴⁷. Acest lucru este relevant pentru că adevărata cunoștință despre Dumnezeu este facilitată prin Persoana lui Iisus Hristos.

---

⁴³Sf. CLEMENT ROMANUL, *Epistola 1 către Corinteni*, XXXLII, în: *Scrierile Părinților Apostolici*, col. PSB, vol. 1, ed. IBMBOR, 1979, p. 68.

⁴⁴*Scrierile Părinților Apostolici*, capitolul 58, 2.

⁴⁵Sf. CLEMENT ROMANUL, *Epistola 1 către Corinteni*, 1, 6, în: *Scrierile Părinților Apostolici*, p. 70.

⁴⁶Sf. CLEMENT ROMANUL, *Epistola 2 către Corinteni*, 1, 1, în: *Scrierile Părinților Apostolici*, p. 94.

⁴⁷Sf. CLEMENT ROMANUL, *Epistola 2 către Corinteni*, 3, 1, p. 95.

Părintele Dumitru Stăniloae amintește faptul că Persoana lui Hristos este punctul culminant al Revelației, pentru că toată cunoștința despre Dumnezeu Tatăl este descoperită prin El. Rolul lui Mesia este pus în evidență de exprimarea trimiterii lui în lume, sau de mandatar al Tatălui. Rolul de trimis arată că destinația omului este „Singurul Dumnezeu nevăzut, Tatăl adevărului, Cel ce ne-a trimis pe Mântuitorul și Începătorul nestrăciunii, prin Care ne-a arătat nouă și adevărul și viața cea cerească, Lui slava în vecii vecilor, Amin!”⁴⁸.

Sf. Clement insistă pe acest caracter eclesiologic reflectat de dogma Sfintei Treimi, îndemnându-i pe credincioși să dea credit Bisericii: „Deci, fraților, dacă vom face voia lui Dumnezeu, Tatăl nostru, vom face parte din Biserica cea dintâi, cea duhovnicească, cea creată înainte de soare și de lună; ... Biserica care era duhovnicească, s-a arătat în trupul lui Hristos, arătându-ne că dacă cineva din noi va păstra Biserica în Trupul Său și nu o va strica, o va primi în Duhul cel Sfânt...”⁴⁹. Biserica este anticipată, în concepția Sfântului Clement, încă de la începutul creației lumii, ca fiind aceea Taină din veac ascunsă, pe care nu o cunoaște nimeni, dar care este ipostaziată chiar în Persoana Fiului, ca Trup tainic al Său. Așadar, Biserica este un sacrament fundamental, din care rezultă și celelalte sacramente sau Sfinte Taine prin care harul se dă celor credincioși.

2.3.3. *Epistola zisă a lui Barnaba*

Alte referințe despre dogma Sfintei Treimi găsim și în epistola lui Pseudo-Barnaba, unde se menționează dumnezeirea Fiului și caracterul său de Logos pentru că era „Domnul întregii lumi, Căruia Dumnezeu I-a zis la întemeierea lumii: Să facem pe om după chipul și asemănarea noastră...”⁵⁰. Pseudo-Barnaba plasează relația dintre Tatăl și Fiul în contextul facerii lumii, arătând că lumea este operă a iubirii Sfintei Treimi.

Tot în același fel se poate vorbi și despre relația dintre Fiul și Duhul Sfânt, conform mențiunii profețiilor: „Și iarăși un alt profet zice: Și

⁴⁸Sf. CLEMENT ROMANUL, *Epistola 2 către Corinteni*, 20, 5, p. 103.

⁴⁹*Scrierile Părinților Apostolici*, Sf. CLEMENT ROMANUL, cf. 2 Co 14,1-r, p. 99.

⁵⁰*Scrierile Părinților Apostolici*, BARNABA, 5, 5, p. 118

era tot pământul lui Iacov lăudat de tot pământul. Cu alte cuvinte spune așa: Dumnezeu slăvește vasul Duhului Său⁵¹. Această funcție profetică este proprie Fiului și din ea derivă profetismul Bisericii pentru răspândirea Cuvântului lui Dumnezeu: „...ca unui profet, decât numai ca să audă tot poporul că Tatăl descoperă toate despre Fiul Iisus”⁵².

2.3.4. Sfântul Ignatie Teoforul al Antiohiei

Dogma Sfintei Treimi este poate cel mai bine reflectată de cei care trăiesc prin propria lor experiență comuniunea cu Dumnezeu. Și toate ideile Revelației sunt de fiecare dată bine întărite atunci când acestea sunt confirmate de viețile sfinților, acolo unde harul lui Dumnezeu pecetluiește înțelegerea oamenilor. Prin aceasta ni se arată că Revelația are ca destinație conștientizarea omului sau, pe scurt, așa cum afirmă Domnul Iisus Hristos în Evanghelie, că viața veșnică constă în cunoașterea lui Dumnezeu sau împărtășirea în mod conștient de El. Martiriul unui sfânt scriitor sau Părinte al Bisericii este un argument în plus pentru autenticitatea acestor descoperiri.

Sfântul Ignatie Teoforul este un eclesiolog prin excelență, și de aceea recomandă credincioșilor, care sunt părțile componente ale Trupului mistic al lui Hristos, să fie „pietre ale templului Tatălui, pregătiți pentru zidirea lui Dumnezeu Tatăl, ridicați la înălțime cu unealta lui Hristos, care este crucea, folosindu-vă de Duhul cel Sfânt, ca de o funie”⁵³. După cum vedem, statornicia în Biserică și unitatea acesteia rezidă în harul Duhului Sfânt care trebuie dobândit.

De asemenea, relația dintre Tatăl și Fiul este afirmată într-un context atemporal, deoarece Iisus Hristos „mai înainte de veci era la Tatăl și la sfârșit s-a arătat”⁵⁴. De aici rezultă și rolul trimiterii Sale în lume. Proveniența Acestuia de la Tatăl, așa cum afirmă adesea și Sfântul Evanghelist Ioan, este similară ieșirii și continuității dintre minte și cuvânt. Este evident

---

⁵¹Scrierile Părinților Apostolici, BARNABA, 11, 9, p. 128

⁵²Scrierile Părinților Apostolici, BARNABA, 12, 8, p. 130

⁵³Sf. IGNATIE TEOFORUL, *Către Efeseni*, în: *Scrierile Părinților Apostolici*, cap.9, 1, p. 160.

⁵⁴Sf. IGNATIE TEOFORUL, *Către Magnezieni*, în: *Scrierile Părinților Apostolici*, cap. 6, 1, p. 166.

că această imagine este utilizată adesea în teologia apostolică și mai ales este corelată cu analogia platonice dintre minte și cuvânt. Din aceasta derivă unicitatea lui Dumnezeu, deși este întreit în Persoane. „Unul este Dumnezeu, care s-a arătat prin Iisus Hristos, Fiul Lui, Care este Cuvântul Lui ieșit din tăcere, Care în toate a bineplăcut Celui ce L-a trimis”⁵⁵.

Unitatea Bisericii rezidă, după Sfântul Ignatie, în modelul Sfintei Treimi. Prin aceasta, însăși Biserica reflectă Sfânta Treime și indică prezența Acesteia în ea. „După cum Domnul n-a făcut nimic, nici prin El Însuși, nici prin Apostoli, fără Tatăl, cu Care era unit, tot așa și voi să nu faceți nimic fără episcopi și fără preoți”⁵⁶.

Îndemnul Sfântului Ignatie este unificator, trezește conștiința apartenenței la Biserică: „Străduiți-vă să fiți tari în dogmele Domnului și ale apostolilor, pentru ca „în toate câte faceți să sporiți” cu trupul și cu duhul în credință și în dragoste, în Fiul și în Tatăl și în Duhul, la început și la sfârșit”⁵⁷. Apartenența la Biserică înseamnă o unitate de credință în Sfânta Treime și de situare a credinciosului în comuniune cu Aceasta.

De asemenea, Sfântul Ignatie le spune: „Supuneți-vă episcopului și unii altora, după cum Iisus Hristos s-a supus după trup Tatălui, iar apostolii lui Hristos și Tatălui și Duhului, ca să fie unire sufletească și trupească”⁵⁸. Aducând în discuție supunerea Fiului înaintea Tatălui și ascultarea față de El, Sfântul Ignatie consideră că membrii unei Biserici autentice se supun episcopului în primul rând, ca persoană rânduită de Dumnezeu Însuși ca veghetor peste aceștia, și în al doilea rând unii altora, pentru ca fiecare să împlinească nu voia proprie, ci nevoia celuilalt. În principiul ascultării Fiului față de Tatăl constă smerenia, ca model pentru relațiile dintre membrii Bisericii. Aceste norme au un model ceresc, evocat astfel de Sfântul Ignatie.

---

⁵⁵SF. IGNATIE TEOFORUL, *Către Magnezieni*, în: *Scrierile Părinților Apostolici*, cap 8, 2, p. 167.

⁵⁶SF. IGNATIE TEOFORUL, *Către Magnezieni*, în: *Scrierile Părinților Apostolici*, cap 7, 1, p. 167.

⁵⁷SF. IGNATIE TEOFORUL, *Către Magnezieni*, în: *Scrierile Părinților Apostolici*, 13, 1-2, p. 205.

⁵⁸*Ibidem*.

În formulele de adresare la început, Sf. Ignatie stabilește destina-tarul epistolei și anume Bisericiile care au credința în Sfânta Treime: „Ignatie numit și Teoforul, Bisericii celei iubite de Dumnezeu, Tatăl lui Iisus Hristos, Bisericii sfinte...”⁵⁹. Titulatura Bisericilor prevedea și speci-ficul acesteia, și anume precizări despre Sfânta Treime, despre Persoana Fiului lui Dumnezeu care S-a întrupat și despre relația Acestuia cu Tatăl Ceresc. Acest fapt se vede și din alte formulări introductive ca de exemplu în Epistola către Romani. „Ignatie, numit și Teoforul, Bisericii celei miluite prin măreția Tatălui Celui prea înalt și a lui Iisus Hristos, singurul Lui Fiu, Bisericii celei iubite și luminate prin voința Celui ce voiește pe toate câte sunt, potrivit credinței și dragostei lui Iisus Hristos, Dumnezeuul nostru...”⁶⁰. Teologia Sfântului Ignatie este eclesiologică, dar în același timp legată de Sf. Treime. Deci nu este o concepție despre Biserică ca un organism uman, asemănător unei organizații sau instituții omenești, ci este un organism viu definit de prezența Sfintei Treimi, încât nu ar avea statutul de Biserică dacă Dumnezeu nu ar fi în ea. Cu alte cuvinte, pentru ca o comunitate omenească să fie Biserică, trebuie ca Dumnezeu Însuși să se sălășluiască în ea. De aceea, Sfântul Ignatie consideră că Biserica trebuie legată întot-deauna și definită prin Sfânta Treime. Acesta este scopul pentru care precizează la fiecare introducere și amănunte legate de constituția Bisericii. Un alt exemplu este introducerea în Epistola către Filadelfieni. „Ignatie, numit și Teoforul, Bisericii lui Dumnezeu Tatăl și a Domnului Iisus Hristos, care este în Filadelfia Asiei, celei miluită și întărită în unirea lui Dumnezeu și înveselită fără deosebire în patima Domnului nostru și convinsă în învierea Lui, cu toată mila; pe care o salut în sângele lui Iisus Hristos, Care este bucurie veșnică și statornică, mai ales dacă credincioșii sunt una cu episcopul și cu preoții cei dimpreună cu el și cu diaconii rînduiți după gândul lui Iisus Hristos, pe care, potrivit voinței Sale, i-a întărit cu întemeiere prin Sfântul Lui Duh”⁶¹. Relația dintre Tatăl și Fiul este afirmată adesea de Sfântul Ignatie ca să întărească specificul credinței

---

⁵⁹Sf. IGNATIE TEOFORUL, *Către Tralieni*, în: *Scrierile Părinților Apostolici*, 1, 1, p. 170.

⁶⁰Sf. IGNATIE TEOFORUL, *Către Romani*, în: *Scrierile Părinților Apostolici*, Introducere, p. 174.

⁶¹Sf. IGNATIE TEOFORUL, *Către Filadelfieni*, în: *Scrierile Părinților Apostolici*, 1, 1.

creștine, prin afirmarea autorității lui Iisus Hristos în calitate de Fiul al lui Dumnezeu, și pentru a arăta că nu este un simplu om, chiar dacă existența Sa istorică nu a fost contestată.

Formula către smirneni este una mai complexă: „Ignatie, numit și Teoforul, lui Policarp, episcopul Bisericii smirnenilor, dar, mai bine spus, celui care Îl are ca episcop pe Dumnezeu Tatăl și pe Domnul Iisus Hristos, multă bucurie”⁶². În aceasta se observă că Sfântul Ignatie stabilește baza episcopiei sau ierarhiei cerești tot în același sistem de ascultare pe care Fiul o are față de Tatăl. Spunând despre Tatăl Cerească că este episcop al tuturor, Sfântul Ignatie, asociază funcția episcopatului cu Persoana Tatălui, deoarece episcopul este izvorul harului în Biserică, precum și Tatăl Cerească este izvorul dumnezeirii care se comunică Fiului prin naștere și Duhului Sfânt prin purcedere din veci.

Era posibil ca în acea perioadă să se vehiculeze tot mai des că Iisus Hristos este doar un om sfânt, cu viață curată, și nu Dumnezeu Întrupat, pentru că generațiile mai noi pierduseră relevanța acelor evenimente sau, nefiind din același areal precum Iudeea, unde Domnul Iisus Hristos și-a petrecut viața pământească, erau dezinteresate de aceste lucruri și nu le acordau o valoare deosebită. Propovăduirea, în acest context, trebuia să fie o luptă pentru ca acele lucruri petrecute cu Hristos să nu fie niște evenimente care privesc doar cultura iudaică, ci ca populațiile încreștinate să conștientizeze că importanța lui Hristos depășește cadrul strict al evenimentelor din istoria evreilor.

Sfântul Ignatie insistă că Dumnezeu se adresează tuturor neamurilor, deci lucrarea lui Iisus Hristos are o valoare universală, care îi privește pe toți oamenii. Convingerea acestor comunități neiudaice privitoare la adevărul revelat care vine prin Iisus Hristos, care la rândul Său este iudeu după trup, va deveni o provocare, pentru că adesea spiritualitatea unui popor este un domeniu păstrat cu strictețe și care se schimbă foarte greu. De obicei popoarele rămân fidele spiritualității pe care o au. O altă spiritualitate, ca să se așeze peste cea veche a unui popor, trebuie ca să aibă o importanță mai mare, să fie mai bine argumentată din punct de vedere

---

⁶²Sf. IGNATIE TEOFORUL, *Către Policarp*, în: *Scrierile Părinților Apostolici*, Introducere, p. 187.

rațional și istoric. De aceea, în primele secole creștine, era foarte grea propovăduirea lui Dumnezeu pornind de la realitatea istorică a unui popor, din care făcea parte Cel propovăduit, Dumnezeu. Astfel, era greu de argumentat și faptul că Dumnezeu poate fi om, deoarece concepția despre divinitate era una variată. Sfântul Ignatie trebuia să adune conștiința acestor comunități și s-o reîncredințeze în mod repetat de valoarea credinței creștine, ținându-o astfel trează pentru făptuirea voinței lui Dumnezeu.

Astfel, Sfântul Ignatie corelează învierea din morți cu dumnezeirea Sa. „Care cu adevărat a înviat din morți, înviindu-L pe El Tatăl Lui; după asemănare, Tatăl Lui ne va învia în Hristos Iisus și pe noi, care credem în El fără de Care nu avem viața cea adevărată.”⁶³. În teologia timpurie a primelor veacuri, precum și în câteva din textele Sfântului Apostol Pavel se evită formularea că Iisus S-a înviat pe Sine din morți, pentru a arăta că Fiul nu lucrează ca Dumnezeu asupra Sa ca om, ci Tatăl L-a înviat din morți, arătându-se astfel misiunea ascultătoare a Fiului față de Tatăl.

Iisus Hristos reprezintă autoritatea Tatălui, astfel încât Ei sunt nedespărțiți și în lucrarea mântuitoare pe pământ. Cunoașterea Fiului înseamnă cunoașterea Tatălui, pentru „că Dumnezeu nostru Iisus Hristos se arată mai ales când este în Tatăl”⁶⁴. Fiul este o icoană a Tatălui Ceresc și de aceea Sfântul Ignatie îi îndeamnă pe Filadelfieni să rămână statornici în credința în Fiul, deoarece la Tatăl numai prin Acesta se ajunge. Orice lucru sau învățătură este în adevăr atunci când afirmă pe Iisus Hristos ca fiind împreună cu Tatăl.

Cunoașterea Fiului conduce direct către cunoașterea Tatălui Ceresc, pentru că Tatăl lucrează cele ale Sale prin ascultarea Fiului. „Feriți-vă de buruienile rele, pe care nu le cultivă Hristos, pentru că nu sunt sădite de Tatăl”⁶⁵.

De asemenea, Sfântul Ignatie afirmă că Fiul este Dumnezeu întrupat nedespărțit de Tatăl, deși era trupesc, mâncând și bând. În ciuda transcendenței lui Dumnezeu, Iisus Hristos rămâne și cu Tatăl, nepierzând legătura cu Acesta. „Eu Îl știu în trup și după înviere și cred că

⁶³Sf. IGNATIE TEOFORUL, *Către Tralieni*, în: *Scrierile Părinților Apostolici*, 9, 2, p. 172.

⁶⁴Sf. IGNATIE TEOFORUL, *Către Romani*, în: *Scrierile Părinților Apostolici*, 3, 4, p. 175.

⁶⁵Sf. IGNATIE TEOFORUL, *Către Romani*, în: *Scrierile Părinților Apostolici*, 3, 1, p. 179.

este. După înviere a mâncat cu ei și a băut cu ei, ca unul în trup, deși duhovnicește era unit cu Tatăl⁶⁶. Prin aceasta se afirmă că Tatăl este în Fiul și Fiul în Tatăl, fapt ce arată un raport intratrinitar de excepție, dezvoltat mai târziu în teologia Sfântului Grigorie Teologul, dar și unitatea de lucrare a Sfintei Treimi așa cum este prezentată de Sfântul Grigorie Palama.

2.3.5. *Sfântul Policarp al Smirnei – Epistola către Filipeni*

Foarte interesantă este și mărturia Sfântului Policarp al Smirnei, care adresează o epistolă către Filipeni, în care arată dumnezeirea Mântuitorului Iisus Hristos, precum și filiația Acestuia mai înainte de veci din Tatăl: „Dumnezeu și Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos și Însuși veșnicul Arhiereu, Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu”⁶⁷. Sfântul Policarp îl prezintă pe Iisus Hristos în calitatea Sa de Arhiereu înaintea Tatălui care Se aduce pe Sine jertfă fără de prihană. Din punct de vedere hristologic, aici se observă aspectul de jertfă al mântuirii, iar din punct de vedere triadologic, relația iubitoare dintre Tatăl și Fiul care se manifestă în relația de ascultare a Fiului față de Tatăl și de binevoire a Tatălui în Fiul.

2.3.6. *Herma – Păstorul*

Herma este un autor timpuriu care a lăsat o adevărată capodoperă privitoare la concepția despre Biserică în creștinismul primar. Ea reflectă, de fapt, concepția dintotdeauna a creștinilor despre Biserică și sintetizează toate elementele eclesiologice de azi într-o formă alegorică și fidelă cu Revelația dumnezeiască. În cadrul acestei concepții eclesiologice, se întrevăd și câteva elemente de teologie trinitară, care arată pe Fiul în relație cu Tatăl „Că s-a jurat Domnul pe Fiul Său, că cei ce tăgăduiesc pe Domnul lor se lipsesc de viața lor”⁶⁸. Din aceasta înțelegem că viața omului înseamnă introducerea acestuia în comuniune cu Sfânta Treime.

Cu privire la Persoana Duhului Sfânt, Herma arată că Acesta este Cel care asigură unitatea Bisericii prin întreținerea legăturii din membrii

⁶⁶Sf. IGNATIE TEOFORUL, *Către Tralieni*, în: *Scrierile Părinților Apostolici*, 3, 1-3, p. 183.

⁶⁷Sf. IGNATIE TEOFORUL, *Către Policarp*, în: *Scrierile Părinților Apostolici*, 12, 2, p. 213.

⁶⁸HERMA, *Păstorul*, în: *Scrierile Părinților Apostolici*, col. PSB, vol. 1, ed. IBMBOR, București, 1983, 6, 8, p. 231.

ei cu Hristos, Capul acesteia. „Dacă vei fi îndelung răbdător, Duhul cel Sfânt, Care locuiește în tine, va fi curat, nefiind întunecat de alt duh rău; va sluji lui Dumnezeu cu multă bucurie, având în el însuși îndestulare”⁶⁹. Conform textului de mai sus, păstrarea Duhului Sfânt în inima omului reprezintă un scop al vieții creștine, așa cum va afirma mai târziu Sfântul Serafim de Sarov. Doar Duhul Sfânt poate menține persoana credinciosului în unitatea Bisericii, iar din acest fapt înțelegem că unitatea Bisericii nu se datorează puterii omului de a se reuni într-o comunitate, ci Duhul Sfânt asigură această unitate într-o legătură mistică, nevăzută, care depășește puterile omului.

2.3.7. *Epistola către Diognet*

Autorul Epistolei către Diognet este unul dintre Părinții Apostolici care remarcă același idei prezentate anterior, și anume că Iisus Hristos este Fiul Tatălui Ceresc. „Așadar, după ce Dumnezeu a rânduit pe toate împreună cu Fiul Său”⁷⁰. Exemplul redat mai sus arată că lumea, adică întreg Cosmosul, este rezultatul împreună lucrării stabilite între Persoanele Sfintei Treimi, mai înainte de veci. Caracterul inteligent al lumii exprimă atotînțelepciunea lui Dumnezeu. Aceste idei, prezente și într-o epistolă mică de întindere dar mare prin importanța conținutului ei, arată unitatea de credință în Sfânta Treime, la fel ca și în cazul mai multor autori ai vremurilor apostolice și post-apostolice.

---

⁶⁹HERMA, *Păstorul*, în: *Scrierile Părinților Apostolici*, 33, 2, p. 252.

⁷⁰*Epistola către Diognet*, în: *Scrierile Părinților Apostolici*, col. PSB, vol. 1, ed. IBMBOR, București, 1983, 9, 1, p. 343.

PLURALISMUL ȘI TOLERANȚA RELIGIOASĂ PERSPECTIVE MISIONARE

Drd. George Constantin CODREANU

Introducere

Lista condițiilor necesare pentru prezența toleranței ca virtute morală serioasă sunt: *diferența, importanța, opoziția, puterea, neinterferența și cerința*. Cererea de neinterferență în credințele și practicile religioase ale celorlalți poate părea simplă dacă am făcut trecerea spre scepticismul religios sau indiferența tipică multor gânditori liberali moderni. (A se vedea, de exemplu, Locke cu privire la certitudinea religioasă în Cartea a IV-a: *Essay concerning Human Understanding*). Dar foarte mulți credincioși religioși nu aprobă o astfel de imagine a adevărului religios. Pentru ei, diversitatea religioasă prezintă diferențe față de chestiuni de importanță supremă și sunt asociate cu credințele păstrate cu tărie care dau naștere unor judecăți puternice, convingătoare de opoziție. Acest lucru face ca limitarea exercitării opoziției față de diferență în special, să fie greu de justificat. Ce poate impune un credincios prin convingeri persuasive de a exercita un asemenea control? Poate respectul pentru celălalt, ca agent autonom cu o viață proprie pe care să o conducă, să fie suficient pentru a justifica neinterferența religioasă în opiniile și practicile „greșite” ale celor care nu aparțin credinței?¹

---

¹Peter Byrne, „Religious Tolerance, Diversity, and Pluralism”.

Întrebarea de mai sus poate fi accentuată. Pot credincioșii vreodată să atingă toleranța deplină a opiniilor și practicilor celor din alte credințe, sau fără credințe, și să rămână fideli angajamentelor care definesc propria lor credință religioasă? Dacă un credincios trăiește într-o societate liberală, poate fi forțat de structura propriilor legi și instituții de a aborda o toleranță simplă a celor din afara credinței. Legile și instituțiile îi pot forța pe credincioși să se înțeleagă cu cei care nu sunt credincioși, chiar dacă nu îi pot respecta ca persoane. Toleranța scăzută a necredinței va fi încurajată dacă percepția că cineva i-a „întors” spre Adevăr și Cale, într-adevăr spre Dumnezeu produce o acuzație copleșitoare asupra valorii lor ca ființe umane. Dacă un credincios tolerant simplu ar fi avut felul propriu – imposibil într-un stat liberal – ar fi luate măsuri împotriva lipsei de credință. Spre deosebire de tolerantul deplin, celui simplu îi lipsește o asemenea ostilitate față de cei din afara credinței. Ei sunt pur și simplu indiferenți față de aceștia. Fără a deține Adevărul și Calea, părerile și stilurile de viață ale necredincioșilor nu merită studiate sau reflectate. Ei nu oferă nicio ocazie credincioșilor de a-și reexamina convingerile. Pentru credinciosul tolerant simplu, religiile alternative sau opiniile despre lume nu reprezintă în niciun caz o provocare. Deci, într-o manieră similară, o persoană ar putea să nu urască sau să-și dorească să închidă gura persoanelor care afirmă că lumea este plană, dar poziția lor nu este suficient de demnă de respect pentru a o determina să gândească din nou asupra chestiunilor geografice și astronomice. Pe de altă parte, credinciosul deplin tolerant va vedea de fapt valoare în sistemele rivale ale credinței și lipsei credinței celorlalți. Valoarea se va afla în percepția că ceilalți sunt capabili să-și exprime autonom starea de sine prin aceste sisteme alternative. Acest credincios tolerant își va dori ca societatea să ofere mijloacele și oportunitatea de a exista „altor credințe”, iar membrii lor să se angajeze în propriile lor forme de venerare.²

În mod crucial, credinciosul deplin tolerant va vedea în sistemele alternative de credințe ale altora ceva potențial valoros pentru el însuși. Acesta este oportunitatea de a se implica într-o reflecție critică asupra

---

²*Ibidem.*

adevărului și valorii propriilor convingeri ale toleratorului. Ființele umane demne de respect sunt capabile să trăiască în conformitate cu credințele contrare și aparent să trăiască ghidate de aceste credințe, pentru a se uni în dezbateri cu privire la ceea ce este adevărat în religie și poate pentru a schimba opiniile toleratorului, chiar dacă schimbarea este numai asupra modului în care înțelege propria credință.³

Individul deplin tolerant este pluralist. Fără a-și abandona propriile credințe, dorește să permită și să încurajeze adoptarea și expresia exterioară în vorbirea și acțiunea celorlalți. Pluralismul salută diversitatea. Pluraliștii, deși nu trebuie să-și abandoneze convingerile, așa cum susțin unele lucrări despre paradoxul toleranței, inevitabil se pun într-o poziție în care opiniile lor sunt deschise posibilității unei revizui. Implicit adoptă o poziție de falibilism de gradul al doilea. Pluraliștii toleranți care sunt religioși văd în diversitatea religioasă ocazia unei revizui demne, poate necesare, a angajamentelor lor credincioase.⁴

I. Pluralism tolerant vs. pluralism religios

Este important de menționat că pluralismul în sfera religioasă definit mai sus (să-l numim „pluralism tolerant”) este diferit de genul de pluralism exprimat în multe discuții despre provocările lansate pentru diversitatea religioasă (să-l numim „pluralism religios”). Este obișnuit să distingem patru răspunsuri principale ale problemelor din jurul interpretării religiei, provocate de diversitatea religioasă: scepticism, exclusivism, inclusivism și pluralism. Diversitatea religioasă dă naștere unor întrebări precum: Care, dacă există, religie este adevărată? Care, dacă există, conține calea sinceră către mântuire? Răspunsul sceptic concluzionează că nu există nicio modalitate prin care s-ar putea demonstra că religia este adevărată sau mântuitoare și că cea mai bună explicație a diversității religiilor este că toate religiile sunt ficțiuni. Observați că răspunsul sceptic susține un mod de egalitate între credințe: toate sunt false. Un răspuns exclusivist, pe de

---

³*Ibidem*, p. 295.

⁴*Ibidem*.

altă parte, afirmă că există adevăr și mântuire într-o singură religie, dar celelalte religii pot participa la acestea. De obicei, inclusivii sunt dornici să afirme că religia lor este adevărată iar mântuirea este posibilă oamenilor din alte credințe și prin acele credințe. O versiune simplă a unei viziuni inclusivism-în-mântuire este în teologiile evreiești care afirmă că, în timp ce iudaismul are adevărul despre Atotputernicul, oamenii din alte credințe încă pot fi salvați. Asta se poate întâmpla, dacă știi și aderă la cele șapte legi Noachide (un set de norme socio-etice fundamentale). Alte religii pot fi de folos și valoroase dacă predică legile Noachide, conform cărora adevărul definitiv despre Dumnezeu este în iudaism.⁵ O religie poate, de asemenea, fi inclusivistă asupra adevărului, ca atunci când unele teologii islamice afirmă că iudaismul și creștinismul sunt „Religii ale cărții”, care conțin cunoașterea unui Dumnezeu adevărat, deși nu este perfectă sau completă. Atât opiniile exclusiviste, cât și cele inclusiviste sunt bazate pe o judecată a inegalității. În schimb, pluralismul religios afirmă o egalitate aspră a credințelor, o egalitate de succes și nu de eșec. Pluralismul privește toate religiile, sau cel puțin majoritatea, ca fiind succese parțiale. Acesta poate fi rezumat în următoarele trei propoziții:

1. Toate formele majore ale religiei sunt egale în ceea ce privește formarea referințelor comune asupra unei realități sacre, unice, transcendente.

2. Ei sunt de asemenea egali în ceea ce privește oferirea unor mijloace sau altceva în vederea mântuirii umane.

3. Se consideră că toate tradițiile religioase conțin relatări revizuite, limitate, asupra naturii supremului; nimic nu este suficient de cert în formulările dogmatice specifice pentru a oferi mijloace de interpretare a celorlalte.⁶

Cu privire la religiile de acest fel, pluralismul este o poziție epistemică și interpretativă. Din punct de vedere epistemic este o formă de

---

⁵Vezi N. Solomon „*Is the Plurality of Faiths Problematic?*” in Sharma, A. (ed.) *God, Truth and Reality*, Basingstoke, Macmillan 1993, pp. 189–99.

⁶Vezi P. Byrne, *Prolegomena to Religious Pluralism*, Basingstoke, Macmillan, 1995, p. 12.

agnosticism față de religii. Spre deosebire de scepticul religios, pluralistul afirmă că, între ele, religiile oferă suficiente motive pentru postularea unui scop religios. Spre deosebire de exclusiviști religioși și inclusivști, pluralistul concluzionează că motivele pentru revendicările doctrinare specifice ale religiilor le anulează pe fiecare. Adepții diferitelor religii pot avea dreptul la convingerile lor religioase, dar niciun grup de creanțe nu conferă mai multă certitudine, obiectiv vorbind, decât un altul. Diferite versiuni ale pluralismului religios vor oferi diferite imagini asupra caracterului general al religiei umane. Cea mai cunoscută versiune a pluralismului este cea propusă de John Hick în *„An Interpretation of Religion”*. Această relatare a pluralismului se bazează pe „ipoteza pluralistă” a lui Hick, potrivit căreia trebuie să distingem între două moduri de a gândi asupra realității (numită de Hick „Realul”). O putem considera în sine și așa cum apare ființelor umane. În primă instanță este necunoscutul și incognoscibilul. Realul este cunoscut numai ființelor umane cum se prezintă într-o cultură sau alta. Fiecare dintre zeii sau ființele supreme care aparțin unei anumite părți a unei religii, cum ar fi închinarea sau contemplația, nu sunt decât o aparență a Realului.⁷ Distincția reamintește diferențele prezentate de Kant între lume așa cum este ea însăși și așa cum apare ființelor umane. Distincția lui Hick se bazează pe cugetările lui Kant asupra faptului că modurile umane de cunoaștere (în acest caz structura conceptuală oferită de o cultură sau o tradiție religioasă) ne conturează conștiința asupra realității. Din moment ce nu putem decât să cunoaștem Supremația prin conceptele furnizate de o anumită tradiție umană, nu putem avea capacitatea de înțelegere nemijlocită asupra acesteia. Toate acestea sunt expuse pe parcursul capitolelor 4–5 din *An Interpretation of Religion*. Odată cu ipoteza pluralistă apare și o reinterpretare a adevărului în religie. La un nivel, există multe moduri în care Realul se înfățișează ființelor umane în istorie și diferitele religii conțin relatări adevărate asupra acestor manifestări fenomenale diferite. La un alt nivel, diferite religii conțin relatări metaforice adevărate asupra Realului așa cum este în sine și pentru acel adevăr metaforic

---

⁷ Peter Byrne, „Religious Tolerance, Diversity, and Pluralism”, p. 294.

incompatibilitățile dintre relatările lor, atunci când sunt interpretate literal, nu contează. Acest lucru se datorează faptului că adevărul metaforic în acest sens context este, pentru Hick, o formă de adevăr pragmatic. O religie este sigură de Realul în sine în măsura în care conceptele și practicile sale oferă un mod reușit de orientare a adepților săi în comportament, adică îi pune pe credincioși pe un drum spre adevărata transformare morală și spirituală. Hick numește aceasta teoria limbajului religios și a adevărului „mitologic”.⁸

Pluralismul tolerant și pluralismul religios presupun atât faptul că cetățenii religioși nu ar trebui să se opună sau să interfereze activ cu credințele divergente, ci mai degrabă să îmbrățișeze credințele și practicile concetățenilor care aparțin altor religii. Atitudinile sau comportamentele de opoziție față de religia altora sunt absurde având în vedere pluralismul religios, din moment ce această poziție față de diversitatea religioasă concluzionează că toate religiile (sau toate religiile principalele) susțin în egală măsură adevărul și eficacitate salvifică. Toate religiile sunt partenere într-o încercare comună; toți se închină sau contemplă aceeași realitate supremă, chiar într-un mod indirect. În timp ce există diferențe între un credincios față de altul, nu poate exista o opoziție semnificativă.⁹

Dacă pluralismul religios este adevărat, atunci credințele și practicile celor din alte credințe nu pot fi considerate greșite în mod obiectiv de către un credincios. Deși comportamentul pluralistului tolerant și al pluralistului religios față de cele din religii diferite poate fi similar din multe puncte de vedere, nu ar fi ambele manifestări de toleranță. Pluralistul religios nu ar avea nimic de tolerat în manifestările diferenței religioase. Cetățeanul care observă că vecinul său își petrece vacanța într-o altă locație diferită de a lui nu ar avea nimic de tolerat în realitate diferită.¹⁰

Atât pluraliștii religioși, cât și pluraliștii toleranți fac mai mult decât să accepte pur și simplu, fără a manifesta o opoziție activă, divergențele în credințele religioase ale altora. Ambele vor îmbrățișa și vor

---

⁸Vezi J. Hick, *An Interpretation of Religion*, Basingstoke, Macmillan, 2004, p. 242.

⁹Peter Byrne, „Religious Tolerance, Diversity, and Pluralism”, p. 295.

¹⁰*Ibidem*, p. 296.

încuraja expresia diferențelor religioase. Ambele vor fi interesate să afle despre credințele altora. Dar rețineți că numai pluralistul tolerant este cel care va vedea în credințele religioase diferite ale altora prilejul reexaminării propriei religii. Credințele altora (cu excepția credințele celor care nu sunt religioase) nu le pot contesta pe cele ale credinciosului pluralist, căci nu există opoziție între credințele religiilor învăluite de ipoteza pluralistă. Pluralistul religios poate învăța din credințele și practicile altor credințe, dar fără a le considera pe acestea o provocare pentru propria lor credință; ar putea mai degrabă suplimenta propriile credințe dobândite. Pluralistul tolerant care se confruntă cu diferența religioasă vede în religia opusă un motiv temeinic pentru a pune la îndoială certitudinea și adevărul pe cont propriu. Pentru el gândul „Dar ce se întâmplă dacă sunt adevărate?” implică „Am nevoie să-mi reexaminez propriile credințe. Ar putea fi false”.¹¹

II. Pluralismul tolerant și exclusivismul religios

Este posibil ca un credincios deplin tolerant să fie religios exclusivist? Trebuie, prin prisma faptului că are atitudinile celor pe deplin toleranți, să se poarte într-o călătorie care se îndreaptă inevitabil spre inclusivismul religios, dacă nu spre pluralism și apoi scepticism? Această întrebare nu are un răspuns simplu. Trebuie să fim sensibili în privința dimensiunilor exclusivismului religios. Trebuie să distingem în special exclusivismul doxastic de exclusivismul soteriologic. Exclusiviști doxastici protestează pentru adevărul și garanția credințelor lor religioase. Aceștia își consideră propriile credințe exclusiv adevărate, până la excluderea altor seturi de credințe rivale sau temeuri revelatoare de adevăr. Adevărul și garanția aparțin religiei lor, dar nu și altora.¹²

În primul rând, exclusivistul religios, care este o nevoie pluralistă tolerantă, nu trebuie să renunțe la afirmația că credințele lui sunt exclusiv adevărate. El recunoaște și respectă egoismul persoanelor care sunt diferite din punct de vedere religios. El salută expresia convingerilor religioase ale

---

¹¹M. Darrol Bryant, Frank K. Flinn, *Interreligious dialogue: voices from a new frontier*, Paragon House, 1989, p. 76.

¹²*Ibidem*.

acestor indivizi și este pregătit să își reexamineze propriile credințe în lumina acestora. Dar asta nu înseamnă că nu este sigur de religia lui sau că reexaminarea acestora va duce la concluzia că au nevoie de modificare, cu atât mai puțin că sunt false. Ca toți cei care manifestă toleranță deplină și pluralism tolerant, el vede valoare în convingerile diferite și opuse ale altora. Valoarea este percepută prin luarea în considerare a unor astfel de convingeri și nu dintr-o perspectivă abstractă sau din punct de vedere impersonal. Aceasta rezidă mai degrabă în modul în care convingerile opuse exprimă viața autonomă a altora. Un sentiment al acestei valori poate fi consolidat prin reflectarea asupra modului în care aceste convingeri susțin și direcționează forme importante de viață care sunt în mod evident bogate din punct de vedere cultural. În toate acestea, un exclusivist religios care prezintă toleranță deplină se află în aceeași poziție ca și ateul care încurajează și respectă expresia credinței religioase. Nimic din toată această nevoie pare paradoxală dacă amintim că ansamblul de atitudini în cauză este similar cu cele găsite în multe domenii ale vieții. Luați în considerare istoricul care, în timp ce are propriile convingeri istorice ferme, susține o structură în disciplina ei care promovează o gamă largă de opinii.¹³

În rândurile de mai sus am argumentat că nu există nimic în atitudinea toleranței depline în sine care să submineze exclusivismul doxastic. Totuși, această afirmație are legătură cu o problemă importantă în epistemologie și anume, stabilirea dacă recunoașterea dezacordului între „confrații” epistemici duce la agnosticism / scepticism. Atât în epistemologia generală cât și în cea religioasă există o documentație prosperă privind semnificația epistemică a dezacordului.¹⁴ O întrebare cheie în literatura despre semnificația epistemică a dezacordului este aceasta: dacă găsim doi indivizi care sunt *confrați* epistemici în fața unei afirmații, care recunosc

---

¹³ Peter Byrne, „Religious Tolerance, Diversity, and Pluralism”, p. 297.

¹⁴ Pentru o analiză a problemelor din epistemologia generală vezi T. Kell, „The Epistemic Significance of Disagreement”, în Gendler, T. Z. și Hawthorne, J. (eds) *Oxford Studies in Epistemology*, vol. 1 (Oxford, Clarendon Press, 2006), pp. 167–95, iar pentru o analiză a problemelor din epistemologia religioasă, vezi J. Kraft „Religious Disagreement, Externalism, and the Epistemology of Disagreement: Listening to our Grandmothers”, *Religious Studies* 43 (2007), pp. 417–432.

acest fapt dar care sunt în dezacord cu privire la adevărul acesteia, perspectivele lor față de adevărul afirmației ar trebui, prin urmare, să fie mai slabe? Ar fi tentant să concluzionăm că, confruntarea cu cineva care este recunoscut drept epistemic ca de la egal la egal dar care nu este de acord cu cineva asupra adevărului unei afirmații ar trebui să reducă încrederea cuiva în adevărul său. Noțiunea de epistemic ca de la egal la egal în această discuție are nevoie de explicații mai clare. Este cineva al cărui bagaj cognitiv funcționează, precum cel al altuia – de exemplu nu suferă de o memorie, simțuri sau puteri de raționament slabe. Acesta include, de asemenea, acceptarea că ei sunt la fel de bine informați asupra altor chestiuni în afară de adevărul din afirmația în sine. Aceste condiții implică faptul că dezacordul între conceptul de epistemic ca de la egal la egal nu poate fi identificat prin ignorarea problemelor generale de către fiecare dintre părți sau prin faptul că oricare din ele suferă de un mod de gândire greșit sau de o putere de colectare a informațiilor greșită. Recunoașterea existenței unui dezacord epistemic de acest fel asupra adevărului unei anumite afirmații sugerează agnosticism / scepticism cu privire la această afirmație deoarece transformă următoarea inferență extrem de tentantă. Există un dezacord într-un astfel de caz, deoarece subiectul este imposibil de decis, iar opiniile ambelor părți ale acestuia sunt incerte din punct de vedere obiectiv.¹⁵

Sunt foarte multe de spus despre implicațiile conflictelor epistemiei de la egal la egal. Întrebarea importantă pentru noi este dacă toleranța completă / pluralismul tolerant în fața diversității religioase presupune un verdict de incertitudine care, la rândul său, ar submina exclusivismul doxastic. Un răspuns provizoriu inițial ar fi că nu este nevoie, întrucât credincioșii care optează pentru o toleranță deplină / pluralism tolerant nu trebuie să recunoască că cei care se deosebesc de ei în chestiuni religioase sunt *confrați* epistemici pe deplin. Ceea ce este necesar pentru o toleranță deplină este respectarea altuia ca persoană. În explorarea naturii respectului sunt folosite o serie de noțiuni care caracterizează valoarea autonomiei și care punctează pe rând către un angajament față de o formă de

---

¹⁵ Peter Byrne, „Religious Tolerance, Diversity, and Pluralism”, p. 297.

bază a umanismului. Acest umanism ne invită să respectăm toate ființele umane ca având dreptul de a trăi o viață proprie. Exclusivistul ar putea menține acest respect necesar pentru ceilalți religioși, în timp ce nu îi judecă a fi *confrați* epistemici pe deplin. Adepții altor religii se pot lipsi de paritate epistemică față de credinciosul exclusivist nefiind incluși într-o revelație care oferă o dezvăluire autentică a divinului. Sau ar putea ignora o serie de argumente împăciuitoare care demonstrează că singura credință adevărată este într-adevăr adevărată. Cum ar putea ei ști despre o astfel de serie dacă au fost aduși într-o tradiție religioasă diferită? Există, apoi, căi în care religiosul poate fi o persoană integră, în general foarte bine informată și care deține setul standard de facultăți cognitive (care funcționează normal), dar totuși o persoană căruia îi lipsește adevărul exclusiv religios. Asta înseamnă să facem aceeași distincție între paritatea epistemică *generală* și paritatea epistemică *specifică* pe care Kelly o folosește pentru a bloca trecerea de la dezacord la incertitudine.¹⁶ Exclusivistul oprește implicația la incertitudine afirmând că necredincioșii nu pot fi *confrați* epistemici deplini ai credincioșilor.¹⁷

III. Intoleranță exclusivistă

În termeni foarte generali, apărarea toleranței depline ca virtute din prezenta lucrare împiedică orice implicație care ar putea fi atrasă din „crimă către criminal, păcat către păcătos.” Adică: opoziția față de ceea ce este diferit este remarcată; prin urmare, eroare față de celălalt este înregistrată, dar „crima” nu-l face pe celălalt un „criminal”. Altul care trebuie tolerat consideră persoana valoroasă, în ciuda verdictului de eroare. Astfel, ei nu sunt obligați, ci devin parteneri în dezbateră despre adevărat și bine. Am susținut până acum că percepția erorii religioase majore permite totuși separarea păcatului și a păcătosului, a criminalității și a criminalului.¹⁸

---

¹⁶Vezi Kelly, „*The Epistemic Significance of Disagreement*”, 179.

¹⁷*Ibidem*.

¹⁸Peter Byrne, „Religious Tolerance, Diversity, and Pluralism”, p. 298

„Permit totuși separarea păcatului și a păcătosului, a criminalității și a criminalului.” Trebuie recunoscut faptul că unele perspective doxastice exclusiviste nu ar putea permite păcatului și păcătosului să fie ținuti deoparte. Să cităm afirmațiile unui teolog iranian la articolul 18 din Declarația universală a Drepturilor Omului (această clauză acordă libertate de gândire, conștiință și religie pentru toate ființele umane, inclusiv libertatea de a schimba religia): „Niciun om rațional, din simplul fapt că posedă inteligență, nu va refuza vreodată binele în favoarea inferiorului. Oricine pătrunde până în miezul Islamului este obligat să-i recunoască superioritatea față de celelalte religii. Prin urmare, un om care părăsește Islamul, prin acest act trădează faptul că el trebuie să fi jucat truant la adevărurile sale morale și spirituale din inima lui mai devreme. Dacă el pledează îndoiala ca motiv al său, trebuie salvat de la rostirea falsurilor printr-o discuție calmă. Alte motive ar putea fi operative: de exemplu o altă religie a fost ispitirea lui cu câștig material sau cu promisiuni false; sau el ar putea simți că i s-a făcut vreo greșală sau vătămare în Islam și renunță la religie din ranchiună față de omul care-l înfricoșează; sau s-ar putea să fi fost tentat de pofte carnale în acțiuni interzise de Islam.”¹⁹

Rezultatul acestui mod de a analiza diferența religioasă este acela că rebelii născuți în Islam trebuie să fie executați fără posibilitatea de pocăință. Rebelilor trebuie să li se acorde trei zile pentru pocăință înainte de a fi condamnați la moarte.²⁰ Analiza lui Tabandeh asupra apostatului religios exclude în mod evident posibilitatea de a separa păcătosul de păcat. Singurul mod prin care se poate explica schimbarea inimii față de adevărul islamic este acela care implică faptul că decizia și autorul acesteia nu pot fi respectați: „El trebuie să fi trădat adevărurile sale morale și spirituale [Islamice]. Respectul față de alte ființe omenești cu drept de a-și trăi propriile vieți nu intră în această relatare. Rebelii au comis violență față de propria natură ca ființe omenești – ele sunt ființe care au auzit chemarea lui

---

¹⁹ S. Tabandeh *A Muslim commentary on the Universal Declaration of Human Rights*, Goulding, F. J. tr, Guildford, F.J. Goulding, 1970, pp. 71–72.

²⁰ *Ibidem*.

Dumnezeu și apoi au întors spatele acestei chemări. În acest caz, umanismul minim în care se regăsește toleranța liberală este respins implicit. Ei sunt priviți în primul rând ca fiind interesați a stabili o relație dreaptă cu Dumnezeu, mai degrabă decât ființe omenești având drepturi bazate pe interesul de a trăi autonom. Nu poate fi nicio valoare într-o decizie voită, conștientă de a se retrage din relația respectivă – văzută în cazul Islamului ca o relație de supunere și ascultare – deoarece o astfel de decizie nu poate decurge decât dintr-o voință pervertită. Nu poate exista niciun principiu cinstit în acțiunile rebelilor, întrucât adevărul pe care îl abandonează trebuie să fie evident pentru ei. Numai o perversiune bolnavă a mărcii principale a umanității (capacitatea noastră de a cunoaște și de a ne supune Atotputernicului) le poate explica acțiunile. Deciziile lor nu sunt astfel demne de respect.”²¹

Tabandeh susține de fapt că necredincioșii nu sunt confrăți epistemici deplini ai credincioșilor. Sunt necredincioși pentru că ignoră motivele Islamului sau pentru că au fost distrași de factori iraționali de la recunoașterea adevărului sau pentru că ei și-au întărit voit inimile împotriva adevărului său evident. Necredința este fie rezultatul ignoranței nevinovate a Islamului, fie a respingerii culpabile a adevărului său. Așadar, se poate spune că identificăm aici exclusivismul religios cu o respingere a parității epistemice depline între credincios și necredincios.

Acceptarea parității epistemice depline între credincios și necredincios creează probleme pentru exclusivismul religios doxastic deoarece dă naștere inferenței „dacă există dezacord, problema trebuie să fie incertă din punct de vedere obiectiv.” Tocmai această inferență pe care un pluralist religios cum ar fi Hick vrea să se bazeze. Un pilon central al pluralismului lui Hick este afirmația că *universul este ambiguu din punct de vedere religios*.²² Ambiguitatea religioasă este dezvăluită de însăși faptul că indivizii rezonabili pot aparține diferitelor religii sau nici uneia. Ei pot fi în egală măsură rezonabili, deoarece nu există o tradiție religioasă majoră

²¹ Peter Byrne, „Religious Tolerance, Diversity, and Pluralism”, p. 299.

²² Vezi Hick *An Interpretation of Religion*, partea a II-a și de asemenea R. McKim *On Religious Ambiguity*, *Religious Studies* 44 (2008), pp. 373-392.

care să fie adevărată iar altele fals. Pluralismul și unii exclusiviști doxastici, în această privință, joacă același joc: ambele acceptă ipoteza că raționalitatea egală plus informațiile egale din partea celor cu opiniile religioase în conflict atrag incertitudinea. Exclusivistul neagă apoi că ceilalți religioși posedă raționalitate egală și informații egale. Acest lucru poate conduce, așa cum am văzut, la o postură intolerantă față de ceilalți religioși.²³

Menținerea acestei toleranțe depline nu implică refuzul doxasticului exclusivist. Trebuie să arătăm că inferența de la conflictul confrăților epistemici la incertitudine nu are loc în cazul religiei. Toleranța în acest domeniu nu trebuie să se bazeze pe o formă de scepticism. După cum am menționat mai sus, exclusivistul religios ar putea indica o varietate de factori care explică de ce indivizii care sunt confrăți epistemici în general au poziții diferite în ceea ce privește percepția adevărului religios exclusiv. Motive suplimentare pentru a pune sub semnul întrebării inferența de la un conflict între confrății epistemici la incertitudine pot fi oferite dacă acceptăm următoarea justificare religioasă credințelor religioase: justificarea reușită se bazează pe un caz cumulativ. Voi prezenta aceste relații pe scurt.

Ideea unui caz cumulativ este perfect încapsulată în analogia lui John Wisdom: în unele argumente, diverse mărturii sunt ca picioarele unui scaun, nu ca niște verigi dintr-un lanț.²⁴ Fiecare picior al unui scaun are un rol în păstrarea acestuia în poziție verticală, dar acesta nu poate ține scaunul singur. Mai mult, deși fiecare picior separat contribuie la menținerea scaunului în poziție verticală, puterea sa de a face acest lucru depinde de contribuția celorlalte picioare. Similar, este plauzibil să presupunem că diferitele temeuri indicative ale adevărului pentru oricare religie, se bazează pe fiecare funcție pentru a oferi dovezi pentru adevărul religiei respective, dar nici unul de unul singur nu îl face mai probabil. Mai mult decât atât, forța epistemică a oricărui temei depinde de acesta ca fiind văzut

---

²³ Peter Byrne, „Religious Tolerance, Diversity, and Pluralism”, p. 299.

²⁴J. Wisdom „Gods” in Wisdom, J. *Philosophy and Psychoanalysis*, Oxford, Blackwell, 1953, p. 157. Vezi și B. G. Mitchell, *The Justification of Religious Belief*, London, Macmillan, 1973.

în contextul și perspectiva celui alt. De asemenea, faptul că un suspect în cazul unei crime a fost văzut la locul faptei cu puțin timp înainte poate avea în sine o mică semnificație probatoare, dar devine astfel când se descoperă că a avut un motiv pentru a ucide victima. Înțelegerea unui caz cumulativ pentru adevărul unei religii poate fi deci o chestiune de *Gestalt*, cum ar fi perceperea unui aspect dintr-o expunere faimoasă a lui Wittgenstein a imaginilor unui puzzle din *Philosophical Investigations*.²⁵ Cineva poate fi conștient de piesele individuale ale acestor temeuri dar fără a înțelege modelul care le leagă pe toate. Capacitatea de a dobândi *Gestalt*-ul poate constitui în sine ceva dobândit doar prin inducție între un mod de a judeca și de a experimenta. O altă analogie: aș putea fi în măsură să explic unui novice fiecare mică diferență vizuală care permite diferențierea unui sturz de vâsc de un sturz cântător. Este însă cu totul o altă problemă dacă novicele este capabil să facă această diferențiere și în câmp. Pentru a face acest lucru trebuie înțeles modul în care aceste diferențe individuale formează un tipar care permite diferențierea. Iar acest lucru presupune timp și practică. Practica poate fi dobândită doar prin instruirea primită din partea unui expert a cărui judecată poate fi de încredere. Este necesară crearea unui mod de percepție.²⁶

Concluzii

Aplicarea acestui model în discernerea opiniilor asupra adevărului religios ar trebui să fie foarte clară. Când este aplicat, întărește distincțiile lui Kelly între paritatea epistemică generală și specifică. S-ar putea ca celelalte religii să nu perceapă adevărul religios ca progresul exclusivității religioase, dar nu trebuie să fie, în general, mai puțin informate sau defecte din punct de vedere cognitiv. Celui alt religios îi lipsește acea pregătire, acea interioritate deținătoare a unui mod de a percepe, care permite

---

²⁵L. Wittgenstein in *Philosophical Investigations*, tr. E. Anscombe, Oxford, Blackwell, 1963, p. 193.

²⁶Peter Byrne, „Religious Tolerance, Diversity, and Pluralism”, p. 299.

o acumulare a fenomenului individual care ar trebui privit ca fiind probatoriu. Ar putea fi confrății epistemici ai exclusivistului și să nu fi păcătit din punct de vedere moral sau epistemic; valoarea sa personală nu trebuie pusă la îndoială. Pentru a reutiliza una dintre analogii: ar putea părea indiscutabil, după cum se cuvine și din punct de vedere obiectiv, ornitologului experimentat ca acesta să fie un sturz de vâsc și nu un sturz cântător deși foarte mulți oameni la fel de inteligenți și de obicei foarte bine informați nu pot pur și simplu „vedea asta.”

VIAȚA BISERICESCĂ

AGENDA DE LUCRU A PREASFINȚITULUI PĂRINTE EPISCOP GALACTION

01 iulie – 31 decembrie 2019

Miercuri, 03 iulie 2019 – săvârșește Sfântul Maslu în Catedrala Episcopală Sfântul Alexandru din Alexandria și rostește un cuvânt de învățătură.

Ioi, 04 iulie 2019 – săvârșește Sfânta Liturghie în biserica Sfintei Mironosițe și Întocmai cu Apostolii Maria Magdalena din Mănăstirea Pantocrator – Drăgănești Vlașca și hirotonește diacon pe tânărul Andrei Moncea.

Vineri, 05 iulie 2019 – săvârșește Sfântul Maslu în biserica Sfinților Împărați Constantin și Elena din Roșiorii de Vede și în biserica Sfinților Cuvioși Mucenici Galaction și Epistimi din Mănăstirea Crângu.

Sâmbătă, 06 iulie 2019 – slujește Sfânta Liturghie în biserica Sfinților Cuvioși Mucenici Galaction și Epistimi din Mănăstirea Crângu, hirotonește diacon pe tânărul Mihai Bobeică și hirotonește preot pe diaconul Andrei Moncea. Hirotonește duhovnic pe ieromonahul Arsenie Cercea din obștea acestei mănăstiri și pe preotul Andrei Moncea.

Duminică, 07 iulie 2019 – slujește Sfânta Liturghie în biserica Sfântului Mare Mucenic Gheorghe din Parohia Brâncoveanca, hirotonește diacon pe tânărul Ion Daniel Neacșu și hirotonește preot pe diaconul Mihai Bobeică. Hirotonește duhovnic pe preotul Mihai Bobeică și iconom stavrofor pe preotul Dumitru Alexandru Munteanu.

Ioi, 11 iulie 2019 – participă la festivitățile organizate la încheierea Cursurilor de asimilare pentru cântăreți bisericești, sesiunea iunie – iulie 2019, organizate la Seminarul Teologic din Craiova.

Vineri, 12 iulie 2019 – săvârșește Utrenia și Procesiune cu Icoana Maicii Domnului Prodromița la Mănăstirea Pantocrator – Drăgănești Vlașca.

Sâmbătă, 13 iulie 2019 – săvârșește Sfânta Liturghie și Parastas în biserica Schimbării la Față a Domnului din Mănăstirea Pantocrator – Drăgănești Vlașca, hirotonește preot pe diaconul Ion Daniel Neacșu și hirotesește duhovnic pe ieromonahul Serafim Baciuc și pe preotul Ion Daniel Neacșu. Săvârșește Rugăciunea de mulțumire (Nunta de argint) pentru Protoiereul Cristian Ioana și soția sa Ștefania Lorena Ioana, în biserica Sfinților Cuvioși Mucenici Galaction și Epistimi din Mănăstirea Crângu și rostește un cuvânt de învățătură. Săvârșește cununia tinerilor Nicu Emil Petricioaia și Iuliana Roxana Oprina în biserica Sfântului Mare Mucenic Teodor Tiron din Roșiorii de Vede și rostește un cuvânt de învățătură.

Duminică, 14 iulie 2019 – slujește Sfânta Liturghie în biserica Sfântului Ierarh Calinic de la Cernica și a Icoanei Maicii Domnului Prodromița din Roșiorii de Vede și rostește un cuvânt de învățătură. Săvârșește Sfântul Maslu în biserica Sfinților Mucenici Dimitrie Izvorătorul de Mir și Efrem cel Nou din Mănăstirea Coșoteni și adresează credincioșilor un cuvânt de învățătură.

Vineri, 19 iulie 2019 – săvârșește Vecernia și Litia în biserica Sfântului Prooroc Ilie Testviteanul și a Sfântului Cuvios Mucenic Galaction din Alexandria și rostește un cuvânt de învățătură.

Sâmbătă, 20 iulie 2019 – slujește Sfânta Liturghie și Parastas în biserica Sfinților Împărați Constantin și Elena din Alexandria, hirotonește diacon pe tânărul Marius Gabriel Raicu și rostește un cuvânt de învățătură. Săvârșește cununia tinerilor Valeriu Cătălin Hristea și Celia Marinela Stănculescu în biserica Sfinților Împărați Constantin și Elena din Roșiorii de Vede și rostește un cuvânt de învățătură.

Duminică, 21 iulie 2019 – slujește Sfânta Liturghie în sobor de arhieriei în biserica Schimbării la Față a Domnului din Mănăstirea Pantocrator – Drăgănești Vlașca și participă la a II-a ediție a Întâlnirii Tinerilor Ortodocși din Episcopia Alexandriei și Teleormanului, organizată în acest așezământ monahal.

Luni, 22 iulie 2019 – slujește Sfânta Liturghie în sobor de arhieriei în biserica Schimbării la Față a Domnului din Mănăstirea Pantocrator – Drăgănești Vlașca.

Joii, 25 iulie 2019 – slujește Sfânta Liturghie în biserica Adormirii Maicii Domnului din Parohia Lada, hirotonește preot și hirotesește duhovnic pe diaconul Marius Gabriel Raicu și rostește un cuvânt de învățătură.

Sâmbătă, 27 iulie 2019 – slujește Sfânta Liturghie și Parastas (pomenirea de 7 ani a arhidiaconului Arsenie Giurgea) în biserica Sfinților Împărați Constantin și Elena din Mănăstirea Crasna – Prahova.

Duminică, 28 iulie 2019 – săvârșește Sfânta Liturghie în biserica Sfântului Ierarh Ioan Gură de Aur din Mănăstirea Sfântului Pantelimon – Siliștea Gumești, hirotonește diacon pe tânărul Adrian Ionuț Iordache și hirotonește preot pe ierodiaconul Casian Boldojar, adresând credincioșilor un cuvânt de învățătură.

Marti, 30 iulie 2019 – slujește Sfânta Liturghie și Parastas în biserica Sfântului Mare Mucenic Mina din Mănăstirea Sfintei Treimi – Drăgănești Vlașca și hirotonește preot și hirotesește duhovnic pe diaconul Adrian Ionuț Iordache.

Miercuri, 31 iulie 2019 – săvârșește Sfântul Maslu în biserica Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil din Parohia Fotăchești – Videle.

Vineri, 02 august 2019 – săvârșește Sfântul Maslu în biserica Sfinților Împărați Constantin și Elena din Roșiorii de Vede și în biserica Schimbării la Față a Domnului din Mănăstirea Pantocrator – Drăgănești Vlașca.

Sâmbătă, 03 august 2019 – slujește Sfânta Liturghie și Parastas în biserica Schimbării la Față a Domnului din Mănăstirea Pantocrator – Drăgănești Vlașca.

Duminică, 04 august 2019 – săvârșește Sfânta Liturghie în biserica Schimbării la Față a Domnului din Mănăstirea Pantocrator – Drăgănești Vlașca și adresează credincioșilor un cuvânt de învățătură.

Marti, 06 august 2019 – slujește Sfânta Liturghie și Parastas în biserica Schimbării la Față a Domnului din Mănăstirea Sfintei Mare Mucenițe Ecaterina – Tătăraștii de Sus și rostește un cuvânt de învățătură.

Miercuri, 07 august 2019 – săvârșește Sfântul Maslu în Catedrala Episcopală Sfântul Alexandru din Alexandria și rostește un cuvânt de învățătură.

Vineri, 09 august 2019 – săvârșește Sfântul Maslu în biserica Schimbării la Față a Domnului din Mănăstirea Pantocrator – Drăgănești Vlașca.

Sâmbătă, 10 august 2019 – săvârșește Sfânta Liturghie și Parastas (pomenirea de un an pentru fratele său Dorel) în biserica Sfinților Împărați Constantin și Elena din Parohia Constantin Brâncoveanu – Călărași.

Duminică, 11 august 2019 – slujește Sfânta Liturghie în biserica Sfântului Ierarh Nicolae din Parohia Călugăru și rostește un cuvânt de învățătură. Săvârșește Sfântul Maslu în biserica Sfântului Ioan Iacob Hozevitul din Mănăstirea Coșoteni și rostește un cuvânt de învățătură.

Miercuri, 14 august 2019 – hirotosește iconom-stavrofor pe preotul Gigi Zamfir în biserica Adormirii Maicii Domnului din Alexandria. Săvârșește Utrenia și Prohodul Maicii Domnului în biserica Schimbării la Față a Domnului din Mănăstirea Pantocrator – Drăgănești Vlașca.

Ioi, 15 august 2019 – slujește Sfânta Liturghie și Parastas în biserica Schimbării la Față a Domnului din Mănăstirea Pantocrator – Drăgănești Vlașca și adresează credincioșilor un cuvânt de învățătură.

Vineri, 16 august 2019 – săvârșește Sfântul Maslu în biserica Sfinților Cuvioși Mucenici Galaction și Epistimi din Mănăstirea Crângu.

Sâmbătă, 17 august 2019 – slujește Sfânta Liturghie în biserica Sfinților Cuvioși Mucenici Galaction și Epistimi din Mănăstirea Crângu.

Duminică, 18 august 2019 – slujește Sfânta Liturghie în biserica Pogorării Sfântului Duh din Focșani – Vrancea și adresează credincioșilor un cuvânt de învățătură. Săvârșește cununia tinerilor Marian Știrbei și Alexandra Buzăianu în același sfânt locaș și rostește un cuvânt de învățătură.

Miercuri, 21 august 2019 – săvârșește Sfântul Maslu în biserica Sfinților Arhangheli din Parohia Fotăchești – Videle.

Vineri, 23 august 2019 – săvârșește Sfântul Maslu în biserica Schimbării la Față a Domnului din Mănăstirea Pantocrator – Drăgănești Vlașca.

Sâmbătă, 24 august 2019 – slujește Sfânta Liturghie și Parastas în biserica Schimbării la Față a Domnului din Mănăstirea Pantocrator – Drăgănești Vlașca și hirotonește diacon pe tânărul Ionuț Cristinel Dude. Săvârșește cununia tinerilor Cătălin Codrea și Gina în biserica Sfinților Apostoli Petru și Pavel și Parohia Odaia și rostește un cuvânt de învățătură.

Duminică, 25 august 2019 – slujește Sfânta Liturghie în biserica Sfântului Mare Mucenic Fanurie și mănăstirea Sfântului de la Siliștea Gumești, hirotonește diacon pe tânărul George Ene și hirotonește preot și hirotesește duhovnic pe diaconul Ionuț Cristinel Dude.

Marti, 27 august 2019 – slujește Sfânta Liturghie în biserica Sfântului Mucenic Ioan Rusul din Mănăstirea Nașterea Maicii Domnului – Adămești, hirotonește preot și hirotesește duhovnic pe diaconul George Ene și rostește un cuvânt de învățătură.

Ioi, 29 august 2019 – slujește în sobor de arhieriei la târnosirea bisericii Sfântului Ierarh Luca al Crimeei și a Sfântului Cuvios Paisie Aghioritul din Mănăstirea Lipnița – Constanța și la Sfânta Liturghie săvârșită în acest sfânt locaș, adresând credincioșilor un cuvânt de învățătură.

Vineri, 30 august 2019 – slujește Sfânta Liturghie și Parastas în Catedrala Episcopală Sfântul Alexandru din Alexandria și adresează credincioșilor un cuvânt de învățătură. Săvârșește Sfântul Maslu în biserica Schimbării la Față a Domnului din Mănăstirea Pantocrator – Drăgănești Vlașca.

Sâmbătă, 31 august 2019 – slujește Sfânta Liturghie și Parastas în biserica Schimbării la Față a Domnului din Mănăstirea Pantocrator – Drăgănești Vlașca. Săvârșește cununia tinerilor Ionuț Robert Ofițeru și Daniela Alexandra Ilie în biserica Sfinților Împărați Constantin și Elena din Parohia Blejești.

Duminică, 01 septembrie 2019 – slujește în sobor de arhieriei Sfânta Liturghie în Catedrala Episcopală Sfântul Alexandru din Alexandria.

Săvârșește cununia tinerilor Ciprian Ionuț Ciuperceanu și Cosmina Nicoleta Ilinca în biserica Schimbării la Față a Domnului din Mănăstirea Pantocrator – Drăgănești Vlașca și rostește un cuvânt de învățătură.

Miercuri, 04 septembrie 2019 – săvârșește Sfântul Maslu în Catedrala Episcopală Sfântul Alexandru din Alexandria.

Vineri, 06 septembrie 2019 – săvârșește Sfântul Maslu în biserica Sfinților Împărați Constantin și Elena din Roșiorii de Vede și în biserica Sfinților Cuvioși Mucenici Galaction și Epistimi din Mănăstirea Crângu.

Sâmbătă, 07 septembrie 2019 – slujește Sfânta Liturghie în biserica Sfinților Cuvioși Mucenici Galaction și Epistimi din Mănăstirea Crângu.

Duminică, 08 septembrie 2019 – slujește în sobor de arhiei la târnosirea bisericii Nașterea Maicii Domnului și Izvorul Tămăduirilor din Mănăstirea Maglavit – Dolj și la Sfânta Liturghie săvârșită în acest sfânt locaș. Participă la ceremonia închiderii Întâlnirii Tinerilor Ortodocși din toată lumea – ediția 2019.

Luni, 09 septembrie 2019 – săvârșește Te-Deum la deschiderea Anului școlar la Școala Gimnazială nr. 4 din Turnu Măgurele și rostește un cuvânt de învățătură. Cu acest prilej s-au oferit ghiozdane și rechizite unui număr de peste 100 de elevi din clasa I-a și celor din clasa pregătitoare.

Marti, 10 septembrie 2019 – slujește Sfânta Liturghie și Parastas în biserica Sfântului Mare Mucenic Mina din Mănăstirea Sfintei Treimi – Drăgănești Vlașca.

Vineri, 13 septembrie 2019 – săvârșește Sfântul Maslu în biserica Sfintei Mironosițe și Întocmai cu Apostolii Maria Magdalena din Mănăstirea Pantocrator – Drăgănești Vlașca.

Sâmbătă, 14 septembrie 2019 – slujește Sfânta Liturghie în biserica Sfântului Ioan Botezătorul din Parohia Seaca și rostește un cuvânt de învățătură.

Duminică, 15 septembrie 2019 – slujește Sfânta Liturghie și Parastas în biserica Schimbării la Față a Domnului din Mănăstirea Pantocrator – Drăgănești Vlașca și adresează credincioșilor un cuvânt de învățătură.

Săvârșește Sfântul Maslu în biserica Sfântului Cuvios Ioan Iacob Hozevitul din Mănăstirea Coșoteni și rostește un cuvânt de învățătură.

Ioi, 19 septembrie 2019 – săvârșește Vecernia în biserica Sfinților Cuvioși Mucenici Galaction și Epistimi din Mănăstirea Crângu și tunderea în monahism a fratelui Ionel Titianu – Ioan Monahul, în același sfânt locaș.

Sâmbătă, 21 septembrie 2019 – participă la cel dintâi Simpozion Național de Medalistică sub genericul „Istorie și cultură în Medalistica românească” organizat la Muzeul Municipal „Regina Maria” din Iași, rostind un cuvânt în deschiderea manifestării și prezentând comunicarea „Biserica Ortodoxă Română din Paris și Medalia sfințirii acesteia”.

Duminică, 22 septembrie 2019 – slujește Sfânta Liturghie în Catedrala istorică a Sfântului Mare Mucenic Gheorghe și a Sfintei Cuvioase Teodora de la Sihla din Iași și rostește un cuvânt de învățătură. Participă la lucrările Simpozionului de Medalistică și la ceremonia de închidere a acestei manifestări.

Miercuri, 25 septembrie 2019 – săvârșește Sfântul Maslu în biserica Sfinților Arhangheli din Parohia Fotăchești – Videle și Utrenia în biserica Sfintei Mironosițe Maria Magdalena din Mănăstirea Pantocrator – Drăgănești Vlașca.

Ioi, 26 septembrie 2019 – săvârșește Sfânta Liturghie în biserica Sfintei Mironosițe și Întocmai cu Apostolii Maria Magdalena din Mănăstirea Pantocrator – Drăgănești Vlașca și hirotonește diacon pe tânărul Florinel Țăcu. Săvârșește Sfântul Maslu în biserica Sfântului Ioan Botezătorul din Parohia Crângu și rostește un cuvânt de învățătură.

Vineri, 27 septembrie 2019 – participă la deschiderea expoziției „Colecții și colecționari”, ediția 2019, la Muzeul Județean Teleorman și rostește un cuvânt ocazional. Săvârșește Sfântul Maslu în biserica Sfintei Mironosițe Maria Magdalena din Mănăstirea Pantocrator – Drăgănești Vlașca.

Sâmbătă, 28 septembrie 2019 – slujește Sfânta Liturghie în biserica Sfintei Mironosițe Maria Magdalena din Mănăstirea Pantocrator – Drăgănești Vlașca.

Duminică, 29 septembrie 2019 – săvârșește sfințirea unei troițe în incinta bisericii parohiale din Parohia Olteni și slujește Sfânta Liturghie în biserica Sfântului Cuvios Dimitrie cel Nou din această parohie, hirotonește preot și hirotesește duhovnic pe diaconul Florinel Țăcu și rostește un cuvânt de învățătură.

Luni, 30 septembrie 2019 – slujește Sfânta Liturghie, în sobor, în Catedrala Patriarhală din București și participă la manifestările prilejuite de aniversarea a 12 ani de la întronizarea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel. Participă la ședința de lucru a Sfântul Sinod la Palatul Patriarhal din București.

Marti, 01 octombrie 2019 – slujește Sfânta Liturghie în biserica Acoperământului Maicii Domnului din Mănăstirea Talpa, hirotonește diacon pe tânărul Dănuț Dorinel Ghinea, hirotesește iconom stavrofor pe preotul Gheorghe Anghel și rostește un cuvânt de învățătură.

Miercuri, 02 octombrie 2019 – slujește Sfânta Liturghie în biserica Sfântului Mare Mucenic Mina din Mănăstirea Sfintei Treimi – Drăgănești Vlașca, hirotonește preot și hirotesește duhovnic pe diaconul Dănuț Dorinel Ghinea și rostește un cuvânt de învățătură. Săvârșește Sfântul Maslu în Catedrala Episcopală Sfântul Alexandru din Alexandria și rostește un cuvânt de învățătură.

Vineri, 04 octombrie 2019 – săvârșește Sfântul Maslu în biserica Sfinților Împărați Constantin și Elena din Roșiorii de Vede și în biserica Sfinților Cuvioși Mucenici Galaction și Epistimi din Mănăstirea Crângu.

Sâmbătă, 05 octombrie 2019 – slujește Sfânta Liturghie în biserica Sfinților Cuvioși Mucenici Galaction și Epistimi din Mănăstirea Crângu, hirotonește diacon pe tânărul Ionuț Robert Ofițeru și rostește un cuvânt de învățătură. Participă la ediția a V-a a Simpozionului Național de Numismatică, organizat de Clubul Numismatic Mihai Eminescu la Cercul Militar Național din București.

Duminică, 06 octombrie 2019 – săvârșește sfințirea Capelei nou construite din Cimitirul nr.1 al Parohiei Băcălești și slujește Sfânta Liturghie în biserica Sfintei Parascheva din această parohie, hirotonește preot pe diaconul Ionuț Robert Ofițeru, hirotesește duhovnic pe preot Ionuț

Robert Ofițeru și iconom stavrofor pe preotul Oprea Vișan și rostește un cuvânt de învățătură. Săvârșește Sfântul Maslu în biserica Sfinților Împărați Constantin și Elena și a Tuturor Sfinților din Parohia Clănița și adresează credincioșilor un cuvânt de învățătură.

Miercuri, 09 octombrie 2019 – slujește Sfânta Liturghie în biserica Adormirii Maicii Domnului din Alexandria și hirotonește diacon pe tânărul Romulus Valentin Radu.

Ioi, 10 octombrie 2019 – slujește Sfânta Liturghie în biserica Adormirii Maicii Domnului din Alexandria și hirotonește preot și hirotesește duhovnic pe diaconul Romulus Valentin Radu. Participă la ședința administrativă lunară a preoților din Protoieria Turnu Măgurele și prezintă pe noul protoiereu al acestei protoierii, preotul Cristian Ioana.

Sâmbătă, 12 octombrie 2019 – participă la Procesiunea Calea Sfinților cu racla Sfintelor Moaște ale Sfintei Parascheva și cu racla Moaștelor Sfântului Ierarh Spiridon, la Iași.

Duminică, 13 octombrie 2019 – slujește în sobor de arhieriei la târnosirea bisericii Sfântului Apostol Toma din Iași și la Sfânta Liturghie în acest sfânt locaș. Slujește în sobor de arhieriei la sfințirea Centrului Social Caritabil de la Mănăstirea Hadâmbu.

Luni, 14 octombrie 2019 – slujește în sobor de arhieriei Sfânta Liturghie la Catedrala Mitropolitană din Iași.

Marti, 15 octombrie 2019 – săvârșește Sfânta Liturghie în biserica Izvorului Tămăduirii din Mănăstirea Sfântul Trifon – Cernetu și rostește un cuvânt de învățătură.

Ioi, 17 octombrie 2019 – săvârșește Vecernia și Litia în biserica Sfântului Apostol și Evanghelist Luca din Parohia Brânceni și rostește un cuvânt de învățătură.

Vineri, 18 octombrie 2019 – slujește Sfânta Liturghie și Parastas în biserica Sfântului Apostol și Evanghelist Luca din Parohia Brânceni și adresează credincioșilor un cuvânt de învățătură. Săvârșește Sfântul Maslu în biserica Sfintei Mironosițe și Întocmai cu Apostolii Maria Magdalena din Mănăstirea Pantocrator – Drăgănești Vlaşca.

Sâmbătă, 19 octombrie 2019 – slujește Sfânta Liturghie și Parastas în biserica Sfintei Mironosițe și Întocmai cu Apostolii Maria Magdalena din Mănăstirea Pantocrator – Drăgănești Vlaşca. Însotăște racla cu Sfintele Moaște ale Sfintei Mironosițe și Întocmai cu Apostolii Maria Magdalena în pelerinaj la Catedrala Episcopală din Alba Iulia și participă la ceremonia întâmpinării Sfintelor Moaște, adresând credincioșilor un cuvânt de învățătură.

Duminică, 20 octombrie 2019 – săvârșește Sfânta Liturghie în Catedrala Sfintei Treimi și a Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil din Alba Iulia și rostește un cuvânt de învățătură. Săvârșește Vecernia și Litia în același sfânt locaș.

Luni, 21 octombrie 2019 – slujește Sfânta Liturghie în sobor de arhieriei în Catedrala Arhiepiscopală din Alba Iulia.

Marti, 22 octombrie 2019 – săvârșește Sfânta Liturghie și Te-Deum în biserica Sfinților Împărați Constantin și Elena din Zimnicea și rostește un cuvânt de învățătură. Prezidează lucrările Conferinței pastoral-misionare semestriale cu preoții din Protoieria Alexandria cu tema „Chipuri de slujire a Bisericii strămoșește: Patriarhii Nicodim Munteanu și Iustin Moiescu”, în același sfânt locaș.

Ioi, 24 octombrie 2019 – săvârșește Sfântul Maslu în biserica Nașterii Macii Domnului din Parohia Plosca II și rostește un cuvânt de învățătură. Întâmpină pe Preasfințitul Părinte Episcop Vincențiu al Sloboziei și Călărașilor aflat în vizită în județul Teleorman. Săvârșește slujba de sfințire a celor trei cruci care vor fi așezate pe turla și pe acoperișul Paraclisului Episcopal al Sfintei Episcopii a Alexandriei și Teleormanului așezat sub ocrotirea Maicii Domnului.

Vineri, 25 octombrie 2019 – participă la ședința de lucru a Sinodului Mitropolitan al Mitropoliei Munteniei și Dobrogei la Palatul Patriarhal din București. În sobor de arhieriei participă la întâmpinarea sfintelor Moaște (Sfântul Cuvios Dimitrie cel Nou, Sfânta Muceniță Filofteia și Sfântul Ierarh Dionisie Erhan) pe podiumul de lângă Catedrala Patriarhală. Săvârșește Sfântul Maslu în biserica Sfintei Mironosițe și Întocmai

cu Apostolii Maria Magdalena din Mănăstirea Pantocrator – Drăgănești Vlașca.

Sâmbătă, 26 octombrie 2019 – săvârșește slujba de sfințire a raclei pentru un fragment din Sfintele Moaște ale Sfântului Mare Mucenic Dimitrie Izvorătorul de Mir la Mănăstirea Coșoteni. Slujește Sfânta Liturghie și Parastas în biserica Sfântului Cuvios Ioan Iacob Hozevitul din această mănăstire și rostește un cuvânt de învățătură.

Duminică, 27 octombrie 2019 – slujește Sfânta Liturghie în sobor de arhieriei la Catedrala Patriarhală din București.

Luni, 28 octombrie 2019 – participă la ședința solemnă a Sfântului Sinod, în Aula Teoctist Patriarhul din Palatul Patriarhiei din București închinată „Anului omagial al satului românesc și Anului comemorativ al Patriarhilor Nicodim Munteanu și Iustin Patriarhul și al traducătorilor de cărți bisericești” și la ședința de lucru a Sfântului Sinod la Palatul Patriarhal din București.

Marti, 29 octombrie 2019 – săvârșește Sfânta Liturghie și Te-Deum în biserica Sfinților Împărați Constantin și Elena din Roșiorii de Vede și prezidează lucrările Conferinței pastoral-misionare semestriale cu preoții din Protoieria Roșiorii de Vede, cu tema „Chipuri de slujire a Bisericii strămoșește: Patriarhii Nicodim Munteanu și Iustin Moisescu”, în același sfânt locaș. Săvârșește slujba de sfințire a apei și rânduiala de Rugăciune la vreme de secetă în biserica Izvorului Tămăduirii din Mănăstirea Sfântului Trifon – Cernetu.

Miercuri, 30 octombrie 2019 – săvârșește Sfântul Maslu în biserica Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril din Parohia Fotăchești – Videle.

Ioi, 31 octombrie 2019 – slujește Sfânta Liturghie și Parastas în biserica Adormirii Maicii Domnului din Mănăstirea Balaciu – Ialomița (pomenirea arhimandritului Teofil Belea, stareț al acestei mănăstiri).

Vineri, 01 noiembrie 2019 – săvârșește Sfântul Maslu în biserica Sfinților Împărați Constantin și Elena din Roșiorii de Vede și în biserica Sfinților Cuvioși Mucenici Galaction și Epistimi din Mănăstirea Crângu.

Sâmbătă, 02 noiembrie 2019 - slujește Sfânta Liturghie și Parastas în biserica Sfinților Cuvioși Mucenici Galaction și Epistimi din Mănăstirea Crângu și hirotonește diacon pe tânărul Emanuel Albert Barangă.

Duminică, 03 noiembrie 2019 – săvârșește Sfânta Liturghie în biserica Sfântului Mare Mucenic Dimitrie Izvorătorul de Mir din Parohia Butești, hirotonește diacon pe tânărul Dragoș Daniel Dumitrescu, hirotonește preot pe diaconul Emanuel Albert Barangă, hirotesește duhovnic pe preotul Emanuel Albert Barangă și iconom stavrofor pe preotul Adrian Ionuț Bătrânu, adresând credincioșilor un cuvânt de învățătură.

Luni, 04 noiembrie 2019 – săvârșește Sfânta Liturghie și Te-Deum în biserica Sfântului Sfințit Haralambie din Turnu Măgurele și hirotonește diacon pe tânărul Ionel Constantin. Prezidează lucrările Conferinței pastoral-misionare semestriale cu preoții din Protoieria Turnu Măgurele, cu tema „Chipuri de slujire a Bisericii strămoșește: Patriarhii Nicodim Munteanu și Iustin Moisesescu”, în același sfânt locaș. Săvârșește Vecernia și Litia în biserica Sfântului Prooroc Ilie Testviteanu și a Sfântului Cuvios Mucenic Galaction din Alexandria și rostește un cuvânt de învățătură.

Marti, 05 noiembrie 2019 – slujește Sfânta Liturghie și Parastas în biserica Sfinților Cuvioși Mucenici Galaction și Epistimi din Mănăstirea Crângu, hirotonește preot și hirotesește duhovnic pe diaconul Ionel Constantin și rostește un cuvânt de învățătură.

Miercuri, 06 noiembrie 2019 – săvârșește Sfântul Maslu în Catedrala Episcopală Sfântul Alexandru din Alexandria și rostește un cuvânt de învățătură.

Ioi, 07 noiembrie 2019 – Însotește racla cu Sfintele Moaște ale Sfintei Mironosițe și Întocmai cu Apostolii Maria Magdalena în pelerinaj la Parohia Marginea I – Suceava și participă la ceremonia întâmpinării Sfințelor Moaște, adresând credincioșilor un cuvânt de învățătură.

Vineri, 08 noiembrie 2019 – săvârșește Sfânta Liturghie, în sobor de arhieriei, în biserica Sfinților Arhangheli din Parohia Marginea I – Suceava.

Sâmbătă, 09 noiembrie 2019 – săvârșește Sfânta Liturghie în biserica Sfântului Ierarh Nectarie, făcătorul de minuni din Parohia Lada,

hirotonește diacon pe tânărul Coman Marius Gabriel și rostește un cuvânt de învățătură. Săvârșește Taina Sfântului Botez pentru pruncul Liviu Adrian în biserica Sfinților Trei Ierarhi din Videle și rostește un cuvânt de învățătură.

Duminică, 10 noiembrie 2019 – săvârșește resfințirea bisericii Sfintei Parascheva din Parohia Băduleasa și sfințirea picturii din capela din incinta acestei parohii. Slujește Sfânta Liturghie în acest sfânt locaș, hirotonește preot și hirotesește duhovnic pe diaconul Marius Gabriel Coman și adresează credincioșilor un cuvânt de învățătură. În Catedrala Episcopală Sfântul Alexandru din Alexandria săvârșește cununia tinerilor Marius Nicușor Ghimiș și Măriuca Diana Ștefan, rostind un cuvânt de învățătură.

Luni, 11 noiembrie 2019 – slujește Sfânta Liturghie în biserica Sfântului Mare Mucenic Mina din Mănăstirea Sfintei Treimi – Drăgănești Vlașca.

Marti, 12 noiembrie 2019 – săvârșește Sfânta Liturghie în biserica Sfintei Mironosițe și Întocmai cu Apostolii Maria Magdalena din Mănăstirea Pantocrator – Drăgănești Vlașca și prezidează lucrările Conferinței pastoral-misionare semestriale cu preoții din Protoieria Videle, cu tema „Chipuri de slujire a Bisericii strămoșește: Patriarhii Nicodim Munteanu și Iustin Moisescu”, în același sfânt locaș.

Miercuri, 13 noiembrie 2019 – slujește Sfânta Liturghie în biserica Sfântului Ierarh Ioan Gură de Aur din Mănăstirea Sfântului Mare Mucenic Pantelimon – Siliștea Gumești și rostește un cuvânt de învățătură. Săvârșește sfințirea a două cruci care vor fi așezate pe noua biserică aflată în construcție în Parohia Peri și rostește un cuvânt de învățătură.

Joi, 14 noiembrie 2019 – slujește Sfânta Liturghie, Te-Deum și Parastas în biserica Sfintei Mironosițe și Întocmai cu Apostolii Maria Magdalena din Mănăstirea Pantocrator – Drăgănești Vlașca. Participă la întâlnirea absolvenților Seminarului Teologic – București, promoția 1976.

Vineri, 15 noiembrie 2019 – săvârșește Sfântul Maslu în biserica Sfintei Mironosițe și Întocmai cu Apostolii Maria Magdalena din Mănăstirea Pantocrator – Drăgănești Vlașca.

Sâmbătă, 16 noiembrie 2019 – slujește Sfânta Liturghie și Parastas în biserica Sfintei Mironosițe și Întocmai cu Apostolii Maria Magdalena din Mănăstirea Pantocrator – Drăgănești Vlaşca.

Duminică, 17 noiembrie 2019 – săvârșește Sfânta Liturghie în biserica Sfântului Apostoli și Evanghelist Ioan și a Sfântului Ierarh Visarion din Mănăstirea Pantocrator – Drăgănești Vlaşca, adresând credincioșilor un cuvânt de învățătură.

Luni, 18 noiembrie 2019 – slujește Sfânta Liturghie în biserica Adormirii Maicii Domnului din Alexandria și hirotonește diacon pe tânărul Ciprian Cristoi.

Marti, 19 noiembrie 2019 – săvârșește Sfânta Liturghie în biserica Adormirii Maicii Domnului din Alexandria, hirotonește diacon pe tânărul Ștefan Alexandru și hirotonește preot și hirotesește duhovnic pe diaconul Ciprian Cristoi. Hirotesește iconom-stavrofor pe preotul Mihai Condac.

Miercuri, 20 noiembrie 2019 – slujește Sfânta Liturghie în biserica Adormirii Maicii Domnului din Alexandria și hirotonește preot și hirotesește duhovnic pe diaconul Ștefan Alexandru.

Joi, 21 noiembrie 2019 – săvârșește sfințirea unei racle pentru un fragment din Moaștele Sfântului Mare Mucenic Teodor Tiron și slujește Sfânta Liturghie și parastas în biserica Sfântului Mare Mucenic Teodor Tiron din Roșiorii de Vede. Hirotesește iconom-stavrofor pe preotul Cristian Nedelea și adresează credincioșilor un cuvânt de învățătură. Participă la festivitățile prilejuite de Centenarul Colegiului Național Anastasescu din Roșiorii de Vede, săvârșește rugăciunea de sfințire a școlii și a unei plăci comemorative și rostește un cuvânt ocazional. La Casa de Cultură din Roșiorii de Vede participă la lansarea Monografiei Colegiului Național Anastasescu publicată de profesorul Argentin Porumbeanu și rostește un cuvânt ocazional.

Vineri, 22 noiembrie 2019 – la invitația Preasfințitului Părinte Episcop Macarie al Episcopiei Ortodoxe Române a Europei de Nord face o vizită în această eparhie. La sosire este primit, împreună cu Preasfințitul Părinte Macarie de către ambasadorul României la Stockholm. Săvârșește Sfântul Maslu în Paraclisul Episcopal și rotește un cuvânt de învățătură.

Sâmbătă, 23 noiembrie 2019 – slujește Sfânta Liturghie și Parastas alături de Preasfințitul Părinte Episcop Macarie în Paraclisul Episcopal din Stockholm, adresând credincioșilor un cuvânt de învățătură. În aceeași zi este primit împreună cu Preasfințitul Părinte Episcop Macarie de către ambasadorul României la Copenhaga.

Duminică, 24 noiembrie 2019 – slujește Sfânta Liturghie alături de Preasfințitul Părinte Episcop Macarie în biserica Nașterii Maicii Domnului din Copenhaga și rostește un cuvânt de învățătură. În același sfânt locaș slujește la săvârșirea Tainei Sfântului Botez pentru cinci prunci ai creștinilor ortodocși români din Danemarca.

Miercuri, 27 noiembrie 2019 – săvârșește Sfântul Maslu în biserica Sfinților Arhangheli din Parohia Fotăchești – Videle.

Vineri, 29 noiembrie 2019 – săvârșește Sfântul Maslu în biserica Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan și a Sfântului Ierarh Visarion din Mănăstirea Pantocrator – Drăgănești Vlașca.

Sâmbătă, 30 noiembrie 2019 – slujește Sfânta Liturghie în biserica Sfinților Arhangheli din Parohia Fotăchești – Videle, hirotonește diacon pe tânărul Alexandru Cristian Turiac și rotește un cuvânt de învățătură.

Duminică, 01 decembrie 2019 – slujește Sfânta Liturghie și Te-Deum în biserica Sfântului Mare Mucenic Gheorghe din Mănăstirea Țigănești, hirotonește preot și hirotesește duhovnic pe diaconul Alexandru Cristian Turiac și rostește un cuvânt de învățătură. Săvârșește sfințirea icoanei Maicii Domnului de la fântâna din curtea mănăstirii.

Miercuri, 04 decembrie 2019 – săvârșește Sfântul Maslu în Catedrala Episcopală Sfântul Alexandru din Alexandria și rostește un cuvânt de învățătură.

Ioi, 05 decembrie 2019 – este primit de către domnul ministru Antonel Tănase, Secretarul General al Guvernului României și, apoi, de către domnul ministru Victor Opaschi la Secretariatul de Stat pentru Culte, în scopul prezentării trebuințelor urgente ale Episcopiei și obținerii unui sprijin financiar pentru lucrările de la Paraclisul Episcopal. Săvârșește Vecernia și Litia în biserica Sfântului Ierarh Nicolae din Alexandria și rotește un cuvânt de învățătură.

Vineri, 06 decembrie 2019 – slujește Sfânta Liturghie în biserica Sfântului Ierarh Nicolae din Parohia Țigănești I și săvârșește sfințirea icoanei Maicii Domnului Pantanassa, realizată și cinstită în acest sfânt locaș, adresând credincioșilor un cuvânt de învățătură. Săvârșește sfințirea a două clopote noi la Parohia Sfânta Parascheva din Turnu Măgurele și slujba de pomenire (parastas) pentru cei răposați din familia sponsorilor, adresând credincioșilor un cuvânt de învățătură. Săvârșește Sfântul Maslu în biserica Sfinților Cuvioși Mucenici Galaction și Epistimi din Mănăstirea Crângu.

Sâmbătă, 07 decembrie 2019 – slujește Sfânta Liturghie în biserica Sfinților Cuvioși Mucenici Galaction și Epistimi din Mănăstirea Crângu.

Duminică, 08 decembrie 2019 – săvârșește Sfânta Liturghie și Parastas în biserica Tuturor Sfinților din Parohia Prunaru, hirotonește diacon pe tânărul Marian Marius Carp și rostește un cuvânt de învățătură.

Ioi, 12 decembrie 2019 – slujește Sfânta Liturghie în biserica Adormirii Maicii Domnului și a Sfântului Ierarh Spiridon din Parohia Negrenii de Sus, hirotonește preot și hirotesește duhovnic pe diaconul Marian Marius Carp și rostește un cuvânt de învățătură.

Vineri, 13 decembrie 2019 – săvârșește tunderea în monahism a fratelui Marin Boldojar din obștea Mănăstirii Sfântului Pantelimon – Siliștea Gumești (Martinian monahul) și slujește Sfânta Liturghie în biserica Sfântului Ierarh Ioan Gură de Aur din Mănăstirea Sfântului Pantelimon – Siliștea Gumești, hirotonește preot și hirotesește duhovnic pe ierodiaconul Damian Ciotea din obștea Mănăstirii Coșoteni și rostește un cuvânt de învățătură. Săvârșește Sfântul Maslu în biserica Sfinților Împărați Constantin și Elena din Roșiorii de Vede și în biserica Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan și a Sfântului Ierarh Visarion din Mănăstirea Pantocrator – Drăgănești Vlașca.

Sâmbătă, 14 decembrie 2019 – slujește Sfânta Liturghie în biserica Sfântului Acoperământ al Maicii Domnului din Mănăstirea Talpa, săvârșește sfințirea a două icoane și rostește un cuvânt de învățătură.

Duminică, 15 decembrie 2019 – slujește Sfânta Liturghie în biserica Sfintei Parascheva din Alexandria și rostește un cuvânt de învățătură.

Participă la concertul de colinde de la Catedrala Episcopală Sfântul Alexandru din Alexandria, adresând participanților un cuvânt de învățătură.

Luni, 16 decembrie 2019 – la Palatul Patriarhiei din București participă la ședința solemnă a Sfântului Sinod cu prilejul împlinirii a 30 de ani de la Revoluția din Decembrie 1989. Participă la ședința de lucru a Sfântului Sinod la Palatul Patriarhal din București.

Marti, 17 decembrie 2019 – în biserica Sfintei Mironosițe și Întocmai cu Apostolii Maria Magdalena din Mănăstirea Pantocrator – Drăgănești Vlașca săvârșește slujba Vecerniei și tunderea în monahism a sorei Elena Penciu (Magdalena monahia) și rostește un cuvânt de învățătură.

Miercuri, 18 decembrie 2019 – slujește Sfânta Liturghie în biserica Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan și a Sfântului Ierarh Visarion din Mănăstirea Pantocrator – Drăgănești Vlașca, hirotesește arhidiacon pe diaconul Vasile George Florea și rostește un cuvânt de învățătură.

Vineri, 20 decembrie 2019 – săvârșește Sfântul Maslu în Catedrala Sfântului Sfințit Haralambie din Turnu Măgurele și rostește un cuvânt de învățătură. Participă la concertul de colinde organizat în acest sfânt locaș, rostind un cuvânt ocazional.

Duminică, 22 decembrie 2019 – slujește Sfânta Liturghie în biserica Sfântului Mare Mucenic Ioan Rusul din Mănăstirea Adămești, hirotonește preot și hirotesește duhovnic pe diaconul Ioan Marian Petrișorși adresează credincioșilor un cuvânt de învățătură.

Marti, 24 decembrie 2019 – slujește Sfânta Liturghie în biserica Adormirii Maicii Domnului din Alexandria și hirotesește protosinghel pe ieromonahul Rafael Toader.

Miercuri, 25 decembrie 2019 – săvârșește Sfânta Liturghie în Catedrala Episcopală Sfântul Ierarh Alexandru din Alexandria și adresează credincioșilor un cuvânt de învățătură.

Ioi, 26 decembrie 2019 – slujește Sfânta Liturghie în biserica Sfântului Ioan Botezătorul din Roșiorii de Vede și rostește credincioșilor un cuvânt de învățătură.

Vineri, 27 decembrie 2019 – săvârșește Sfânta Liturghie în biserica Sfântului Mare Mucenic Ioan cel Nou de la Suceava din Parohia

Parisești – Videle, hirotesește iconom-stavrofor pe preotul Ștefan Drăghici și rostește un cuvânt de învățătură.

Duminică, 29 decembrie 2019 – săvârșește Sfânta Liturghie în biserica Sfântului Mare Mucenic Gheorghe din Parohia Poiana și rostește un cuvânt de învățătură.

Marti, 31 decembrie 2019 – slujește Sfânta Liturghie și Te-Deum de mulțumire în biserica Sfinților Mucenici Ciprian și Iustina din Mănăstirea Sfintei Treimi – Drăgănești Vlașca și rostește un cuvânt ocazional.

BISERICA ÎN DIALOG CU MODERNITATEA

ATITUDINEA TEOLOGICĂ CONTEMPORANĂ FAȚĂ DE ȘTIINȚĂ PĂRINTELE DUMITRU STĂNILOAE

Tache CONSTANTIN

Introducere

Cel mai mare teolog ortodox român, părintele Dumitru Stăniloae (1903 – 1993), a fost un gânditor tradițional, ghidat de scrierile și înțelepciunea patristică, al cărui scop teologic a fost motivat de urmărirea sfințeniei. Teologii au analizat gândirea sa patristică, observând abordarea nuanțată și a tuturor lucrurilor, împreună cu contribuțiile sale la o varietate de domenii¹. Dată fiind complexitatea gândirii sale este dificil să-și păstreze nenumăratele lucrări în conformitate cu taxonomiile disciplinare actuale. Fiind inspirat de scrierilor Sfinților Părinți ai Bisericii pe care i-a iubit atât de mult, în afară de primele sale publicații, el nu a scris niciodată teologie sistematică pură, nici istorie, teologie biblică, spiritualitate sau teologie liturgică, ci a contribuit la toate aceste zone și la multe altele. În abordarea problemelor de știință și teologie el a urmat aceeași abordare interdisciplinară, în concordanță cu perspectivele sale complexe.

---

¹Vezi *Persoană și comuniune: Prinos de cinstire Părintelui Profesor Academician Dumitru Stăniloae la împlinirea vârstei de 90 de ani*, editor Ioan I. Ică, Jr, Editura Arhiepiscopiei Ortodoxe a Sibiului, Sibiu, 1993, pp. 15–66

I. Aspecte științifice în cadrul operei părintelui Dumitru Stăniloae

În pofida gândirii sale tradiționaliste, a fost un om ancorat în realitate și în timpul său, cărora le-a acordat atenție (la fel ca alți teologi neopatristici cu care are multe în comun, în special Vladimir Lossky, Panayiotis Nellas, Paul Evdokimov, Olivier Clément, John Meyendorff și Christos Yannaras), tendințelor din societate, în special științifice și culturale. Având în vedere implicarea teologiei ortodoxe în dialogul cu știința contemporană², Stăniloae a avut un deosebit interes pentru legarea lumilor științei și teologiei. El și-a declarat în mod deschis aprecierea pentru potențialul științei contemporane de a facilita o conștientizare aprofundată a lumii și o experiență îmbogățită a acesteia sau pentru construirea a ceea ce el a numit „o teologie a lumii”³. În scrierile sale se face referire la chimie, fizica cuantică, teoria relativității, extinderea universului, biologie sau principiul cosmologic antropocentric⁴. Prin mijloacele avute a tradus texte patristice care făceau referire la viață și la omenire⁵.

Stăniloae nu a lăsat niciodată senzația că face știință, necitând lucrări științifice. O particularitate a modului său de a folosi informația venită din zona științei este că acesta a preferat să o folosească discret, referindu-se la ea ca la un context dat și incluzând-o ușor în discursul tradițional. Rezultatul nu a fost un sincretism între știință și teologie. Teologia și știința sunt armonios integrate în gândirea lui și nu există nicio urmă de confuzie între aceste domenii în lucrările sale.

Această realizare dezvăluie ceva fundamental în ceea ce privește metoda sa. Mai exact, Stăniloae a redat miezul teologic al mesajului eclesial,

---

² Preafericitul Daniel Ciobotea, „O dogmatică pentru omul de azi” în volumul *Dumitru Stăniloae sau Paradoxul Teologiei*, editat de Theodor Baconsky și Bogdan Tătaru-Cazaban, Editura Anastasia, 2003, pp. 87–107.

³ Olivier Clément, *Cuvânt la absolvirea ca doctor Honoris Causa către părintele Dumitru Stăniloae la Institutul Teologic Ortodox Sf. Serge*, 29 mai 1981

⁴ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia vieții spirituale*, Casa cărții de știință, Cluj Napoca, 1993, p. 214

⁵ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Sfânta Treime sau La început a fost iubirea*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1993, pp. 58–59.

ancorat în înțelepciunea patristică prin canalele prin care acest mesaj trebuia diseminat către omul contemporan, reprezentate de datele științifice. În acest sens, el a aplicat constant, în special în ceea ce privește reprezentarea creștină a realității, criterii deja schițate de Vladimir Lossky și pe care Nellas le-a implementat cu succes în antropologie⁶. Desigur, această metodă a presupus, de la început până la sfârșit, o evaluare a noilor date în cadrul gândirii teologice. Pe scurt, făcând referire la științele contemporane în mod constant, el a ilustrat un mod în care ortodocșii ar trebui să-și însușească cunoașterea științifică, cu discernământ, din perspectiva misiunii Bisericii de astăzi. De asemenea, a făcut o reevaluare a modului în care mesajul teologic trebuia să fie comunicat publicului contemporan.

Abordarea lui Stăniloae cu privire la subiectele cosmologice despre mișcarea și schimbarea raționalității universului și principiul antropic a rezonat cu aprecierea lui pentru viziunea creștină timpurie creată de teologi patristici, cum ar fi Sfântul Atanasie, Capadocieni și Sfântul Maxim Mărturisitorul. Potrivit lui Clément, acest interes al său pentru astfel de subiecte se datora țelului său de a ajunge la „sensul cosmic al creștinismului”⁷. În legătură cu viziunea teologică a lumii și cosmologia științifică, Stăniloae s-a dovedit a fi cu adevărat un moștenitor al înțelepciunii patristice. Contribuțiile sale în acest domeniu reprezintă o întruchipare perfectă a spiritului tradiției ortodoxe în parametrii culturii contemporane – o realizare care trebuie să fie apreciată.

Ortodocșii înțeleg reprezentarea realității în primul rând condiționată de considerentele transcendente și eshatologice. Percepția are legătură cu interesul obișnuit pentru lucrurile de deasupra cadrului actual, datorită rădăcinilor bizantine. De asemenea, din cauza accentului ascetic pe liniște și îndumnezeire, aceeași viziune ortodoxă asupra lumii este axată pe interiorizare. Când trebuie să țină cont de aceste acțiuni, în ceea ce privește aspectele transcendente, eshatologice și statice, susținătorii unor astfel de puncte de vedere indică scriitori creștini precum Origen și Evagrius

---

⁶ Vladimir Lossky *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, Editura Humanitas, București, 2010, p. 41

⁷ Olivier Clément, *Cuvânt...*, p. 118

Ponticus, care par să fi judecat mișcarea ca fiind rea⁸. Nu sunt interesați să discute ce au însemnat de fapt Origen și Evagrius atunci când au condamnat mișcarea și au lăudat liniștea. Relevant este faptul că, pe acest fundal, o reprezentare ortodoxă a realității capabilă să găzduiască noțiunea contemporană a mișcării universale, așa cum a susținut Meyendorff⁹, sau pentru a „hristifica” mișcarea, așa cum a sugerat Nellas¹⁰, ar fi de neconceput.

Stăniloae a menținut doar această posibilitate. Trebuie luate în considerare aspecte ale teologiei lui Stăniloae despre lume, în special gândurile sale asupra mișcării, aducând în prim-plan teologia patristică și știința contemporană pe care le ilustrează gândirea sa.

În studiul introductiv al traducerii sale în limba română a cărții Sfântului Atanasie, *Împotriva elinilor*, Stăniloae a observat că Sfântul alexandrian a propus o viziune dinamică a cosmosului care s-a deplasat spre plinătatea eshatologică¹¹. Mișcarea și natura au anticipat cosmologia contemporană, care descrie un univers fundamental instabil, contingent și în mișcare perpetuă¹². În același context, în plus, el a subliniat că intuițiile alexandrine și cele ale altor Părinți ai Bisericii ar merita să fie dezvoltate într-o teologie contemporană a mișcării – ca o modalitate de a pune în legătură viziunea eclesială a lumii și cosmologia științifică. „Se impune ca o sarcină pentru gândirea de mâine dezvoltarea unei teologii a mișcării, ca o explicație teologică a ei, după ce științele naturii au pus în evidență importanța universală a mișcării și a energiilor care o susțin în legile descoperite de ea în toată realitatea creată”¹³.

Cele relatate în acest pasaj, împreună cu contextul său, sunt complet opuse percepției că viziunea ortodoxă asupra lumii este inevitabil

⁸ Arhiepiscopul Hrisostomos și Ieromonahul Patapios, „Știința și cunoașterea în Patristică și Tradițiile monahale ale Bisericii Ortodoxe Orientale”, în *Transdisciplinaritate în știință și religie*, nr. 2 (2007), pp. 183–194

⁹ John Meyendorff, *Teologia bizantină. Tendințe istorice și teme doctrinare*, Editura Nemira, București, 2013, p. 132

¹⁰ Panayotis Nellas, *Omul - animal îndumnezeit*, Editura Deisis, Sibiu, 1994, p. 124

¹¹ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, „Introducere” la Sfântul Atanasie cel Mare: *Scrieri*, în PSB, vol. XV, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1987, p. 24

¹² Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Introducere*, pp. 19–25

¹³ *Ibidem*, p. 24

statică, concentrată în întregime asupra lucrurilor transcendente și eshatologice. Mai mult, pasajul face aluzie la convingerea părintelui Stăniloae că știința contemporană ar putea avea un impact pozitiv asupra înțelegerii gândirii patristice. Actuala paradigmă dinamică generează o nouă apreciere pentru lucrarea de pionierat a anumitor Părinți ai Bisericii în ceea ce privește teologia mișcării. În plus, viziunea tradițională ortodoxă a lumii nu poate fi redusă la imaginea unei lumi pietrificate și la un interes pentru lucrurile de mai sus și dincolo.

După cum am văzut, Stăniloae și-a exprimat în termeni fără echivoc aprecierea pentru cercetarea științifică a timpului său, în special descoperirea că universul experimentează o mișcare continuă, o evoluție și o dezvoltare. Aici și în alte părți nu există niciun semn că ar avea vreo neclaritate cu privire la paradigma evolutivă a expansiunii universului și a mișcării tuturor lucrurilor. În schimb, luându-l ca dat, a alertat următoarea generație de teologi că, pentru a găsi un teren comun cu știința contemporană, trebuie să dezvolte o interfață adecvată pentru dialog, și anume o teologie a mișcării. A menționat acest lucru și a identificat bazele relevante pentru o astfel de teologie, în lucrarea Sfântului Atanasie. El a abordat chestiunea în diferite alte locuri, înfățișând cosmosul, viața și omenirea, ce se mișcă și se schimbă de-a lungul veacurilor, în drum spre împlinirea eshatologică¹⁴. În acest sens, el a produs de fapt o teologie matură a mișcării, bazată pe o apreciere pozitivă a naturii ca fiind creația lui Dumnezeu¹⁵.

Evaluarea pozitivă a naturii este evidentă în cadrul aceleiași introduceri, unde Stăniloae a afirmat că existența universului a fost întemeiată de gândirea, puterea și voința lui Dumnezeu fără de care poate exista nimic¹⁶. Această viziune era în concordanță cu propria cosmologie teocentrică a lui Atanasie, unde „fluidul, slab și muritor” sau „fluid și dizolvant” depindea de activitatea providențială continuă a Logosului pentru a exista

---

¹⁴ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă (TOD)*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 2003, p. 344

¹⁵ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia vieții spirituale*, p. 225

¹⁶ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Introducere*, p. 20

și a se mișca¹⁷. Stăniloae a surprins de aici că, de vreme ce fenomenele naturale erau susținute divin, atunci mișcarea și schimbarea au fost pozitive¹⁸. Această realizare a condus la faptul că în timp ce Dumnezeu a fost activ în toată mișcarea lumii¹⁹, natura însăși a fost dinamică, eficientă și fertilă²⁰.

Această din urmă concluzie a fost în concordanță cu angajamentul său față de conceptul privind legile științifice. Referindu-se la acest concept, el a subliniat că constantele naturii îndeplineau o dublă funcție, și anume, de a susține însăși existența universului și de a facilita progresul continuu al acestuia. În cuvintele sale, „legile păstrează și dezvoltă creația într-un mod dinamic”²¹. În accentuarea puterii generative a universului și a sinergiei dintre creat și necreat, Stăniloae a apelat și la Sfântul Vasile cel Mare²² și la Maxim Mărturisitorul²³. Ceea ce contează este că el nu făcea apel la viziunile reduționiste care există în spatele războiului contemporan al creaționismului și al evoluționismului, în special ideea că fie divinul, fie naturalul sunt inactive. Stăniloae credea că raportul dintre Dumnezeu și cosmos presupunea că active sunt și creatul și necreatul²⁴. A spus că sinergia dintre forțele create și cele necreate funcționau peste tot în cosmos.

Semnificativ este faptul că, având în vedere paradigma contemporană a expansiunii și evoluției universului, pentru el „existența este dinamică”²⁵. Ființa creată este caracterizată de mișcare și schimbare

---

¹⁷ Atanasie de Alexandria, *Împotriva păgânilor și Despre Întruparea Cuvântului*, Editura Sapientia, Iași 2013, p. 112

¹⁸ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Introducere*, p. 22

¹⁹ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *TOD*, p. 346

²⁰ *Ibidem*, p. 339

²¹ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Introducere*, p. 24

²² Doru Costache, “Christian Worldview: Understandings from St Basil the Great”, în rev. *Cappadocian Legacy: A Critical Appraisal*, Doru Costache; Philip Kariatlis (Editors), St Andrew’s Orthodox Press, Sydney, 2013, p. 97

²³ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, „Natură și har în teologia bizantină”, în rev. *Ortodoxia*, no. 26, vol. 3, 1974, pp. 392–439

²⁴ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Introducere*, p. 22

²⁵ *Ibidem*, p. 24

continuă. Mișcarea continuă a implicat nenumărate transformări ale și în interiorul universului. Stăniloae era convinsă că nici cosmosul, nici omenirea nu pot exista pentru totdeauna în formă lor actuală, sau în „forma lor actuală sau în care ar putea evolua singuri”²⁶. Aceasta era echivalentă cu spusa că, în ciuda faptului că depindeau de intervenția divină pentru existența lor, ființele create au evoluat în mod natural „în noi ordine de existență”²⁷. Evoluția a însemnat o schimbare progresivă și atingerea unei alte complexități – un fenomen care a continuat de-a lungul călătoriei universului spre eshaton. Într-adevăr, potrivit mărturiei lui Marc-Antoine Costa de Beauregard, Stăniloae era convins că creația lumii nu a fost încă realizată deplin²⁸.

Stăniloae credea că evoluția și transformarea caracterizează toate lucrurile create în univers, inclusiv viața. Într-o scriere referindu-se la viziunea Sfântului Maxim asupra Logosului diversificat în λόγος a tuturor lucrurilor, care s-a ramificat în structura informațională a întregii creații, el a subliniat că „o anumită evoluție a animalelor ar putea fi explicată prin prezența potențială a noilor specii în cele vechi”²⁹. Aici, evident, teologul român a încercat să dea sens evoluției și apariției specii noi în parametrii viziunii asupra lumii din teologia lui Maxim. Prin urmare, el a fost de acord cu teoria contemporană a evoluției naturale³⁰, pe care a interpretat-o în mod patristic, oferind ipoteza unui plan divin care prescria și regula natura și apariția speciilor din alte specii.

Mai mult, având în vedere parametrii divini în care s-a desfășurat mișcarea, evoluția nu a fost o întâmplare teologică irelevantă, fără scop. Universul urmărea să ajungă la o stare îndumnezeită, la eshaton. Dar, din nou, acest lucru a fost imposibil fără sprijin divin. În cuvintele sale: „întregul dinamism sau mișcarea creației spre îndumnezeire își are cauza în

---

²⁶ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *TOD*, p. 342

²⁷ *Ibidem*, p. 347

²⁸ Olivier Costa de Beauregard, „Cosmos et conscience,” in Michel Cazenave (ed.), *Science et conscience*. Editions Stock, Paris, 1980, p. 152

²⁹ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Scrieri* în, PSB, vol. 53, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1983, p. 294

³⁰ Olivier Costa de Beauregard, „Cosmos et conscience”, p. 155

dinamismul energiilor divine”³¹, perspectiva teologică a unei traiectorii cosmice ghidate divin către perfecțiunea finală. Aceasta a fost o altă ilustrare a forțelor sinergetice care lucrează în univers. Prin urmare, pentru el, evoluția cosmică a fost modul în care o creație susținută divin și susținută în eshatologie a fost îndreptată spre perfecțiune – de la „forma actuală a lumii” la „un plan superior al existenței”³².

II. Cosmologia părintelui Dumitru Stăniloae

În afară de aspectele sale teologice, viziunea lumii dinamice a lui Stăniloae a fost în concordanță cu cosmologia contemporană. În loc să se agațe de imaginea străveche a unui cosmos static, a încorporat descrierea științifică a unui univers în mișcare, pe care l-a reinterpretat în cadrul teologic al unui cosmos intenționat, plin de prezență și intenție divină. Ceea ce a făcut posibilă această integrare a teologiei și științei a fost noțiunea patristică că dinamismul continuu al cosmosului s-a desfășurat în parametrii înțelepciunii lui Dumnezeu – sau datorită raționalității divine a universului.

În cele de mai sus am văzut că, pe lângă înfățișarea unui univers în mișcare și schimbare continuă, Stăniloae a susținut, paradoxal, că parametrii divini au condiționat existența din interior, inclusiv întâmplările aleatorii ale naturii. În timp ce cosmosul în evoluție și-a continuat cursa spre eshaton și complexitate suplimentară, el a rămas fundamental ordonat, rațional și semnificativ – universul era lume („lume”, din latinescul *lumen* are se traduce prin „lumină”). A fost lumină, frumusețe structurată³³. Parcurgând un traseu diferit, evaluând rezultatele fizicii contemporane, Yannaras a observat, în mod similar, că materia este energie și, prin urmare, lumină³⁴. Aceste două perspective corespund prin faptul că aduc în prim plan ordinea dinamică a realității. În afară de etimologia românească, înțelegerea lui Stăniloae despre universul ordonat depindea în

---

³¹ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *TOD*, p. 134

³² Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *TOD*, p. 343

³³ *Ibidem*, p. 362

³⁴ Christos Yannaras, *Abecedar al credinței*, Editura Bizantina, București, 1996, p. 39

primul rând de înțelepciunea Sfântului Maxim, pe care, potrivit Andrew Louth, și-a însușit-o și a dezvoltat-o creativ³⁵. Stăniloae a împărtășit cu Yannaras atât o apreciere pentru gândirea lui Maxim, cât și un interes pentru fizica contemporană. Într-adevăr, dezvoltarea ideilor lui Maxim a avut loc în parametrii fizicii cuantice. Maxim a propus o viziune a Logosului divin care a pătruns creația prin principiile constitutive ale ființelor din terenul informațional final al ecosistemului. Ca parametri ontologici, principiile divine au determinat structura și mișcarea universului, definind scopul eshatologic al devenirii sale. Mai mult decât informații, principiile erau energii, gânduri divine care însuflețeau și modelau universul din interior. La rândul său, cosmosul a cunoscut o tensiune continuă între posibilitățile sale naturale și mișcarea care l-a condus – prin extensii succesive și contracții – la actualizarea potențialului său. Universul a experimentat deci mișcări și schimbări morfologice în timpul unui proces care a fost încadrat de principii raționale și alimentat de prezența activă a lui Dumnezeu. În modul în care se înfățișează realitatea, Maxim a obținut o sinteză de logos/ gândire/ informație și a deveni energie/ mișcare, reprezentând astfel un univers complex³⁶.

Luând această sinteză maximiană drept cadru, Stăniloae s-a angajat să integreze aspecte legate de știința contemporană, în special fizica cuantică, în viziunea sa teologică. Având în vedere precedentul stabilit de Pierre Teilhard de Chardin, Lars Thunberg a sugerat posibilitatea împlinirii anumitor intuiții maximiene în fizică contemporană³⁷. Indiferent dacă răspunde sau nu la sugestia sa, Stăniloae a tradus constant viziunea lui Maxim despre realitate în termeni care evocă mecanica cuantică. Ceea ce contează este că Stăniloae, la răscruce de viziune maximiană despre lume și fizică cuantică, a conceput un univers rațional și dinamic, apărând o

---

³⁵ Andrew Louth, „The patristic revival and its protagonists”, în rev. *The Cambridge Companion to Orthodox Christian Theology*, Mary B. Cunningham; Elizabeth Theokritoff (eds.) Cambridge University Press, Cambridge 2008, pp. 188–202

³⁶ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, în PSB, vol. 80, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1989, p. 74

³⁷ Lars Thunberg, *Omul și Cosmosul în viziunea Sfântului Maxim Mărturisitorul*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1999, p. 136

mișcare naturală a „energiei care conține o complexitate de sensuri, deschisă la conexiuni nedefinite care produc multe unități inter-relaționate”³⁸, și anume, ființele create. Astfel, infrastructura energetică, rațională și relațională a universului – corespunzând atât termenului λόγος maximian, cât și realității cuantice ale fizicii contemporane – au devenit polimorfismul prodigios al ființelor create la nivel macrocosmic. La rândul lor, ființele s-au mișcat și s-au schimbat în armonie cu tiparele raționale pe care Logosul le-a stabilit, avansând spre o interacțiune suplimentară, coerență și complexitate. „Lucrurile sunt chipurile create ale rațiunilor divine plasticizate, chipuri pline de putere și purtate de tendința unor nenumărate referiri între ele. În starea lor plasticizată se reflectă sensul, puterea și viața rațiunilor divine în unitatea lor din Logosul divin”³⁹.

Expresia „principii plasticizate”, împrumută din teologia Sfântului Grigorie de Nyssa, potrivit căruia, la nivel fundamental, materia constă în calități ideale sau imateriale, reprezintă o intuiție cuantică a realității⁴⁰. Dacă Stăniloae a găsit acest concept direct la Grigore sau l-a împrumutat de la Maxim nu are nicio importanță⁴¹. Relevant este faptul că pentru el contează informația și puterea sau energia, un mediu flexibil înzestrat cu potențialități nedefinite sau, așa cum a preferat el, virtualități: câmpul interacțiunilor inefabile între factori creați și necreați condiționat de parametri raționali stabiliți divin⁴². Acești parametri au coincis cu legile naturale ale cosmosului.

Universul a ieșit din aceste interacțiuni „raționale. Este transparent faptul că, pe lângă dimensiunea teologică, declarația lui Stăniloae citată mai sus relevă percepția cuantică contemporană pentru care energia, mișcarea și interacțiunile care au loc la nivelul fundamental al universului sunt guvernate de algoritmi care fac posibilă existența ordinii și complexității la scara mare a macrocosmosului, dar și inclusiv a propriei noastre

³⁸ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *TOD*, vol. II, p. 7

³⁹ *Ibidem*

⁴⁰ Doru Costache, “St Gregory of Nyssa’s An Apology for the Hexaemeron”, în rev. *Phronema*, no. 28 vol. 1, 2013, pp. 1–28

⁴¹ Christos Yannaras, *Abecedar al credinței*, p. 39

⁴² Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *TOD*, vol. I, p. 374

existențe⁴³. Credincios obiceiului său, discutat anterior, a folosit această perspectivă științifică fără a se referi la aceasta în mod explicit, sau precizând sursele sale, sau utilizând vocabular tehnic. În schimb, el a asimilat aceste informații în cadrul viziunii asupra lumii patristice, în special a contribuțiilor Sfântului Maxim, ca o chestiune de cunoaștere comună. Ceea ce contează, încă o dată, este că la un anumit nivel cosmologia cuantică și viziunile creștine tradiționale despre lume erau pentru el compatibile. Având în vedere acest sens al compatibilității, el a redat intuițiile lui Maxim într-o manieră inteligibilă pentru publicul contemporan și a interpretat, de asemenea, reprezentarea științifică a universului prin lentila cosmologiei patristice. Și astfel, împreună cu oferirea unei interpretări teologice a cosmologiei cuantice, Stăniloae a redactat viziunea asupra lumii patristice pe linia aceleiași paradigme. Într-un pasaj în care s-a concentrat pe abordarea revoluționară a Părinților Bisericii față de științele antice, a dezvăluit faptul că înțelegerea acestei contribuții a fost condiționată de conștientizarea științei contemporane, în special a fizicii cuantice. „Pentru Sfinții Părinți, materia era o masă amorfă, într-un tot neluminată, a cărei transfigurare era greu de înțeles. Ei moșteniseră din filosofia elină noțiunea unei materii opusă Logosului divin, deci oricărui logos. Unii dintre ei – ca Sfântul Maxim Mărturisitorul – au ajuns totuși la idea rațiunilor lucrurilor cu originea lor în Logosul divin. Astăzi noi vedem raționalitatea deplină și totuși maleabilă a materiei, transparența ei rațională, capacitatea ei de a fi flexionată de rațiunea și fapta conștientă umană – asemenea metalului căruia i se pot da multe forme – și descoperită în lumina ei de această rațiune”⁴⁴.

Textul arată redefinirea materiei de către Maxim și alți Părinți ai Bisericii, între care ar trebui să-l includem, am văzut în cele de mai sus, pe Sfântul Grigorie de Nyssa. Primii teologi creștini au moștenit din cultura clasică un concept filosofic al materiei deconectat de la aspectul rațional sau inteligibil al realității, deci exprimat de idiomul platonice. Acest concept a reprezentat un obstacol pentru articularea corectă a misterului într-

⁴³ John D. Barrow, *Originea universului*, Editura Humanitas, București, 2017, p. 14

⁴⁴ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *TOD*, vol. I, p. 376

pării, învierii și transfigurării. Știm de la Atanasie cât de dificil a fost în unele sfere filozofice să acceptăm că Logosul S-a întrupat⁴⁵.

Cu toate acestea, constrânși prin dovada trupului înviat al lui Hristos și al iluminării sfinților⁴⁶, primii teologi creștini au redefinit conceptul antic al materiei, astfel încât să dea seama de experiența transfigurării. Într-adevăr, tocmai în lumina lui Hristos transfigurat, înviat și glorificat, Părinții au revizuit conceptul antic al materiei și au procedat la redefinirea lui. Această realizare s-a potrivit cu reinterpretarea lor a Scripturii ebraice ca o profeție despre Iisus Hristos, post hoc; reinterpretare făcută în lumina experienței ecleziale cu Domnul⁴⁷.

În acest sens, renunțând la dualismul antic al rațiunii și materiei, Părinții Bisericii au ajuns la o perspectivă a materiei ca fiind rațional structurată și flexibilă. La acest concept redefinit s-a referit Stăniloae, prin prisma principiilor plasticizate sau a raționalității, dar prin lentila fizicii cuantice. În ultima propoziție a pasajului de mai sus, aluzia la o percepție cuantică a realității este incontestabilă. El a menționat acolo ceva precum percepția lui Heisenberg, conform căreia realitatea rezultă din interacțiunea dintre subiect și obiect sau între omenirea și virtualitățile cuantice ale realității fundamentale⁴⁸.

Concluzii

Dumitru Stăniloae a arătat viziunea teologică a Sfântului Maxim Mărturisitorul și cosmologia cuantică ca fiind de acord prin faptul că acestea reprezentau universul ca fiind atât emergent, cât și structurat rațional. Stabilind un raport între teologie și știință, el pare să fi transmis că, în măsura în care fizica cuantică poate facilita înțelegerea cosmologiei maximiene, intuițiile lui Maxim despre natura universului au anticipat

---

⁴⁵ Sfântul Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului*, 41, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 2010, p. 236

⁴⁶ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *TOD*, vol. I, p. 376

⁴⁷ John Behr, *Formarea teologiei creștine*, Editura Sophia, București, 2014, p. 17

⁴⁸ Werner Heisenberg, *Physics and Philosophy: The Revolution in Modern Science*, George Allen and Unwin, London, 1971, p. 55

reprezentarea contemporană a realității. Abordarea lui nu a fost depășită. Mai aproape de zilele noastre, Paul Davies a afirmat relația dintre anumite idei cosmologice ale epocii noastre și intuițiile medievale⁴⁹. Dar ceea ce contează este că pentru Stăniloae materia și universul în întregime erau caracterizate de raționalitate.

S-ar putea crede că relația dintre Știință și Teologie a avut profund de suferit după ce fondatorii sau părinții științelor moderne, prin importante lor descoperiri, au oferit lumii noi explicații, menite să schimbe radical percepția despre lume și viață. Lucrurile nu stau deloc în acest fel, ci dimpotrivă, părinții științelor moderne, recunoscători ca atare de întreaga comunitate științifică, nu au fost doar simpli oameni religioși, care împărtășeau o anumită religiozitate stereotipă și generalizată caracteristică epocii, ci oameni cu o puternică conștiință religioasă și cu profunde preocupări teologice, unii dintre ei fiind chiar teologi sau preoți.

---

⁴⁹ John D. Barrow, *Originea universului*, p. 109

RESTITUIRI

LAUDA ȚĂRANULUI ROMÂN*

Liviu REBREANU

Dragi colegi,
Onorați ascultători,

Ales într-un loc nou creat și dorind totuși să mă conformez uzului academic de-a elogia pe un înaintaș, mă văd silit să mă prezint cu unul de-afară, cu strămoșul meu și al unora dintre dumneavoastră, într-un sens mai larg strămoșul tuturor: țăranul român ...

Mă simt destul de jenat că viu în fața dumneavoastră să laud tocmai pe cel mai umil *român*, și-mi dau seama că fapta aceasta nu e prea abilă. Când vorbești despre un om mare sau despre reprezentantul unei clase puternice, ai certitudinea că orice vei spune, nu va părea nimănui prea mult, și nici o laudă prea exagerată. Înaintașul, cu care îndrăznesc eu să mă înfățișez, e sărac și slab. Așa a fost totdeauna și așa va fi, probabil, totdeauna. Munca și suferințele lui hrănesc și îmbogățesc pe asupritorii lui. El e destinat să rămână veșnic gol.

Lauda aceasta totuși nu vrea nici să înalțe, nici să dărîme și nici măcar să dovedească nimic, ci doar să mărturisească o credință și solidaritatea mea continuă cu inima celor mulți care au avut parte tot de ocări și proboziri, și prea arar de vorbe bune ...

---

*Discursuri de recepție la Academia Română, ediție îngrijită de Octav Păun și Antoaneta Tănăsescu, Editura Albatros, București, 1980, pp. 282-294.

În viața altor națiuni, țărănimea a putut avea, și a avut, un rol secundar, șters; pentru noi însă e izvorul românismului pur și etern. La noi, singura realitate permanentă, inalterabilă, a fost și a rămas țăranul. Atît de mult că, de fapt, țăranul român nici nu e țăran ca la alte popoare. Cuvîntul însuși e de origine urbană, cel puțin în semnificația actuală. Țăranul nu-și zice niciodată țăran. Doar în vremile mai noi și sub influențe politice a pătruns și la țară cuvîntul, spre a indica pe omul de la sat în contrast cu cel de la oraș. Țăranii însă numesc pe țărani, simplu, oameni. De fapt țăranul n-are nume pentru că nu e nici clasă, nici breaslă, nici funcție, „ci poporul însuși – omul român. Pentru toată lumea, țăran e sinonim cu *român*, pe cînd orășan nu, ba în general dimpotrivă, mai cu seamă în ochii țăranului. Țăranul a rămas *român* și sub barbarii cei vechi și sub cotropitorii ceilalți; în schimb orășenii s-au cam arătat turci cu turcii, greci cu fanarioții, ruși cu muscalii, nemți cu austriecii, pînă să devină români sută în sută, sub români.

Nu știi cînd a apărut în istorie țăranul așa cum îl definește știința de azi, adică omul care cultivă pămîntul din moși-strămoși și care se simte legat de pămînt prin rădăcini adînci. Barbarii de odinioară, străbunii națiunilor mari și mici de azi, n-au avut, pare-se, țărani, cel puțin în secolele cînd marea strămutare îi aruncă mereu de colo pînă colo prin Europa sălbătică. Neamuri războinice, pornite pe cuceriri și deci spre traiul din munca altora, ele disprețuiau legătura cu pămîntul. În viața lor, rolul, de căpetenie îl aveau creșterea vitelor, vînătoarea și războiul, care e tot un fel de vînătoare, dar de oameni.

Istoricii, inclusiv cei români, nu se prea înțeleg între dînșii cînd e vorba de trecutul nostru. Într-o privință totuși sînt de acord cu toții, anume că aici, la noi, pe pămînturile noastre, se face agricultură din vremuri imemorabile. Dar existența agriculturii presupune existența țăranului. Năvălitorii nestatornici, umblători după pradă și setoși de sînge, nu se îndemnau să scormonească ogorul. Trebuie deci să fi muncit poporul băștinaș peste care puhoaiile de barbari au alunecat și s-au scurs val cu val. Băștinașii s-au învățat, desigur după aspre experiențe, să nu se amestece deloc, sau cît mai puțin posibil, în luptele năvălitorilor ce se perindau.

Războaiele erau totale și pe atunci, mai ales din partea barbarilor care purtau cu dinșii femeile, copiii și bătrînii, împreună cu toate animalele. Dar pe atunci munții și codrii ofereau încă refugii destul de sigure pentru autohtonii care voiau să rămîie neutri. Cotropitorii înșiși rareori se răspîndeau departe de marile căi de trecere și de pășunile care le hrăneau vitele. Iar cînd s-a întîmplat ca unii să se împrăștie și să se așeze pentru mai mult timp, au devenit prin chiar aceasta mai blînzi și mai acomodați, bucuroși să găsească o populație pașnică pe care s-o exploateze ...

Mulți învățați consideră nașterea și începuturile neamului românesc drept o enigmă sau un miracol, sau în sfîrșit ceva inexplicabil prin obișnuitele metode istorice. Este, fără îndoială, o minune cum a rezistat și a persistat aici poporul nostru, în mijlocul tuturor uraganelor. Dar țăranul român, existența lui permanentă pe aceste plaiuri, poate dezlega taina aceasta și altele care ne privesc. Țăranul e începutul și sfîrșitul. Numai pentru că am fost neam pașnic de țărani, am putut să ne păstrăm ființa și pămîntul ...

Cînd se abat marile urgii, oamenii bogați, posedanții de toate felurile, sînt imediat gata de ducă. Ei n-au legături organice cu pămîntul țării și se despart ușor de orașele sau de castelele în care locuiesc, siguri că vor găsi, cu aurul lor, în alte țări, alte orașe și alte castele, unde vor putea continua viața ușoară de belșug ... Țăranul nu pleacă nici de voie, nici de nevoie. El n-are unde să-și mute sărăcia, pentru că, smuls de pe ogorul lui, ar fi osîndit să piară ca un arbore smuls din rădăcini. De aceea țăranul e pretutindeni păstrătorul efectiv al teritoriului național.

Și dacă e așa în general, de ce n-ar fi și pentru țăranul român, a cărui dragoste de pămînt e mai mare și mai naturală decît a altora? Căci pentru țăranul nostru pămîntul nu e un obiect de exploatare, ci o ființă vie, față de care nutrește un sentiment straniu de adorație și de teamă. El se simte zămislit și născut din acest pămînt ca o plantă fermecată care nu se poate stîrpi în vecii vecilor. De aceea pămîntul e însuși rostul lui de a fi. Pămîntul nostru are un glas pe care țăranul îl aude și-l înțelege. E „sfîntul pămînt inspirator” care ne-a modelat trupul și sufletul, care prin soarele și apele și munții și șesurile lui ne-a dăruit toate calitățile și defectele cu care

ne prezentăm azi în lume. Pământul acesta parcă nici nu poate produce decît numai români.

Altfel, destinul pământului care ne-a născut și ne-a crescut a trebuit să comande și destinul dezvoltării neamului nostru. El ne-a impus multe veacuri de-a rîndul o existență aproape vegetală, o existență de chinuri și umilinți pe care numai țăranul o putea îndura. Cu cît se înmulțeau suferințele și treceau vremurile, țăranul român s-a îndărătnicit în răbdare. Dragostea lui de pămînt s-a învîrtoșat. Țarina se amesteca neconținut cu cenușa și oasele înaintașilor, iar văzduhul se umplea cu umbrele și sufletele lor pînă în tării. Nimeni nu-l mai putea clinti din loc, nici o putere și nici o schingiuire...

Rezultatul? România actuală cu Dacia de odinioară sînt congruente nu numai în privința configurației geografice, dar și ca configurației etnografice românești.

Acest fapt singur, această evidență bătătoare la ochi ar trebui să puie pe gînduri, dacă nu să-i dezarmeze, pe apostolii interesați ai discontinuității românești în propria noastră țară. Ce argument de continuitate poate fi mai plauzibil decît existența aceluiași popor, pe aceleași locuri, după două mii de ani? Inexplicabilă ar fi tocmai discontinuitatea. S-au văzut popoare mutîndu-se în altă țară, se cunosc popoare care au dispărut cu totul, dar un popor, care să dispară și să se risipească pentru a reapărea, peste multe sute de ani, exact în locurile pe care le-a părăsit, ar fi o minune ce nu se poate întîmpla decît în anume manuale istorice cu tîlc.

Rolurile principale în istorie le joacă sau neamurile creatoare de mare cultură, sau cele distrugătoare de cultură. Viața popoarelor liniștite se petrece mai mult în subsolul istoriei. Neamul românesc a fost cel mai liniștit din lume. În trecutul nostru n-avem nici un război de cucerire, ci numai de apărare. Am trăit mai mult în sate, la umbra evenimentelor făcătoare de istorie. Satele însă nu lasă documente pe care să le consulte și să le compulseze viitorii istorici. Satele apar și dispar, fără urme, după legi și îndemnuri necunoscute. În cuprinsul pământului românesc, tocmai în epoca de formație a neamului, poate că nici sate nu erau multe, și mai ales cătune răsfirate. Așa că n-avem și nici nu putem avea documente. Dar

oare realitatea unui popor nu e mai vorbitoare decît un zapis oarecare sau o stelă funerară?

Nașterea unui popor e un miracol, negreșit, precum miracol e orice naștere, chiar a ultimei gîngăanii. De aceea începuturile tuturor popoarelor sînt învăluite în negura legendelor. Chimia etnologică n-a ajuns și nici nu va reuși să pătrundă și să fixeze într-o formulă cu repetiție misterul formației unui popor nou din două sau mai multe vechi. Dacă s-ar fi descoperit rețeta, în vremurile acestea de produse sintetice, s-ar fabrica poate și popoare în serie pentru soluționarea sau complicarea conflictelor internaționale. Sînt însă numai anume epoci și împrejurări cînd se realizează, între popoare îndelung conviețuitoare, osmoza generatoare de națiune nouă. Toate popoarele europene s-au format cam în aceeași epocă și din amestecul mai multor neamuri – francezii, germanii, englezii, italienii, alții – și totuși mai ales despre noi se spune, cu o nuanță pejorativă din partea unora, că sîntem „ein echtes Mischvolk“.

Știu că mă înverșunez să deschid uși care au fost forțate de mult, în deosebi în această venerabilă incintă unde problemele originii și trecutului românesc s-au dezbătut și s-au clarificat deplin. Dar cînd se înmulțesc cei ce nu scapă o ocazie fără a ne ponegri începuturile și trecutul, ca să ne poată apoi contesta pămîntul, să nu mi se ia nici mie în nume de rău stăruința. Mă obligă dealtfel însuși țăranul român, argumentul viu și cel mai puternic al autohtoniei noastre ...

O caracteristică tot atît de importantă a unui neam ca și comunitatea de sînge, este limba. La noi și aceasta e opera țăranului. Limba românească e o limbă țărănească. Farmecul și expresivitatea specifică le-a căpătat de la făuritorul ei originar, care a fost țăranul. Toată dezvoltarea ei, pînă în timpurile mai nouă, se datorește țăranului, singurul care a vorbit-o totdeauna. Limbile prea cultivate, ajunse la completă maturitate, devin rigide, abstractizante, mecanice. Pierzînd sau disprețuind contactul direct cu poporul, în cele din urmă îmbătrînesc, se artificializează, ajung a fi organisme moarte – limba latină, greacă, ebraică ... Limba noastră, cultivată numai de țărani, în legătură continuă cu pămîntul și cu lumea concretă, a păstrat expresia imagică și naivă a omului simplu, o prospețime pitorească și colorată, ritmul vieții mișcătoare. Limba aceasta, ca toate

operele țărănești, e conservatoare și-și apără cu îndărătnicie conformația, rămânând refractară încercărilor de violentare. Neologismele, în afară de cele de specialitate cu circulație numai în anume sfere, se generalizează anevoie și abia după ce suferă transformările naționale și formale potrivite cu spiritul ei. Așa au fost condamnate să dea greș eforturile filologilor de odinioară care au vrut s-o „relatinizeze”, ca și ale altor reformatori mai noi care au încercat s-o „rumânizeze” prin reînvierea slavonismelor eliminate de evoluția ei firească. Același rezultat trebuie să-l aibă și tendința unor scriitori și gazetari de a o „urbaniza” cu orice preț, împrumutînd din limbi străine nu numai cuvinte, dar și construcții gramaticale și sintactice, socotind probabil, ca și oarecare predecesori ai lor de-acum două, trei secole, că româneasca poporului e „proastă și nu-i bună de nimic” ...

Țăranul s-a încăpățînat a vorbi numai românește și a refuzat să învețe o limbă străină chiar cînd împrejurările sau nevoile l-ar fi obligat. În Ardeal, în regiunile mixte, ungurii și sașii au fost totdeauna cei care au vorbit românește, nu românii ungurește sau nemțește. Eu n-am cunoscut nici un țăran român care să știe ungurește sau oricare altă limbă străină. În vechea monarhie austro-ungară existau regimente de români care staționau cu anii prin provincii străine îndepărtate. Soldații vorbeau românește oriunde se aflau, la Viena ca și în Bosnia, iar cînd cineva li se adresa într-o limbă străină, răspundeau invariabil „nu știu”, din care pricină unele corpuri erau chiar poreclite „nu-știu-regiment”.

Nu înseamnă aceasta că țăranul român e incapabil să învețe o limbă străină, ci numai că ține mai presus de orice la graiul lui strămoșesc. Cît talent și mai ales cîtă predilecție au românii pentru limbile străine, o dovedesc orășenii și surtucarii noștri de toate categoriile care, și azi, ca totdeauna, se cred mai subțiri și mai cultivați dacă vorbesc, de cele mai multe ori prost, orice altă limbă, numai străină să fie ...

Precum și-a păstrat limba, tot astfel a păstrat și a modelat țăranul român, după chipul și asemănarea lui, credința în Dumnezeu. Din bătrîne superstiții, din rămășițe de credințe străvechi transformate și adaptate, din dogme și precepte creștine, el și-a alcătuit o religie specifică, un amalgam profund de creștinism și păgînism. Religia aceasta, legea românească, e

unică pentru întreg neamul nostru pe deasupra tuturor controverselor teologice. În ea rezumă concepția de viață a țăranului român, resemnarea și încrederea lui în dreptate divină. Legea românească e suportul moral al țăranului. Ea i-a dăruit puterea de a rezista și de a birui încercările veacurilor. Creștinismul nostru, așa cum îl practică și-l trăiește țăranul, ascunde într-însul toate fazele și peripețiile istoriei poporului român, întocmai ca și limba românească...

Dacă țărănimea română a fost ursită să conserve rasa, pământul, limba și credința noastră, înseamnă că ea este întruchiparea tuturor virtualităților și energiilor românești, că deci dintr-însa trebuie să pornească și să se inspire tot ce e românesc. În trecut, din ea s-au ridicat, prin selecție naturală, boierii și în sânul ei s-au întors cei care-și pierdeau slujbele și averile când nu-și pierdeau și capul. Din ea se recrutează mulțimea mare a luptătorilor în timp de război și a muncitorilor în timp de pace.

Țăranul niciodată și sub nici o formă nu se întovărășește cu străinii. Privirea și dorul lui nu trec niciodată dincolo de hotarele neamului. El suferă orice cu resemnare, nădejdea lui e Dumnezeu. E în stare să moară fără a se plînge și mai cu seamă fără a se revolta. Are o răbdare eroică, dar care ajunge să se confunde uneori cu toropeala, parcă lupta tăcută, nesfârșită pentru conservarea ființei etnice i-ar fi istovit agresivitatea.

Răbdarea și resemnarea însă, în loc să-i fie prețuite sau barem recunoscute, i-au adus imputarea că e leneș și nesimțitor. Caracteristic este că imputarea o ridică tocmai exploatatorii lui de ieri și de azi.

Admițînd că țăranul român ar avea mai puțină tragere de inimă la muncă, vina încă nu i s-ar putea atribui lui. De sute de ani, dacă nu dintotdeauna, românul a trebuit să muncească pentru alții, fără răsplată, fără speranță și fără bucurii. În asemenea condiții lenea și nepăsarea erau singura reacțiune posibilă. Cu adaosul că sărăcia și mizeria au devenit virtuți pe care a trebuit să-și întemeieze toate rosturile vieții. Neputînd aspira la un trai omenesc, s-a organizat în mizerie ca într-un element ineluctabil.

Oricît ar părea de ciudat și de trist, adaptarea la sărăcie, împreună cu toate consecințele ei, a fost o necesitate vitală pentru poporul românesc.

Altminteri n-ar fi putut îndura viața și s-ar fi sfărîmat și topit printre celelalte neamuri. Închizîndu-se în sărăcie ca într-o găoace indestructibilă, s-a singularizat și a putut să-și dezvolte însușirile specifice, să-și dobîndească o fizionomie națională deosebită. Viața săracă nu exclude bogăția sufletească. Săracul e mai aproape de sufletul său decît bogatul și are mai multă nevoie de frumosul care, transfigurînd realitatea, devine izvor de speranță și mîngîiere. Folclorul nostru, în toate manifestările sale, e creație de popor sărac, ceea ce nu-l împiedică să fie mai valoros și mai bogat decît al multor neamuri trăite în belșug. Cînd munca e zadarnică și slujește numai bunăstarea asupritorilor, lenea și visarea răzbună nedreptatea și devin producătoare de artă, bucuria celor obijduiți.

Dealtminteri, ce fel de existență a avut de-a-lungul vremilor românul, fie plugar, fie păstor, se poate închipui după ceea ce se vede și azi: la numai cîteva zeci de kilometri de Bucureștii rivalizînd în lux și risipă cu metropolele cele mai ariviste, întîlnești niște amărîte așezări cu înfățișare aproape neolitică – satele și cătunele românești. Contrastul acesta e mai elocvent decît volume întregi de istorie.

Între sat și oraș a fost și mai persistă pretutindeni un antagonism, la noi însă parcă mai viu și mai accentuat. Pentru că orașele noastre nu sînt expresia specificului național. Un oraș german sau francez reprezintă chintesența națională respectivă ca și satul, ba chiar în mai mare măsură. Orașul nostru înființat și dezvoltat, în multe cazuri, din alte necesități decît cele românești, nu s-a adaptat încă deplin spre a fi aievea, ca duh și civilizație, izvor de românism curat... Pe cînd țăranul român dă orașului tot, civilizația orășenească îi oferă numai sarcini și fraze goale. Țăranul e serios și naiv, orășanul e ironic și sceptic. Poate de aceea țăranul n-are încredere în orășan, iar orășanului îi e rușine de țăran, cînd nu-i e frică.

Și totuși emanciparea țăranilor, orășenii au propăvăduit-o și au realizat-o. Revoluțiile noastre, mai mult gălăgioase decît sîngeroase, s-au făcut toate de sus în jos, pînă la exproprierea latifundiilor și împrăștierea țăranilor. Țăranul însuși, incapabil de a se organiza și de a iniția răsturnări sociale, ar fi purtat în eternitate jugul servituții.

Ideile liberale și democratice au pătruns la noi din afară, evident, dar au găsit aici teren favorabil. Curente generoase umanitare, proclamînd sfințenia libertății individuale, erau în aer, la începutul secolului trecut, în toată lumea, întocmai cum azi e în aer ideea strivirii individului în folosul colectivității. Ideilor generoase de atunci le datorăm nu numai libertatea țaranului, dar însăși libertatea neamului românesc cu corolarul firesc al unirii tuturor românilor într-un stat independent. Ideile de-acum un veac și jumătate, prin triumful libertății omului, au impus libertatea popoarelor, precum curente dominante actuale, prin încătușarea individului, sînt sortite să îngenuncheze pe cei slabi în folosul celor puternici.

Vîntul de generozitate universală a prilejuit, cum era natural, și mari exagerări. Mila, compătimirea și dragostea pentru țărănime au creat o imagine falsă a țaranului, o idealizare ieftină și dulceagă, departe de realitate. Pe măsură ce interesul pentru țaran creștea, s-a ajuns să nu se mai poată vorbi despre el decît în termeni hiperbolici. Iar cînd sufragiul universal a oferit un buletin de vot țaranului analfabet și nemîncat, oropsitul de ieri s-a pomenit deodată tiran prin procură. Pentru că toate mișcările în favoarea țărănimii au fost infectate de retorism, au rămas simple intenții fără rezultate practice. După o sută de ani de emancipare, devenit proprietar asupra aproape totalității pămîntului cultivabil, țaranul român se află în aceeași mizerie morală și culturală, iar standardul lui de viață nu s-a îmbunătățit cîtuși de puțin. Ceea ce denotă o tristă carență a conducătorilor.

Prin ceea ce a fost și a reprezentat în viața neamului, țaranul român nu se putea să nu devină îndreptarul culturii naționale, mai cu seamă în ce privește literatura și artele. Cînd, după dobîndirea libertăților, forțele creatoare românești sau deșteptat și au apărut poezii, artiștii și învățații, toate bunăvoințele și uneori talentul real s-au poticnit din lipsa instrumentului de expresie de o parte și de altă parte a unei temelii durabile pe care să se construiască. Decenii de dibuiri, de reforme abracadabrante, de imitații sterile, de înnoiri diverse n-au dat roade. Limba românească, corectată într-una de scriitori și filologi pasionați, scîrțîia din ce în ce mai rău și nu izbutea să nască poezie. Abia cînd scriitorii s-au apropiat mai

atent de literatura țăranului au descoperit izvorul limbii și al poeziei românești. Alecsandri a făcut un act revoluționar adunînd și dînd la iveală o comoară de poezie populară. S-au găsit, firește mai tîrziu, unii care să-l acuze că prin ajustările și completările lui ar fi stricat frumusețea originală. Au uitat acuzatorii că arta e totdeauna operă individuală, chiar cea anonimă populară. Un cîntec popular a fost făcut, întîi și întîi, de cineva și numai pe urmă au venit alții, în timp și în spațiu, să-l corecteze, să-l amplifice ori să-l simplifice, în sfîrșit să-l perfecționeze. Adică întocmai ceea ce se întîmplă și cu poezia cultă, unde însă toate operațiunile le săvîrșește un singur ins, m-ai înzestrat și cu darul versificației și cu al criticii. Încît Alecsandri a fost ultimul corector al baladelor culese de dînsul, și desigur cel mai talentat.

Pînă la Eminescu totuși limba literară românească a mai avut destule șovăiri. Numai geniul eminescian a știut să integreze organic comoara limbii țăranului în limba uzuală a tuturor. Prin Eminescu, țăranul român a dăruit elementul cel mai necesar literaturii noastre: limba curată, bogată, mlădioasă, mereu nouă, cu posibilitatea de eternă înnoire, cu un dinamism etern, dinamismul eternului duh neaoș românesc. Colaborarea dintre românul cel mai modest și poetul cel mai mare a fixat linia generală a originalității literare românești.

Pe această linie scriitorii au putu înainta pe urmă fără teamă de rătăcire, avînd dealtfel totdeauna la îndemînă pe țăranul român, în caz de îndoieli. După Creangă și Coșbuc, mișcarea semănătoristă, împreună cu cele similare și adiacente, a putut enunța axiomatic că o literatură românească adevărată trebuie să porceadă din realitatea românească, adică direct sau indirect din țăranimea care reprezintă ceea ce are mai original neamul românesc. De fapt semănătorismul n-a făcut decît să formuleze și să strige cu glas tare, ca să pătrundă în conștiința tuturor, ceea ce au simțit totdeauna, deși nu atît de categoric, toți creatorii de valori vrednice. Mișcarea aceasta, entuziastă pînă la fanatism, era natural să facă să triumfe un comandament a cărui rodnicie s-a dovedit în toate timpurile și la alte popoare. *Iliada*, *Divina Comedie*, *Don Quijote*, *Faust* sînt universale pentru că, dincolo de perfecție estetică, exprimă suflute și realități naționale. Nu e

vorba, cum s-a încercat să se răstălmăcească, de a reduce literatura la țăranism, sau muzica la doine și hore, sau sculptura la creștături în lemn... Ar fi o aberație să anchilozăm și să limităm inspirația artistului. Confundînd culturalul sau etnicul cu esteticul se anihilează creația de artă. Opera nu valorează prin materialul rural sau urban, ci numai prin realizarea estetică. Dar estetica nu exclude predominanța unui spirit specific care dă anume culoare și autenticitate operei.

Am avut dealtfel destui scriitori, unii foarte talentați, care umblînd să cultive așa-zisa artă pură sau să fie moderni cu ghilimele, au crezut că trebuie să se inspire neapărat după ultimisimile curente străine. S-a întîmplat să realizeze, în cazurile cele mai fericite, imitații acceptabile sau chiar virtuozități tehnice interesante, nu însă opere vii și trainice. Căci modernismul adevărat nu cere înstrăinare de realitățile naționale, ci tocmai înțelegerea mai pătrunzătoare, adîncirea și valorificarea originalității acestor realități. Literatură fără țară nu există, cum nu există plantă fără pămînt. Ar fi de observat, în treacăt, că pseudomodernismul a fost reprezentat și practicat la noi exclusiv de scriitori născuți la oraș, deci mai puțin legați de pămînt și uneori chiar de graiul românesc, pînă într-atîta, că unii se mîndreau cînd izbuteau să ticluiască ceva în vreo limbă străină. Ceea ce ar fi o dovadă mai mult că orașului îi lipsește încă spiritul autohton zămisitor de valori originale.

Totuși cultura adevărată, prin care neamul românesc să-și justifice rostul în lume, numai orașul, poate s-o creeze și s-o desăvîrșească. Literatura țărească nu e pentru țărani, căci țăranii nu citesc și nu vor citi cărți literare. Țăranul își face singur literatura pe care o pofteste inima lui, cum își confecționează cele trebuincioase pentru trupul și sufletul său. Cărțile cu țărani le citesc numai orășenii, ca și pe celelalte. Țăranul, prin firea lucrurilor, nu poate fi consumator ci doar subiect de literatură.

Orașul însă trebuie să fie și el pătruns de duhul pămîntului și al sufletului românesc. Glasul pămîntului trebuie să fie auzit și înțeles și de orășeni pentru a deveni marea lege a neamului pe care nimeni să n-o mai înfrîngă și nici să n-o nesocotească. Între sat și oraș trebuie să se creeze simbioza care să potențeze toate puterile creatoare. Numai simbioza aceasta

va naște marea cultură românească de care în sfârșit va beneficia și țăranul român, conservatorul trecutului și tinereții noastre.

De aceea azi, și încă multă vreme, spre țăranul român trebuie să ne întoarcem neconținut. Fiindcă, precum Anteu câștiga noi puteri și devenea invincibil când atingea pământul, tot astfel creatorii români, păstrînd contactul spiritual cu țăranul român, vor produce opere universal prețioase și vor servi, în același timp, destinul neamului...

Dar, la rîndul ei, țară nouă, pentru care țăranul român a jertfit și a sîngerat cel mai mult, trebuie să-i înlesnească și lui soarta mai bună ce i se cuvine. Nu prin fraze și hîrtoage, nici prin pomeni și făgăduieli deșarte, ci printr-o educație nouă care să-i asigure muncă rodnică și trai omenesc. Și mai ales, și poate mai presus de toate, dăruindu-i ceea ce rîvnește de multe veacuri fără încetare și în zadar: lumină și dreptate.

Sîntem și vom fi totdeauna neam de țărani. Prin urmare destinul nostru ca neam, ca stat și ca putere culturală, atîrnă de cantitatea de aur curat ce se află în sufletul țăranului. Dar mai atîrnă, în aceeași măsură, și de felul cum va fi utilizat și transformat acest aur în valori eterne.

Ocupînd un scaun academic nou înființat, Liviu Rebreanu a elogiat, remarcă Ioan Petrovici în răspunsul său, pe „un înaintaș în felul lui, și dînsul: pe marele rezervoriu al neamului nostru, pe țăranul român”. Abordînd, apoi, una dintre problemele cele mai discutate în epocă, Ioan Petrovici observă că, în dinamica raportului național-universal în artă, „înțelepciunea maximelor țărănești, adesea uimitoare, își are în general valoarea ei în măsura în care au reușit să încorporeze viziuni asupra adevărului etern și universal valabil”, astfel încît o extindere exagerată a „principiului etnic” ar putea duce la „fărămițarea unității și universalității adevărului în compartimente naționale distincte – sfărîmîndu-se punțile de colaborare și chiar de înțelegere între popoare”. Ioan Petrovici face în continuare aprecieri asupra operei lui Liviu Rebreanu, arătînd că Ion – deși îi apare înconjurat de „puțină pîclă apăsătoare” – este o adevărată epopee a țărănimii ardeleni, un mare eveniment al prozei românești moderne, „un roman social puternic, care a dezlănțuit după succesul său, o producție febrilă de romane”.

I. Petrovici vede în Rebreanu „un puternic scriitor realist, dușman instinctiv al artificiilor care deformează realitatea și-i dau – firește cu scuza bunelor intenții și a unor nobile aspirații –un aer fals sau convențional”. Ca atare, Rebreanu nu face parte din familia creatorilor „realmente artiști, care cizelează și migălesc fiecă silabă c-o pasiune de bijutier”, ci prozatorul ardelean „dezrădăcinează mulțime de stejari pentru a alcătui dintr-înșii bîrnele uriașe ale unei construcții de ciclop. El nu cizelează excesiv stilul dar îl animează de suflul unei puteri epice neobișnuite, făcîndu-l năvalnic ca valul în spumă”. Premergător călinesciană este și aprecierea stilului specific lui Liviu Rebreanu, un stil a cărui „vigoare brutală” îl face „foarte propriu să zugrăvească mișcările de mase și furia instinctelor primare”. I. Petrovici remarcă, apoi, realismul prozei scriitorului și marea sa forță de analist, care l-ar situa între Zola și Maupassant, Rebreanu avînd „mult din forța animatoare a celui dintîi dar combinată cu ceva din precizia celui de al doilea”. Discursul a stîrnit un larg ecou, N. Iorga propunînd a fi tradus în mai multe limbi de circulație europeană.

